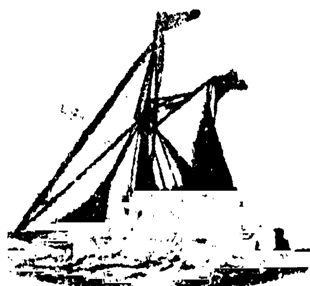
માનસિંહ અભયસિંહની

લોકપ્રિય વાર્તા.

છપાવી પ્રસિદ્ધ કરનાર:—

મહાદેવ રામચંદ્ર જાગુષ્ટે-બુકસેલર.

ત્રણ દરવાજા—અમદાવાદ.

આવૃત્તિ ૩ જી પ્રત ૨૦૦૦

શ્રી " ભાગ્યોદય પ્રેસ " માં જેઠાલાલ દેવશંકર દવેએ છાપ્યું. ખાડીઆ—અમદાવાદ.

સને ૧૯૨૩

કિંમત રૂ. ૦—૮—૦

માનસિંહ અને અભયસિંહ.

આગળ ભરતખંડમાં સ્વદેશીય ક્ષત્રીય રાજાઓનાં રાજ્ય જ્યારે પુરણ કળાએ હતાં અને ક્ષત્રીઓ પોતાની પ્રજાનું પુત્રની પેઠે લાલન પાલન કરતા હતા, તે વખતે જોધપુર નામના અતી રમણીય નગરના રાજ્ય સીંહાસન પર અજીતસીંહ કરી મહા દયાળુ રાજા વિરાજતો હતો. તે રાજા પ્રજા પાલનના સઘળા ગુણોથી સંપન્ન અને પરમ ન્યાયી હતો. તેના આવા ઉત્તમ ગુણોને લાયક, અને શીલવ્રત પાળનારી પદ્માવતી નામની રાજકન્યા સાથે તેઓ પરણ્યા હતા. એ રાણી જેમ સતી શીરોમણી હતી તેમજ તે અત્યંત સ્વરૂપ અને લાવણ્યનો ભંડાર હતી. તેણીથી બે પુત્ર ઉત્પન્ન થયા હતા જેમાં મ્હોટાનું નામ માનસિંહ અને ન્હાનાનું નામ અભયસિંહ હતું. એ ઉભય કુમારો પણ પોતાના માતાપીતાને અનુસરીને રૂપગુણોથી ભરપુર હતા. તેમની વય જેમ જેમ વધતી જતી હતી તેમ તેમ તેમનામાં સુંદરતા, મધુરતા કોમળતા, નીતિ, ન્યાયતુલના, પ્રજાપાલનપણું વગેરે પીતાના જેવા ઉદાર ગુણો દીને દીને વધતા જતા જોવામાં આવતા હતા. રાજા પોતે અહરનીશ રાજ્ય સભામાં બીરાજતો હતો જેમાં પ્રધાનો, ન્યાયાધીશો, સેનાપતીઓ, કોટવાળો, સામંતો, શુરવીરો, પંડીતો, વગેરે રાજસભાને યોગ્ય પુરૂષો આવી જતા હતા, તેમની સાથે સંકેત કરી રાજા રાજકારોબાર ચલાવતો હતો.

ચાલો હવે આપણે જોધપુરની અદ્‌ભુત રચના નીરખીએ. આ નગર ઘણા મોટા વીસ્તારમાં આવેલું હોવાથી તેમાંની વસનાર તમામ પ્રજાના સંરક્ષણને સારૂ નગરની ચોતરફ ફરતો એક ઘણો મજબુત ઉંચો અને સુશોભીત બુરજોવાળો કીલ્લો બાંધેલો હતો. તેને બધા મળી બાર દરવાજા હતા અને દરેક દરવાજે પ્રત્યેક પ્રહરે નોબત ગડગડી રહી હતી. અંદર દાખલ થઇએ તો ઠામ ઠામ સુંદર મહેલો આસપાસ સુગંધીદાર પુષ્પોવાળા ઝાડોથી શોભી રહ્યા છે. જાહેર રસ્તાઓ પર સાંજ સ્હવાર પાણીનો છંટકાવ થઇ રહ્યો છે, દુકાનદારો પોતપોતાની એક સરખી બાંધણીની દુકાનોમાં જાત જાતનો માલ ગોઠવી બેઠેલા છે, રસ્તામાં સુંદર

ઘોડાની જોડીથી જોતરેલા રથો, ચારઠો, બગીયો, શીગરામો વગેરે આમથી તેમ ધમધમાટ ચાલી રહેલા છે, કંઇક છેલ છબીલા શોખીન જુવાનો ઘોડાપર સ્વાર થઇ પોતાના સોબતીઓને સાથે સહેલ સપાટા મારવા નીકળી પડેલા છે, તેમજ નગરની રમણીક રમણીઓ અનેક પ્રકારના રંગબેરંગી સુશોભીત વસ્ત્રલંકારોથી ભરપુર થઇ માથે પાણીનાં બેહેડાં લઇ છુમછુમ કરતી ચાલી જાય છે, કોઇ સ્થળેથી નીશાળીઆઓ અનેક શાસ્ત્રોનું અધ્યયન કરી રહેલા છે, તેનો મધુરો અવાજ કાનને પવીત્ર કરે છે. કોઈ ઠેકાણે શીવાલયો તથા દેવ મંદીરોમાંથી ઘંટાઓના નાદ મનને અતી આનંદ આપે છે તથા શહેરનો વસવાટ ઘણો નીયમત હોવાથી ચારે જાત પોત પોતાના જથા જુદા બાંધીને રહેલીઓ છે તેથી કોઇ કોઇના મારગને વીષે રંચપણ વીરોધ ન આવતા સકળ પ્રજા હળીમળીને રહે છે. શહેરમાં ઠામેઠામ નાનાં પણ શોભા-વાળાં કુવા, વાવ તથા સરોવરો તેમજ પુષ્પ વાટીકા. ઓજ ઝુમી રહેલી છે જેનો વપરાશ આખી પ્રજા કરે છે, પરંતુ સહુથી સુંદર અને મનહર બગીચો જેના ચંચળ ચીતને ચોરે છે તે તો ખાસ રાજકુંવરોને માટેનોજ છે એમાં દરેક જાતના નાનાં તથા મહોટાં પુષ્પવૃક્ષો ખુબ છટાથી શોભી રહ્યાં છે જેવાં કે ગુલાબ, જાઇ, જુઇ, ચંપો, ચંપેલી, મોગરો, સેવતી વગેરે વૃક્ષો તો મસ્તકને સુગંધીથી તર કરી નાંખે છે. વળી આંબા, આમલી, ચંદન, નાળીયેરી, સોપારી, જમરૂખી, નારંગી, સીતાફળી, કેળા વગેરે નાના પ્રકારના ફળવાળાં ફળોનો પણ પાર નથી. તેઓ વળી આંખને અને મનને આનંદ આપે એવી હારોમાં વાવેલાં છે. તેઓ પર જાતજાતના પક્ષીઓ આનંદથી ગાયન કરી રહ્યા છે તેમાં કોયલનો રંગીલા ટહુકા તો ગમે તેવાં દુઃખી માણુસના મનને રંજન કરી શીતળ કરી નાંખે છે, વળી સારા ને સરસ મનને આપનાર સુશોભીત બગીચામાં સ્થળે સ્થળે ફુવારાઓમાંથી પાણીની ઝીણી ઝીણી શેરો ખુબ જોર-માં ઉંચી જઇ નીચી પડતાં પાણીનાં છુટાં છુટાં બુંદ થઈ જાય તેને લેવાને કેટલાંક મોજી પક્ષીઓ ઉલાંટ ગુલાંટ ખાતાં ઉડે છે તે રમણીય દેખાવ મનને અજાયબીમાં ગરકાવ કરી નાંખે છે. આ મનોહર બાગમાં ઠેકાણે ઠેકાણે સુગંધી પ્રસરી રહેલી હોવાથી ભ્રમરો ગુંજારવ કરી રહેલા છે. એવા રંગબેરંગી રમણીય બાગની બરોબર મધ્યમાં રાજકુમારોને માટે એક સુંદર મેહેલ ઉત્તમ કારીગી-

રીથી બાંધેલો છે જેની શોભા તો વરણવી શકાય એવીજ નથી. તે એટલા બધા રાજસી વૈભવોથી ભરપુર કરી દીધેલો છે કે જેમાં દાખલ થતાં માત્ર ગમે તેવા દુઃખી માણસનું અંતઃકરણ આનંદથી ઉભરાઈ જાય ! આ સુંદર મહેલની સામેજ એક વીશાળ સરોવર આવી રહેલું છે એમાં કમળો એટલા બધા ખીલી રહેલા છે કે જાણે આ સરોવર તે કમળની ખાણુજ હોયની શું ? તેના પર નાના પ્રકારનાં પક્ષીઓ રૂડા શબ્દોચ્ચાર કરતાં પોતાનો ચારો ચરી રહ્યાં છે. આ સરોવરનું જળ ઘણું સ્વચ્છ અને મીઠુ હોવાથી નગરની નારીઓ ત્યાંથી પાણી ભરી જાય છે. ઉપર જણાવેલા સરોવર પરના રંગમહેલમાં રાજકુમારો પોતાની જુદીજ કચેરી ભરીને હમેશાં બેસે છે. જેમાં તમામ રાજ્યના કારભારીઓ, સામંતો પ્રધાનો, તેમજ નગરના નાગરીકો વગેરેના યુવાન સરખે સરખા પુત્રો ત્યાં એકઠા થાય છે. તેમની હજુરમાં ગાનારીઓ, કવીઓ, પંડીતો, વગેરે ગુણીજનો અનેક તરેહની વીદ્યા તથા ગુણોની ખુબીઓના ખેલ કરી બતાવે છે તેમજ ભાટ ચારણો વગેરે બંદીજનો ઘણાંક ચાનક દેનારા ઇતીહાસીક હેવાલો કહી સંભળાવી રાજનીતિનો રસ્તો બતાવે છે.

આ પ્રમાણે સમગ્ર સુખ ભોગવતાં ઘણા દીન વહી ગયા છે. શીયાળાનો દીવસ છે, દહાડો ઘડી ચારેક ચડયો છે કે જે વેળાએ કીડીથી કુંજર સુધીના પશુ અને માખીથી ગરૂડ સુધીના પક્ષીઓ તેમજ બાળક, યુવાન તથા વૃદ્ધ સ્ત્રી પુરુષો પોતપોતાના પોષણના અગર પરમાર્થના કાર્યમાં તત્પર થયાં છે ત્યારે માનસિંહ અને અભયસિંહ બંને રાજકુમારો ઉંઘ તજી દાતણ પાણી કીધા પછી સ્નાન અને નિત્ય કર્માદિ ક્રિયા કરી મહેલના સરોવર ઉપરના દીવાનખાનામાં આવી સુખાસન પર બેઠેલા છે. આ વખતે તેઓના હમેશના સંગાથીઓમાંનો કોઇ પણ સાથી તેમની પાસે નથી, પણ ફક્ત તેમના હજુરના ખવાસ તથા નોકર ચાકરોજ કેટલાક છે, જેઓ પોતપોતાના કામકાજમાં આડાઅવળા ગુંથાયેલ છે એટલામાં દીવાનખાનામાં આવી બે ચાકરોએ ચાહા, કાફી તથા મસાલાદાર દુધ અને કેટલોક ઉંચી જાતનો મેવો લાવીને રાજકુંવરોની આગળ મુકયો. એ જોઇ અભયસિંહે મોટા ભાઇને કહ્યું કે, “આપણને હમણાં આ સઘળી વસ્તુઓનો ઉપયોગ કરવો ઉચીત નથી. કારણ કે આપણા રંગીલા રસીયા અને મોજીલા સોબતીઓ એક પણ હમણા છેજ નહીં અને તેઓ વગર એકલપેટા થઇ આ-

પણ એકલાએજ કસુંબો લેવો એ આપણા દરજ્જાને લાંછન લાગે એવું છે. માટે આપણે થોડી વાર રાહ જોઈ આપણા સોબતીઓ આવશે તેમની સાથે કસુંબા પાણી લઈશું."

સોરઠો.

મેમાનોને માન દિલભરીને દીધાં નહીં,
એ મંદિર નહીં મસાણ સાચું સોરઠિયો ભણે.
કરમાં પેહેરણ કડાં કર ઉપર કર કર્યો નહીં,
ઇ માનવ નહિ પણ મડાં, સાચું સોરઠીયો ભણે.
સફરાં પહેરે સુત, ઓઢે પણ આપે નહીં,
તે ગણવા તાબુત, સાચું સોરઠિયો ભણે.

પોતાના નાના ભાઈની વ્યાજબી વાતનો સ્વીકાર કરી કસુંબો પીવો મુલતવી રાખી મહેલના ઉંચા ઝરૂખામાં જઇ બગીચાની રમણીય અને અલૌકીક રચના નીરખતા બેઠા.

આ પાર વગરની શોભા જોવામાં તલ્લીન થયેલા રાજકુમારોને અહીં મુકી આપણે શહેરના નગરશેઠના ઘર તરફ જોઇએ. નગર શેઠ હીરાચંદશાહનું ઘર નગરના મધ્ય ભાગમાંના સુંદર ચોક પર આવેલું છે. ઘરની આસપાસ એક મહોટો વંડો છે તેમાં એક નાજુક બગીચો બનાવેલો હોવાથી ઘરના મોખરાની શોભા ઘણી રમ્ય દેખાય છે. નગર શેઠ અને વળી રાજ્યમાં માનીતા એટલે તેમના દબદબાનું તો પુછવુંજ શું? વાડાનો દરવાજો મુકીને આગળ જઇએ તો પહેરેગીરો આમથી તેમ રૂવાબમાં પેંગ ભર્યા કરે છે. બારણાની પગથી પર જાત જાતના ફૂલોનાં કુંડા ગોઠવી મુકેલાં છે, ઘરના ચાકર નોકરો આમતેમ ધમધમાટથી કામકાજે દોડયા કરે છે. ઘર અતી વીશાળ અને સાત માળનું ઉંચુ છે અને ઠેઠ ઉપર નજર કરતાં દરેક દીવાનખાનાની બારીપર બારી તથા ઝરૂખા પર ઝરૂખા ઝોકી રહ્યા છે. તે તથા તેમાં મેનાં પોપટ ચંડોલ વગેરે જાતજાતનાં સુંદર શબ્દવાળા પક્ષીઓનાં રંગબેરંગી પાંજરા લટકાવી દીધેલાં છે, તે ઘણીજ શોભા આપે છે. આ શેઠને એકની એક ને ઘણી સ્વરૂપવાન પુત્રી છે, જેનું નામ ઝીણા પદ્મની છે, શેઠની સઘળી સંતતીમાં એ બાઇ નાની અને બહુ સુલક્ષણી હોવાથી તથા પીતાને બહુ વ્હાલી છે. એ બાઈ છેક સાતમે માળે પોતાની સખીઓ સાથે હમેશાં આનંદમાં દીવસો કહાડે છે.

" એક દહાડે ઝીણુ પદ્મની પોતાનાં માત પીતા તથા ઘરના બીજા માણુસો સાથે ભોજન કરીને ઉપર આવી સખીઓની સાથે બેઠેલી છે. સાહેલીઓ જુદી જુદી આનંદની વાતો કરતી પાનનાં બીડાં કરી આપે છે. એટલામાં એક સખી બોલી " અહો સખી ઝીણુ ! તમે આવડાં મોટાં થઇને કદી પણ આપણું રળીયામણું નગર તો જોયું જ નહીં. નથી બજાર જોઇ કે નથી પનિયાંરે આવ્યાં. મોટા ઘરમાં જન્મ થયો એટલે તમે તો કેદખાનેજ પુરાયાં કે શું ? જાઓ મારી બાઈ, જોયું તેજ ભલું. ખાધું પીધું રંગરાગ કીધો તેજ સાથે આવવાનું છે. આ રંગ બેરંગી વિચિત્ર દુનીયામાં આવી શું પશુ સમાન રહી જીંદગી ગુજારવી ? ધન્ય છે પશુ પક્ષીઓને કે આ દુનીયાની અલૌકીક લીલાનો લાવો લે છે માટે એક દહાડો ચાલો તો આપણે સાથે પાણી ભરવા જઇએ." એ સાંભળી ઝીણુ બોલી " હા, તેં કહ્યું તે ખરૂં. મેં હમણાં સુધીમાં કદી પણ આંગણાની બહાર પગ મુકયો નથી. અને મને નગરની રચના જોવા-ની ઘણી ઉત્કંઠા છે, છતાં આપણે મોટા ઘરનાં ફરજંદથી લાજ લોપી કેમ કરી જવાય ? લોક નીંદે, હાંસી કરે, અને માથે આળ ચઢાવે પણ જો મને માતાજી રજા આપશે તો કાલ આપણે સહુ સાથે પાણીએ જઇશું." બીજે દહાડે પોતાની માની શીખ લીધી પછી સરવે સખીઓને સંગે લઇ ઝીણુ માથે બહેડું મુકી પાણી ભરવાને ચાલ્યાં. ઝીણું અત્યંત રૂપવંતી અને પદ્મના જાતીની સ્ત્રી હોવાથી તે વગર શણુગારે જ અંધારે પ્રકાસી રહે એવી છે છતાં તેણે આ વેળાએ સોળે શણુગાર સજ્યા છે. હસ્તિનીના જેવી ગતીથી સઘળી સખીઓના ટોળામાં હાસ્ય વીલાસ ને રૂમઝુમ કરતી ધીમેધીમે ચાલી જાય છે તે સમયના તેના લાવણ્યનું વર્ણન ઘણુંજ મોહક છે. આમ ચાલતાં ચાલતાં સહુ સહિયરોનું જુથ્થ રાજકુંવરોના બગીચાવાળા સરોવર તરફ આવે છે. ઝીણુ આજે નવીન પહેલીવાર બાહેર નીકળી છે માટે તેને કંઇ ખબર નથી તેથી તેણીએ રાજકુંવરોની બેઠક તરફ ને કીનારે જઇ પાણી ભરવા માંડયું.

હવે રાજકુમારોને તો આપણે મહેલના ઝરૂખા ઉપર બેઠેલા જોયાજ છે. ઝીણુને આવતી જોઇ તેણીની લાવણ્યતા તથા હસ્તિ-નીના જેવી ચાલથી રાજકુમાર માનસિંહ તો ચકીત થઈ ગયો. તેણે ઝીણુની ભણી એકીટસે નીહાળી નીહાળીને જોવાથી વિવ્હલ થઇ નાના ભાઇને કહ્યું કે " વ્હાલા અભયસિંહ, આ જરા જો તો

ખરો ? શું ઈશ્વરની ખુબી ! ધન્ય તે એની લીલાને કે જેથી દુની-યામાં આવાં અલૌકિક રત્નો ઉત્પન્ન થાય છે ?" આ વેળાએ અભય-સિંહનું ચીત બીજી બાજુએ હતું તેથી મ્હોટા ભાઈનું આ બોલવું સાંભળીને એકાએક તે અચરત પામી બોલ્યો, " શું ભાઈજી, એ શું કહો છો ?"

માનસીંહે કહ્યું, " અહીં જો તો ખરો, પહેલી તરૂણ નવ યૌવના રૂપસુંદરી કેવી શોભી રહી છે ? અહો ! તેની આંખ ગમે તેવા શુરવીરના હૃદયને તીક્ષ્ણ બાણ રૂપ થઈ ભેદી નાંખે એવી છે ? એનુ મુખ પુર્ણીમાના ચંદ્રની પેઠે દીપી રહ્યું છે ? એનુ હૃદયસ્થળ પુરૂ-ષનાં મનને સહજમાં દ્રવીત કરી નાંખે એવું છે. આહા ! એહનો સખીઓ પ્રત્યેનો વીનોદીત સ્વર કોકીલાને લજાવે તેવો છે. જાણે ઈંદ્રની મેનકા નામની અપ્સરા સખીગણો સહીત આંહી ઉતરી આવી હોયની તેમ તેણી આ સુંદર સરોવરના તટને શોભાવી રહી છે.

આ સાંભળી નાનો ભાઇ ખીન્ન વદને બોલ્યો, મ્હોટા ભાઈ ! આજે તમારા સ્વભાવમાં હું ઘણો ફેરફાર થયેલો જોઉં છું. કારણ કે તમારા જેવા શીલસંપન્ન પુરૂષના મ્હોમાંથી પરસ્ત્રી પ્રશંસાના અનુચીત શબ્દો નીકળે એ નહીં બનવા જેવું છે. આજે તમારા નીત્યના સદ્ગુણમય સ્વભાવમાં ફેર પડેલો જોઇ આપણી સ્થીતિમાં પણ કોઈ પ્રકારનો નહી ચીંતવેલો ફેરફાર થાય એમ મને લાગે છે. વીદ્વાન પુરૂષોએ કહેલું છે કે " વીનાશકાળે વીપરીત બુદ્ધી " એટલા માટે પ્રજા તો આપણા રાજ્ય કુળનાં મનુષ્યોને પુત્ર સમાન ગણવી જોઇએ તેથી ઉલટું તમારૂં પરસ્ત્રીનાં વખાણ રૂપ વાક્યો તો આપણા પીતા અજીતસિંહ રાઠોડ જેવા રાજાધીરાજના પદને લાંછન લગાડે એવાં છે.

અભયસિંહનું આ પ્રમાણેનું વીનયવાળુ બોલવું સાંભળી મોટો ભાઇ મનમાં જરાક શરમાઈ જઇ કંઈપણ ઉત્તર આપ્યા વગર સ્થંભ થઇ ગયો. પણ તે સ્ત્રીઓનું મનોહર રૂપ તેના અંતઃકરણમાં નીવાસ કરી રહેલું હોવાથી માનસીંહ તેણીની તરફ એક નજરે જોઇ રહ્યો.

દોહરો.

ચુંબક ખેંચે લોહને પંકજ ભમર પ્રકાશ,
નારી નર નયના હરે નીજ નયનોની પાસ.
ચીત ચકોર તણું હરે ચંદ્ર રહી આકાશ,
નારી નર નયના હરે નીજ નયનોની પાસ.

નારી સ્વરૂપના આવા અદ્ભુત ગુણને લીધે માનસીંહનું ધ્યાન ઘણુંજ એકાગ્ર થઇ તે સરોવરપરની રમણી તરફ લાગી રહ્યું છે, જે કોઈ પ્રકારે પાછું ફરતું નથી, એથી ફરી તેનાજ આવેશમાં તે નાના ભાઇ પ્રત્યે બોલ્યો, અરે "ભાઇ અભયસીંહ ! હું તને વારંવાર શું કહું ? મેં આવી મનોરમા રતી રમણી તીલોકમાં જન્મ ધરીને કોઇ સ્થળે પણ જોઇ નહોતી તો પછી આ કામોદીપક બગીચામાં તો કયાંથીજ જોઇ હોય ? માટે આ ઉરવસી આકાશથી ઉતરી આ લી હોય એમ ભાસ થાય છે. આપણે તેની નીશ્ચ્યશા કરવી જોઈએ કે જેવું એનું અવરણુનીય સૌંદર્ય છે તેવું શાહણ- પણ તેનામાં છે કે નહી અને ત્યારેજ એને માલમ પડે કે રાજ- કુમારો મહેલમાં બેઠા છે." આ સાંભળી અભયસીંહ બોલ્યો, "વ- ડીલ બંધુ ! પરસ્ત્રીનું સ્વરૂપ અને શાહાણપણ શા કામનું ! એને તો ગુણવાન પુરૂષો પરાપુરવથી સદા ધીક્કારતાજ આવ્યા છે. અને તેટલા માટે તમે માનો તો બહુ સારૂં. એ વાતનો છેહ લેવાથી આપણી આબરૂને લાંછન લાગશે એટલુંજ નહીં પણ આપણી ગરીબડી પ્રજાનાં કોમળ અંતઃકરણ દુખાશે." માનસીંહ બોલ્યો કે, "મારે પ્રજા સામે તો કુડી નજર કરવી નથીજ, પણ માત્ર હાસ્યવીનોદથી તમાસો જોવો છે." આ પ્રમાણે ઉભય બંધુઓ ઝરૂખામાં બેઠા બેઠા વાતો કરે છે એટલામાં સરોવરે આવેલી સઘળી પનીહારીઓ પાણીનાં બેહડાં માથે લઇ જુથ થઇ નગર તરફ ચાલવા માંડી. ઝીણા શરીરે અતી કોમળ અને મોટા ઘરનું છોરૂં એટલે કોઇ દીવસ એક શેર ભાર પણ માથે ઉપાડવાની જરૂર પડેલી નહીં તેથી બેહડાના ભારને લીધે પોતાની સખીઓથી તેણી કેટલીક પાછળ રહી ગઇ. સાહેલીઓ ઘણે દુર ચાલી જશે એમ ધારી જરા ઉતાવળી ચાલવા માંડી એટલામાં ઇશ્વરી ઇચ્છાથી તેના પગમાંનું ઝાંઝર નીકળી પડયું એટલે તેને પાછું પગે પહેરવા માટે ઉભી રહેવાથી પોતાની સખીઓના સાથથી તે ઘણી પાછળ પડી ગઇ. આ વખતે સુરજનાં સંપુર્ણ કીરણો તેણીના આખા શરીરપર પડતાં હતાં, તેમનું તથા તેના વસ્ત્રાલંકારો સહીત સુંદર- મય શરીરનું તેજ એકાકાર થઇ રહ્યું હતું તે જોઇને માનસીંહ તો દીવાના જેવો બની રહ્યો ! પછી તે નાનાભાઇ પ્રત્યે ફરીથી કહેવા લાગ્યો. "અરે અભયસીંહ, આવી મનમોહના ફરી ફરીને અહીં આવશે નહીં માટે આપણે એને કંઇક સમસ્યા તો કરવીજ

જોઇએ નહીતો આપણી હામ આપણા મનમાંજ રહી જશે." અભયસીંહ આથી કંટાળી જઇ બોલ્યો, આપ મારા વડીલ બાંધવ છો તેથી મારા શીરના છત્રરૂપ છો માટે આપને હું કંઇ કહી શકતો નથી પણ ટુંકામાં એટલુંજ કે, કેમે કરી આ વાતને તમે જતી કરો. તોપણ માનસીંહ તેના બોલવા પર કશુ લક્ષ ન દેતાં તાનમાંજ બોલ્યો "બસ હવે તું બસ કર. તું હજી બાળક છે માટે તને એવી રસીકતા સંબંધી જ્ઞાન ક્યાંથી હોય" વળી તે ફરીને બોલ્યો હું કંઇ તારૂં ધાર્યું કરવા જોગ નથી. ગાદીનો ધણી તો હું છઉં. તું મને શું શીખામણ દઇશ? એ પ્રમાણે અભયસિંહને તુચ્છકારી કાઢી પોતાની લીધેલી હઠને સ્વાધીન થઇ માનસિંહે પોતાના હાથમાં કમાન લીધી ને તેમાં સીસાની ગોળી ભરાવી ઝીણાની ગાગરપર તાકીને મારી. ગોળીના મારથી ગાગરને કાણું પડયું અને તેમાંથી ધીમે ધીમે પાણીની ધારા ચાલી આથી ઝીણાએ પહેરેલી અમુલ્ય સાડી ભીંજવા માંડી. આ જોઇ માનસીંહે અભય-સીંહને કહ્યું કે, 'આતો આપણા ધાર્યા પ્રમાણે કીધું, પણ હવે તે આપણે પાડેલું કાણું આપણેજ હાથે બંધ થાય ત્યારેજ આપણી ચતુરાઇ માટે હવે એટલુંજ કામ તું કર. અભયસીંહે તે સ્ત્રી સામુ હજુ સુધી જોયું નહોતું ને નીચે મોઢેજ મોટા ભાઇની સાથે વીવાદ કરી રહ્યો હતો પણ વડા ભાઇએ ગાગરનું કાણું પુરવાનો હુકમ કીધો. એક તો વડીલ ભાઇ અને ગાદીનો વારસ એટલે તેનું કહ્યું કરવુંજ પડે માટે અભયસીંહે કમાન લઇ ગોળી ચડાવી પણ કમાન તાણીને ઝીણાની સામુ જોય છે એટલામાંજ તેના તેજને લીધે તે અંજાઇ ગયો તેથી ગોળીના ઘાથી સાંધ બરોબર ન પુરાતાં થોડુંક કાણું રહી ગયું. તેમાંથી ઝીણી ઝીણી પાણીની ધારા વહેતી રહી એટલે તરતજ ઝીણાને પોતાની સાડી ભીંજાયલી માલુમ પડી, તેણીએ લાગલુ પાછળ વળી ઉંચુ જોયું તો ઝરૂખાપર બેઠેલા રાજકુમારો તેની નજરે પડયા આથી તે જાણી ગઇ કે જરૂર મારે માથે કાવતરૂં થયું. આ બનાવને લીધે તેણી ગભરાઇ એટલે પોતાની સાહેલીઓ અને પોતાનાં વચ્ચેનો અંતર હતો તે બમણો થયો. આથી તેણે પોતાના મનમાં એવો વીચાર કીધો કે, આજે આટલું થયું તો કાલે વધારે થવાનો સંભવ છે અને વળી આટ-લીજ વાત રખે જો કોઇના જાણવામાં આવી તો મારૂ ડહાપણ ધુળમાં મળી જશે. તેમજ મારા પીતાના કુળને હીણુપત લાગશે

અને આખરે કોઇ દીવસ મારી લજ્જા જશે, માટે હું તો મારા પ્રાણુને કાળના મુખમાં આપીશ. મારૂં જીવીત આ ક્ષણુભંગુર સંસારમાં કાંઇ કામનું નથી.

દુહો.

લાજ રખે તો જીવ રાખ, લાજ વણુ જીવ ન રાખ,
કવી ગંગ કહે કીરતારકું, દોનું ભેલી રાખ.

આવા અફસોસમાં ઝીણુા ઘેર આવી, તો પોતાની માતા ઘરના દીવાનખાનામાં બેઠેલી છે. પાણીનું બેહેડું ઘરમાં ઉતારી પોતાની મા પાસે ન જતાં ઝીણુા લાગલીજ પોતાના દીવાનખાનામાં ગઇ અને મનમાં થતાં સંતાપને ન દબાવી શકાયાથી પેટીમાંનું વીષ એક કટોરામાં કાઢી ઘોળીને પીવા માટે તૈયાર કીધું. વીષ પીવા માંટે કટોરો હાથમાં લઇ રૂદન કરતી તે બોલી—

"ઓછે કુખે અવતરી પાપ તણો નહી પાર,
અણુખુટે મરવું હવે, લેખ લખ્યા કીરતાર."

આવા અંદેશામાં ઝીણુા બેઠી છે એવામાં તેની માએ વીચાર કીધો કે, આજે ઝીણુા સોળે શણુગાર સજીને સાહેલીઓ સાથે આનંદથી પાણી ભરવા ગઇ હતી, પણુ તે પાણી ભરીને આવી તે વખતે જતી વખતના જેવી આનંદી દેખાઈ નહીં પણુ ઉલટી ઘણીજ દીલગીર માલમ પડી તેનું કારણુ શું હશે? કોઇ સાહેલી સાથે વીખવાદ થયો, કે કોઇએ અપશુકન કહ્યો કે કેમ થયું તે હું એને પુછું તો ખરી એવા વીચારથી શેઠાણી ઝીણુાના દીવાનખાનામાં દાખલ થઇ ને જુવે છે તો તેના હાથમાં ઝેરનો પ્યાલો તેમની નજરે પડયો! આ જોઇ શેઠાણી અજાયબી પામી ઝીણુાને ઘણીજ આતુરતા સાથે પુછવા માંડયું, "અરે બેટા આ શું છે? આપણા નીષ્કલંક કુળને તું કેમ બટો લગાડે છે? ને શા કારણુથી તું આત્મઘાત જેવું અઘોર કૃત્ય કરવા બેઠી છે? તને શું દુઃખ છે? તારૂં કોઇએ અપમાન કીધું છે કે કંઇ હલકા શબ્દો કહ્યા છે? બેટા જે કોઇએ તારી સાથે કોઇ પ્રકારની હલકાઇ વાપરી હોય તેની જીભ ખેંચાવી નાંખું, માટે મને તારૂં સંકટ કહે તો ખરી?"

એ સાંભળી ઝીણુાએ ગદગદીત કંઠે કહ્યું, મારી માયાળુ માતા મને કારણુ પુછવામાં કે બચાવવામાં તમારી લાજ રહે તેમ નથી માત્ર એટલુંજ કે, તમારા પવીત્ર કુળને ડાઘ લગાડનાર હીનભા-

ગીણી હું જ અવતરી જેથી મારે આ સંસારમાં કંઇ કારણ નથી. શેઠાણી બોલ્યાં "એટલું બધું શું છે? બેટી, તને જે કંઇ સંકટ પ્રાપ્ત થયું હોય તે મને ખરેખર કહી દે નહી તો તને માતા આજ્ઞા તોડવાનું પાપ લાગશે ને તેથી તારા ડહાપણને ખામી લાગશે" આ પ્રમાણે શેઠાણીએ અત્યાગ્રહ કીધાથી ઝીણા ડસકાં ખાતી કડકે કડકે બોલી, "મારાં દયાળુ માતા, હું તમને શું કહું. જેના તરફથી મને સંકટ પ્રાપ્ત થયું છે તેના સામે આપણું કશું ચાલે તેમ નથી, અને તેથી કરીને મીથ્યા લોકવાણીએ ન ચડતાં મને આ રસ્તોજ ઠીક લાગે છે" ફરી તેણી જરા સાવધ થઈ રાજકુંવરો પ્રત્યેના ગુસ્સાના ઉભરાટમાં બોલી. "રાજાએ પોતાની પ્રજા પ્રત્યે વર્તવું જોઇએ તે રીતથી આપણો રાજા ન્યાયી કહેવાતો છતાં વર્તતો નથી એમ અનુમાન કરવું પડે છે, કારણ કે પુત્રો પીતાના જેવા ગુણો કે અવગુણોથી ભરપુર હોય એવો સાધારણ સંસારી નીયમ છે. અને તેથી કરીને આપણો રાજા ઉન્મત સ્વભાવવાળો હોવો જોઇએ કેમકે તેના દુષ્ટ કુંવરોએજ આજ મને આ અવસ્થાને મારગે પહોંચાડી છે. માતા, એ રાજકુંવરો, કે જેઓ સરોવર પરના મહેલના ઝરૂખામાં બેઠા હતા તેઓએ મારી પાણીની ગાગર પર નીશાન તાકી ગોળી મારી અને તેથી મારી ગાગર ફુટતાં પાણી વહી જવા માંડયું. એટલામાં બીજી ગોળી મારીને તે બંધ કીધું. આ બનાવ જોઈ હું બહુ ગભરાઇ અને શ્વાસભર અહીં આવી પહોંચી. માજી આજે તેઓએ આટલું કીધું તો ફરીને તે દુષ્ટોને આ કરતાં વધારે અને ઉન્માદ ભરેલું કામ કરતાં શી વાર? માટે મારી લાજ મારી સાથેજ રાખીને આ જગતને નવ ગજના નમસ્કાર કરવા તેજ ભલું નહીં તો મારી લાજ રહેનાર નથી. એમ જાણી હું આખરનો ઉપાય અમલમાં લેવા બેઠી છઉં, માટે સુખેથી મારૂં ધાર્યું કરવા દો" આટલું બોલી હાથમાંનું વીષપાત્ર મોઢે માંડવા જાય છે, એટલામાં તેની માએ તે ઝડપ લઇ તેમાંનું ઝેર ઢોળી નાંખ્યું, અને તેને તે પ્રમાણે આત્મઘાત કરી અમુલ્ય આત્માનો સહજવારમાં નાશ કરતી અટકાવવા માટે ઘણી તરેહના સોગન દીધા. તેમજ તેમ ન કરવા માટે સખત બંદોબસ્ત કીધો વળી તેણીને સમજાવી કે, "બેટી, તું શાને માટે ડરે છે? આપણે નગર શેઠ છીએ અને આપણી પાસે ધન દોલત જોઇએ તેટલું છે, તેમજ આખાં જોધપુરનું તો શું પણ તેનાં

પરગણાનું સઘળું મહાજન આપણા કબજામાં છે. માટે જો આપણે ધારીશું તો રાજાની વીરૂદ્ધ થઈ તેનું આખું રાજ ઉજડ કરાવી દઈશું" આ પ્રમાણે બીજા ઘણા દીલાસા દઇ શેઠાણી ત્યાંથી ઉઠયાં, અને તરતજ જ્યાં નગરશેઠ બેઠા હતા, ત્યાં જઈ આ સઘળી હકીકતથી તેમને જાણીતા કીધા. શેઠને ઘણું માઠું લાગ્યું, તેથી તરતજ તેમણે સઘળું મહાજન એકઠું કરી ઉપલી બધી બીના તેમના આગળ કહી સંભળાવી, તે ઉપરાંત કહ્યું કે, "આજે અમને તો કાલે તમને, સઉ મહાજનની આબરૂ તો ભેગી છે, માટે આપણે હવે આ નગરમાં રહેવું યોગ્ય નથી" એ પ્રમાણેનો ઠરાવ કરી સઉ લોકો બીજે દીવસેજ પરોઢીયામાં પોતાના સરસામાન ગાડામાં ભરી તૈયાર થયા. અને ઉચાળો ભરી ચાલવા માંડયું. હજુ સુધી પ્રાતઃકાળ થયો નહોતો એટલે શહેરના દરવાજા બંધ હતા. માટે મહાજન સઘળું પોળ આગળ આવી અટકયું. દરવાનને દરવાજા ઉઘાડવાનું કહ્યું તો તે બોલ્યો કે, "આ વખતે દરવાજો કેમ ઉઘાડાય? તમે સઉ મહાજન એકઠા થઇ આ ટાણે કયાં જાઓ છો? એ સાંભળી સાહુકારો બોલ્યા કે, તારે તે બાબત પુછવાની કંઇ જરૂર નથી માત્ર અમને વખત થાય છે માટે જલદીથી દરવાજો ખુલ્લો કર. અમે તો આ નગર છોડીને જઇએ છીએ" આથી દરવાન અજાયબ પામી બોલ્યો, "એમ હોય તો દરવાજો ઉઘાડતો નથી. તમારે ઉઘડાવવોજ હોય તો ખુદ રાજાની રજા લઇ આવો" મહાજન કહે કે જો રાજાને ગરજ હશે તો પુછવાને આવશે, અમારે એવા અનીતિમાન રાજાના રાજ્યમાં વસવાની જરૂર નથી. પોળીઆએ માહાજનને વીનંતી કરી કહ્યું "કૃપા કરી થોડીવાર ઉભા રહો, હું રાજાનેજ અહીં બોલાવી લાવું છું. અથવા તો તેની રજા લઇ આવું છું." એમ કહી તે દોડતોજ રાજાના દરબારમાં ગયો. એ વેળાએ રાજા ઉંઘતો હોવાથી ત્યાં આગળ દરવાનથી જવાય નહીં માટે તેણે દેવડીપરના પહેરેગીરને કહ્યું. પહેરેગીરે આ સમાચાર ખુદ રાજાનો ખવાસ કે જે આ વખતે રાજાને વાયુ ઢોળતો હતો તેને જાહેર કર્યું. ખવાસે રાજાને તરતજ ઉઠાડયા અને કહ્યું, "મહારાજાધિરાજ, આપણા નગરનો દરવાન આપને કંઇ જરૂરની હકીકત કહેવા માટે દેવડી પર ઉભો છે" આ સાંભળી રાજા તુરતજ દેવડી આગળ આવ્યા, ને દરવાનને બોલાવી પુછ્યું, 'કેમરે શું કહેવા માગે છે' દરવાન

પ્રણામ કરી બોલ્યો "ધર્મધુરંધર, રાજાધિરાજ, આ વખતે આપણા નગરના મહાજન લોક એકત્ર થઇ પોતપોતાના ઉચાળા ભરીને શહેરના દરવાજે આવી ઉભા છે, તેઓએ મને દરવાજો ઉઘાડવાનું કહેતાં મેં ઉત્તર આપ્યો કે મને રાજાજીનો હુકમ નથી માટે હું આ વખતે દરવાજો ઉઘાડી શકનાર નથી. પછી સૌને ત્યાં આગળ ઉભા રાખી આપને એ સર્વ વાત જાહેર કરવા હું અહીં હજુરમાં આવ્યો છું. માટે જેમ હજુરની આજ્ઞા હોય તેમ કરવા તૈયાર છું" એ સાંભળી રાજા વિચારમાં પડયો, અને પોળીઆને કહ્યું. "તું જા, મારા આવ્યા પહેલાં દરવાજો ઉઘાડીશ નહીં, હવે પાછળથી પોતાના બે ચાર ખાસ હજુરીયાઓને સાથે લઈ રાજા તુરતજ ઘોડેસ્વાર લઈ ત્યાં જઇ પહોંચ્યો. પછવાડેથી જેમ જેમ જાણુ થતું ગયું તેમ તેમ બીજા અમીર ઉમરાવો દોડાદોડ કરી આવવા લાગ્યાં એમ કરતાં સઘળી દરબાર પોળ આગળજ ભરાઈ ગઇ. રાજાજીને ત્યાં પહોંચતાવાર સઘળા લોકોએ નીચે વળી પ્રણામ કર્યા. રાજા મહાજનને જોઈને બોલ્યો, "અરે! મારી પુત્ર સમાન પ્રજા! આ વખતે મારા શહેરમાંથી એકત્ર થઇ ચાલી જાય છે તેનું કારણ શું? શું મારા શહેરમાં તમોને ધંધો રોજગાર નથી મળતો? કે શું ચોર ચખાર કે એવા બીજા લુચ્ચા હરામીઓનો ઉપદ્રવ છે? કે મારી પોતાની તરફથી કિંવા મારાં કુટુંબ તરફથી તમને કોઇ સંતાપક થઇ પડયું! શું? એ પ્રમાણે રાજા બોલવા છતાં આખા મહાજનમાંથી કોઇ પણ મનુષ્યે પ્રત્યુત્તર ન આપવાથી રાજાએ ફરી કહ્યું, "તમારે જવું હોય તો ભલે, પણ મારા તરફથી તમને શહેર છોડવાનું શું કારણ બન્યું છે, તે યથાર્થ મને જણાવી પછી બેધ્ાશક જાઓ. લોકો બોલ્યા "ગૌ બ્રાહ્મણ પ્રતિપાળ રાજાધિરાજ! આપના રાજ્યમાં અમને કોઇ પણ જાતનું દુઃખ નથી અમો સર્વ વાતે સુખી છીયે પણ માત્ર અમારાં અન્નોદક તમારા શહેરમાંથી ઉઠયાં છે તેથીજ જઇએ છીએ." રાજા બોલ્યા, "એ કંઈ માનવાજોગ કારણ કહેવાય નહીં માટે એ સઘળી વાત છોડી દઇ જે ખરૂં કારણ હોય તેજ દર્શાવી દો" આવી રિકઝિક થાય છે એટલામાં બે ચાર બટક બોલા હતા, તે એકદમ બોલી ઉઠયા, "રાજાજી સાહેબ એ લોકો તો શરમમાં રહી નાહક ગળચવા ગળે છે; પણ અમે સાચા બોલા છીએ, તેથી ખરેખરૂં બોલ્યા વગર રહેવાતું નથી માટે કૃપા કરી અમારૂં સાંભળશો" એમ કહી શહેર છોડી જવાનું સઘળું કારણ રાજાને અથઇતિ

કહી સંભળાવ્યું, ને પછી છેલ્લે કહ્યું " મહારાજ આજે નગર શેઠના ઘરની લાજ લીધી તો કાલે અમારી વહુ દીકરીની લાજ લેવાશે " આટલું સાંભળતાજ રાજા તો અત્યંત કોપાયમાન થઇ ગયો. ગુસ્સાને લીધે આંખ્યો લાલ થઇ ગઇ ને મોં અતિ વિકરાળ થયું. તેમજ આખા શરીરપર લાલી આવીને રૂવાટાં ખડા થઈ રહ્યા ! આવા આવેશમાં રાજા બોલ્યો, " હારે ! કોઇ છે કે ? જાઓરે, મારા દુષ્ટા અને રાજ્યનીતિને તોડનાર અપરાધી કુંવરોને એકદમ દેશવટો આપો. વળી તેમને કહો કે, બાર વર્ષ પર્યંત વિદેશમાં રહી પછી અહીં આવવું હોયતો આવજો ત્યાં સુધી તમારાં કલંકીત મોઢાં મને દેખાડશો નહીં " કુંવરો જાતે ગુણવાંન છે તેમજ સર્વને ઘણા વહાલા છે. રાજાએ પોતે ગુસ્સાના આવેશમાં હુકમ તો કર્યો પણ કોઈ ચાકર તેના આ હુકમને ઉઠાવવાને ચાલી નીકળ્યો નહી. સૌ મહાજન લોકોનાં મોઢાં ઉતરી ગયાં. સૌ મનમાં વિચાર કરવા લાગ્યા કે અરે આપણે પોતાના શિરછત્ર રાજાને વારસ વગરનો કીધો. રાજા પોતે તો હવે વૃદ્ધ થયો છે, માટે તેના રાજ્ય સિંહાસનપર રાજકુંવર વગર કોણ બિરાજશે ? એ પ્રમાણે અમીર ઉમરાવ તથા સીપાઈ અને ખવાસ લોક સુદ્ધાં આ હુકમ સાંભળી સ્તબ્ધ બની રહ્યા. મહાજન સઘળું રાજાને કાલાવાલા કરી આવો કડણ હુકમ ફેરવવા ઉમેદવાર થઇ રહ્યું. પણ રાજાને તો ક્ષણે ક્ષણે ક્રોધ વધારે ચઢવા માંડ્યો ને ફરીને બોલ્યો, " કેમરે, કોઈ સાંભળતું નથી કે ? રે હું શું ઘાસ કાપું છું કે ! જાઓ જલદી કરો, અને મારા હુકમને અમલમાં લાવો. જ્યાં સુધી કુંવરોને દેશનીકાલ થશે નહિ ત્યાં સુધી મારે અન્ન જળ તેમજ અમલ કસુંબો પણ લેવો હરામ છે " હવે રાજાને વારેઘડીએ કસુંબા પાણી વગર ચાલતું નથી અને તેમાં વળી સવારમાં ઉઠયાં ત્યારથી બિલકુલ અમલ લીધું નથી તેથી જીવ તાલીવેલીપર આવી રહ્યો છે. આટલું છતાં કુંવરો રાજાનો હુકમ સંભળાવવા જવા માટે કોઇ તૈયાર થયું નહીં એટલે તો રાજા ઘણોજ ક્રોધાયમાન થઇ મ્યાનમાંથી ખડગ કાઢી બોલ્યો, " રે, મારૂં કહ્યું કોઇ નહી માનશે તો આ વિજળીના ચળકારાની પેઠે ચમકતી તરવારથી બંને કુંવરોનો શિરચ્છેદ મારે હાથેજ કરીને પછી કસુંબો પીશ. "

આવો રાજાનો હદબહારનો ક્રોધ જોઇને સો થરથરી ગયું ને પછી તેના હજુરીયાઓમાંથી ચંદુમિયાં ને પનુંમિયાં નામના બે

બહાદુર માણુસો ઉઠી જવાને તૈયાર થયા. તેઓને પ્રધાને ભલામણુ કરી કે જાઓ ભાઇ, કુંવરો જીવતા રહેશે તો કોઇ પણુ દિવસે તેમનાં સુકોમળ મુખડા જોવા વખત પરમેશ્વર લાવશે. આપણા રાજાજી હઠીલા છે તેથી તેઓ કુંવરોનો મિથ્યા ઘાત કર્યા વગર રહેશે નહી માટે જલદી જાઓ અને તેમના આ મર્મથી રાજપુત્રોને જાણીતા કરો. એ સાંભળી એ બંને હજુરીઆઓ તુરત ચાલી નીકળ્યા. હરકોઇ સારા સમાચાર લઇને જવું હોય ત્યારે તો જનાર માણુસના મનમાં તે સમાચાર સામા મનુષ્યને કહેવા માટેનો મોટો ઉમંગ હોય છે, પણુ આતો તે કરતા ઉલટુંજ હતું, એટલે તે બંને જણા દરબારમાં જ્યાં રાજપુત્રો ને દાસ દાસીઓ સોનાના બાજઠપર બેસાડી સ્નાન કરાવતાં હતાં, ત્યાં જઈ ગમગીનીભરેલે ચહેરે કંઈ પણ બોલી નહી શકવાથી ઉભા રહ્યા પરંતુ આ વેળાએ તેમને પહેલાં બોલવાની કંઇ જરૂર રહી નહીં કેમકે માનસીંહની નજર તેમના પર પડવાથી તે ગાભરો બની ગયો અને તરતજ તેમને પુછ્યું, "કેમ ભાઈ, આજે સવાર-માંજ પીતાજીને અમારૂં શું કામ પડયું છે? જો તેવું જરૂરનું કામ હોય તો અમે પછી નાહીશું. માટે જે હોય તે અમનેં કહી દો. આ સાંભળી હજુરીયાઓ ગળગળા થઇ ગયા, અને બોલવાનો યત્ન કરવા છતાં પણુ કુંવરો પ્રત્યે તેમનાથી બોલાયું નહીં. તેમની આંખોમાંથી આંસુ પડતાં જોઇને માનસિંહે પુછ્યું, ભાઇ છે શું? જે હોય તે બેલાશક કહો જરા પણુ અંદેશો રાખતા નહીં." ત્યારે જરા કઠણુ હ્રદય કરી તેઓ બોલ્યા, "કુંવરજી સાહેબ શું કરીએ કહેવાય એવું નથી, તેમ કહ્યા વીના રહેવાય તેમ પણુ નથી. અમારા કરમના ભોગજ અમે સમજીએ છીએ, કેમકે આ પાપી પેટ પછવાડે પડયું છે, તેને લીધેજ શોકજનક પ્રપંચોમાં પડવું પડે છે" એમ કહી રાજાનો હુકમ તેઓને જાહેર કીધો. આ સાંભળીને માનસીંહ તો કલાહીનજ થયો, ને કંઇ પણુ ઉત્તર આપી શકયો નહીં, ત્યારે અભયસિંહ તેના સામું જોઇ બોલ્યો. કેમ ભાઇ કાલે તો તમો મને તીરસ્કાર કરી કહેતા હતા કે લીધેલી હઠ મુકીશ નહીં અને આજે આટલા વીચારમાં શાને પડયા છો? આ શું ક્ષત્રી પુત્રનો ધરમ કે? બસ હવે કંઇ પણુ શોચ કે વીચાર કરવાની જરૂર નથી, કારણુ કે પરસ્ત્રીરૂપ તોફાની મોજા-વાળા મહા સાગરમાં તમારી નજર રૂપ નાના સરખા નાવડામાં બેસી ઝોકાવી દીધું છે, તો તેમાંથી પાર ઉતરવું મુશ્કેલજ છે. માટે લીધેલી

વાત મુકવી નહીં. એ તમારા બોલને હવે કેમ ઢીલો મુકી દો છો? જુઓ—

મનહર છંદ.

પહિલે બીચારી બોલ બોલીયે સુજાન નર,
બોલ પીછે કબહુ ન ફીર બદલાઇયે;
બદલ ગયેસેં જાય બાત મહા પંડીતકી,
ગઇ બાત આબરૂસે ફીર કહાં પાઇયે;
કહીયે ન પ્રીત કાહુ નર ઓર નારી સંગ,
કબુ કરદીની તબ ફીર ન તુડાઇયે:
તુટી પ્રીત જોડની હો જાત હે કઠીન અતી,
જેસે તુટયો કાચ મોતી વાંકુ કાં સંધાઇયે.

માટે હોય! રજપુત બચ્ચા છીએ તો દેશવટો પણ ભોગવીએ. પીતાના રાજ્યમાં આપણને ઘણુંએ સુખ છે પરંતુ એ કરતા પણ જો વીદેશમાં જઈ આપણે પોતાનાજ પુરૂષાતનથી કંઇ પરાક્રમ કરી બતાવીએ ત્યારેજ આપણા છવતરને ધન્ય છે, નહી તો શું? એવો સદુપદેશ અભયસિંહે કર્યો તે સાંભળી તરતજ માનસીંહનો જુસ્સો જાગૃત થયો, અને સ્નાન ઝટપટ કરી લઇ બંને ભાઈ પોશાક પેહેરી અનેક તરેહનાં શસ્ત્ર તથા અસ્ત્ર સજી પોતાની માતાને મળવા ગયા. માએ પ્રાતઃકાળમાંજ પોતાના લાડકવાયા બંને કુંવરોને વસ્ત્રશસ્ત્ર સજેલા જોઇ અચરજ પામી પુછયું. "કેમ દીકરા! આટાણે શીદ પધારો છો?" કુંવરોએ સર્વ હકીકત પોતાની માને વીદીત કરી એ સાંભળતાં વારજ તેણે તો અત્યંત વિલાપ કરવા માંડયો. પણ તેથી શું વળે! પછી તેણે તરતજ કારભારીઓને પોતાની સમક્ષમાં બોલાવ્યા અને તેમને ઘણી તરેહથી સમજાવીને કહ્યું "તમો રાજ્યના કારભારી છો, એટલે આખા રાજ્યનો ભાર તમને છે, માટે આ મારા ફુલડાં જેવા કોમળ કુંવરોને દેશવટો દેવાનો રાજાનો દુરાગ્રહ કોઇ પણ રીતે સમજાવીને છોડાવી દો, કુંવરો બાળક છે. અને કદી તેમનાથી એકવાર ભૂલ થઇ ગઈ તો તે ક્ષમા કરવી જોઇએ" એ વગેરે ઘણીક તરેહથી રાજાને સમજાવવાના પ્રકારો કહ્યાં ઉપરાંત રાણીજીતો કારભારીઓ જો રાજાને વારે તો તમને શિરપાવ આપવાને તૈયાર થયાં. તેઓ બોલ્યાં. "જો કોઇ મારાં કુંવરોને રખાવી આપે તો તેને મોં માગ્યા દામ ને ગરાસ આપું." ઇનામની લાલચે કારભારીઓ હામ ભીડીને ગયા તો ખરા, પણ રાજાના મ્હોં સામુ

જુએ તો તે ઘણો તપી ગયો છે તેના મોહમાં તો વાતજ એ છે કે "કેમ કુંવરો શેહેર બહાર નીકળ્યા ?" કારભારીઓને તો આ સાંભળીને કંઈ પણ બોલવાની હીંમત ચાલી નહીં. એથી તેમાના એક બેએ રાણીને આવીને કહ્યું, બાઇ સાહેબ, એમાંનું હવે કંઇ વળનાર નથી. વધારે રીકઝીક કરવાથી રાજા ક્રોધાવેશમાં વખતે તેઓનો ઘાત કરાવે માટે એ કરતાં વીદેશે જાઇ જીવતા રહેશે તો કોઈ દીવસે તેમનો મેળાપ થશે. તેથી મને તેમને વધારે ખોટી નહીં કરતાં વિદાય કરી દો ત્યારે રાણીએ કુંવરોને પુષ્કળ ઝવેરાત અને સોનામોહોરો તેમના નિર્વાહને માટે આપીને તેમને વિદાય કર્યા. તેઓ બંને ઘોડેસ્વાર થઇ રાજા જે પોળે ઉભા હતો તેની બીજી પોળેથી વિદાય થયા.

ઢાલો રે મેગળ છાંડયોને, ઉંટે ભર્યારે ભંડાર;
જીવીશું તોરે આવશું નહિતો નરવર કોટ જવાર,
ઘોડે ચડીરે કુંવર ચાલિયા અને તજીયા નિજ દરબાર,
જીવીશું તોરે આવશું, નહિ તો નરવર કોટ જવાર.
માતા ઢાળોરે મત આસુડાં, અમને લાગે છે દુખ અપાર,
જીવીશું તોરે આવશું, નહિં તો નરવર કોટ જવાર,
પોળેથી રાણી પાછાં વળ્યાં અને કુંવરે ખેડયારે તોખાર
જીવીશું તોરે આવશું નહિતો નરવર કોટ જવાર.

બંને ભાઇઓ જવાર કરી દેશવટે નીકળવા તૈયાર થઈ રહ્યા છે એટલામાં ફરીને રાણી પોતાના બન્ને છોકરાઓ છાતી સરખા દાબી વીલાપ કરવા લાગી.

રાગ ભરથરીનો.

રાણી—હાયરે મેં આ શું સાંભળ્યું મારી આંખોના નુરજી,
બાલક પ્યારા કાચી વયે, તજી જાશે શું દુરજી—ધીઃક પડો આ સંસારમાં
માનસિંહ—માતાજી આમ શું આદરો, કલેશ કરશો ન લેશજી,
સુખ દુઃખ ભાગ્ય લખ્યા મળે, એવો ધારો હમેશજી—શોક શાને કરો માવડી
રાણી—સુખ દુઃખનો નથી ખરખરો, હશે લખીયા લલાટજી,
કેમ તમે વન વેઠશો, એ છે અધિક ઉચાટજી. ધીક જીવ્યું આ સંસારમાં
અભયસિંહ—દુઃખ સહી કરશું વપું, ખરા ક્ષત્રીના કામજી,
રણમાં હજારો ઘા ખાઇને રાખે ઉચ્ચ કુલ નામજી. શોક શાને કરો મા૦
રાણી—પુત્ર વિના બલ્યુ જીવવું, સુના દીસે આવાસજી,
જન્મ આ જગમાં વૃથા ગણું, હોય પુત્ર ન પાસજી—ધીક પડો આ સં૦

માનસિંહ—આજ કોપ્યા પીતા તો પછી અહી વસવું હરામજી,
કોય સમે મળશું ફરી, તજો ચિંતા તમામજી—શોક શાને કરો મા૦
રાણી—જાવાની વાત તજો તમે, તજું તમવીણ પ્રાણજી,
માફ ગુનો આ કરાવવા, વીનવું હું રાજનજી—ધીક જીવ્યું આ સંસારમાં
અભયસિંહ—શુદ્ધ ક્ષત્રી કુળ આપણું, વરને એક વચનજી,
તાતની ટેક તજાવવા, માજી ના કરો મનજી—શોક શાને કરો માવડી
રાણી—ટાઢ કે તાપ વેઠયા નથી, નથી જોઈ જંજાલજી,
કષ્ટ વીકટ વનવાસનાં, કેમ વેઠશો બાલજી—ધીક પડો આ સંસારમાં,
બંને સાથે—માતાજી હઠ તજી હા કહો, અમે નામીએ શીશજી.
જશ લઈ જીવતા આવીએ, આપો એવી આશીશજી--શોક શાને કરો મા૦
રાણી--જાઓ કેતા ટુટે જીભડી, નથી અન્ય ઉપાયજી,
સુખ સંપત વધજો ઘણી, ધરો જ માતમ પાયજી
ઇશ્વર આનંદ આપજો રક્ષા કુલદેવી માતજી
સકલ સંકટ ટાળજો ધરજો તમશીર હાથજી--ધીક જીવ્યું આ સંસારમાં.

રાણીનો આશીર્વાદ લઈ કુંવરો તો દેશવટો લઇ નીકળી પડયા છે રાણી પાછી મહેલમાં આવી વિલાપ કરે છે એટલે રાજાને ખબર પડી કે કુંવરો દેશવટે ગયા તેથી તેણે પોતાની પ્રતિજ્ઞા પળી જાણી. તુરત કસુંબા પીધા અને પછી મહાજન લોકો પ્રત્યે બોલ્યો તમારે કુંવરોની વહારે જવું હોય તો પોળ ખુલ્લી છે. તમારે જોઇએ તો શહેરમાં રહો અને જોઇએ તો ઉચાળા ભરી ચાલ્યા જાઓ. શું તમે તમારૂં કારણ જાણીને અપરાધીઓને શીક્ષા કીધી છે એટલે મને કશી બીક નથી પણ કુંવરોએ સ્ત્રી જાતની મશ્કરી કરીને મારા કુળને લજાવ્યું, રાઠોડવંશની મર્યાદા લોપી તથા ક્ષત્રીવટ ખોયું તેમજ રાજ તેજને શ્યામતા લગાડી માટેજ મેં તેઓને યથા ન્યાય શીક્ષા કીધી. આ સાંભળી આખા શેહેરનું મહાજન વિનંતી સાથે રાજાની નીતીના વખાણ કરી તેને દરબાર તરફ વળાવી સૌ સૌના ઘર પ્રત્યે ગયું.

હવે આપણે તેઓની સાથે નીસબત નથી પણ પેલા બીચારા ઉછરતા લોહીના સુકોમળ અને કીશોર વયના રાજપુત્રો કેણીગમ અને કેવી અવસ્થામાં ગમન કરતા હશે અગર તેમની કેવી સ્થીતી થઇ હશે તે જોઇએ. તેઓ તો જ્યારથી નગર છોડી નીકળ્યા ત્યારથી કોઇ પણ સ્થળે ન થોભતા ચાલ્યા જાયછે. ચાલતા ચાલતા એક દિવસ ગયો, બે દહાડા થયા, ત્રણ દીન થયા પણ જરાએ વિસામો લેતા નથી. એમ

દડમજલ કાપતાં લગભગ બાર પંદર દીવસ થયા ત્યારે પોતાના બાપના રાજ્યની હદ ઓળંગીને એક મોટા અરણ્યમાં પેઠા. ચાલ્યા ચાલ્યા જાય છે એવામાં સાંજ પડવાનો વખત થયો. બે ઘડી દીવસ બાકી રહ્યો એટલે અભયસિંહે કહ્યું ! ભાઇજી આપણુ તો છેકજ વગડામાં આવી પહોંચ્યા છીએ. અહિંયાં કોઇ માનવી તો નજરે પણુ પડતું નથી. વાઘ વરૂ આદી ઘાતકી પ્રાણીઓના ભયંકર શબ્દો ચારે તરફથી સાંભળવામાં આવે છે માટે ચાલો આપણે પાછા ફરીએ. આજનો રાતવાસો કોઈ પણુ ગામમાં જઇને કરીશું. એ સાંભળી મોટા ભાઇએ કહ્યું, "ના આપણુથી એમ થાય નહી. એમ કરવાથી આપણુને લજ્જા લાગે. આપણે ક્ષત્રિ પુત્ર છીએ માટે પાછાં ફરવું એ આપણું કામ નથી ત્યારે કનિષ્ટ ભાઈ બોલ્યો કે ભાઈજી હું બાળક છું તેથી ભુલીને આપને એવી લજ્જાસ્પદ વાત કહી તો ક્ષમા કરજો પણુ હવે આ સામે કંઇ સરોવર જેવું દેખાય છે તેના કીનારાપર આપણે મુકામ કરીએ. પછી આગળ જઇ તે રમણીય જળાશય ઉપર જઈ પડાવ નાંખ્યો. ઘોડાઓને પાસેના ઝાડ સાથે બાંધી ચાંદીના તોબરા વળગાડી દીધા પછી કસુંબો લીધો અને પાસે જે કંઈ ટીમણુ હતું તે છોડયું ત્યારે મોટા ભાઇ કહે કે, અભયસિંહ ! હુ તળાવમાંથી આપણે સારૂ પાણી ભરી લાવું છું એ સાંભળી નહાનાએ કહ્યું અરે ભાઇજી એ શું બોલ્યાં ? આપ મારા પંડિત છતાં હુ બેસી રહું અને તમો પાણી ભરવા જાઓ એ તમને અયુક્ત વાત છે માટે હું તમને નહી જવા દઉં પછી મોટો કહે ભાઇ ! પ્રવાસમાં કોઇ નહાનું મોટુ ધારવું નહી. વળી તું પણુ અર્ધરાજનો હકદાર છે. અને વળી નહાનો છે તેથી એકલો મોકલાય નહીં માટે હુંજ જાઉં છઉં. પણુ અભયસિંહ ન માનતાં પોતે પાણી ભરવા તળાવમાં ઉતર્યો. હાથપગ ધોઈ પાણી પીધું ને સુરાઇ ભરી ઉપર આવવા જાય છે તો પાળ ઉપર ડાબી બાજુએ માહષાસુરીનું તથા જમણી બાજુએ કાલીકાનું સ્થાનક જોયું. જમણી બાજુની ભીંત ઉપર કંઇ લાલ અક્ષરો દેખાય છે તે ધ્યાન દઇ વાંચ્યા તો તેમાં એવી મતલબ હતી કે—'આ ઠેકાણે કોઇએ ઉતરવું નહી. આસપાસના લોકો ભય જાણે છે તેથી અહી કોઈ આવતું નથી, પણુ અજાણ્યાને સમજ પડવા સારૂ આ અક્ષર લખ્યા છે તે ખચીત જોખમમાં પડશે ' અભયસીંહે તો પાણી પીધું એટલે તે મનમાં દીલગીર થયો

પણ વીચાર્યું કે મેં અજાણુપણે પીધું તેનો તો દોષ નહીં, પરંતુ મોટાભાઇને વારૂં. એમ કહી માનસીંહ પાસે આવીને તેને સઘળી હકીકત કહી વળી તેણે કહ્યું. 'ભાઇ અહીંયાં આપણુને રહેવું યોગ્ય નથી. મહાદેવી સાક્ષાત અંબિકા—મહિષાપુરીના લેખ છે, તે કંઇ ખોટા થાય નહીં, એટલા માટે જાણી જોઇ કુવામાં પડવું એ ડાહ્યા માણુસનું કામ નથી, ચાલો આગળ કોઇ બીજે ઠેકાણે જઈ મુકામ કરીએ." એ સાંભળી માનસીંહ બોલ્યો, ઘેલા, એ તું શું કહે છે? સાંભળ.

વાંચીને થઇએ વેગળા, એતો ક્ષત્રીવટને ખોડ,
અહીંથી કેમજ ચાલીગે, મર થઇ જઇએ ચકચોટ,
આગે બળી અરજુન તણો, અને નાઠા કેરો નીમ,
પાંડવ જો પાછા હઠે, તોતો ભારત લાજે ભીમ.

એ તો ફક્ત અક્ષરજ છે, પણુ જોકે હજારો ઘોડેસ્વારો નાગી તરવારો સાથે ધસી આવે તોપણુ નાસે એવું આપણું કુટુંબ નથી. એમ કહી બંને જણાએ પાસેનું ભાતું ખાધું, ને તેજ તળાવનું પાણી પી નિશ્ચિંતપણે બેઠા, હવે રાત્રી પડી ને અંધારૂં થયું એ પખવાડીયું અંધારીયું ને વળી બારશ તેરશનો દિવસ એટલે ચંદ્રમાં તો ક્યાંથીજ ઉગે, પણ આકાશમાં બીજા ગ્રહો નક્ષત્રો અને રાશિ-ચંદ્રના તેમજ અન્ય તાગઓ પૂર પ્રકાશમાં એક પછી એક પ્રકાશી રહ્યા હતા. જેમ વખત જતો હતો તેમ તેમ તેઓ વધારે સ્વચ્છ રીતે માલમ પડતા હતા. દિવસે અત્યંત સુશોભીત અને આંખને થંડક આપનારા વૃક્ષો આ વખતે કાળાં ડુંગરો જેવાં લાગતાં હતા. દિવસે સૂર્યનાં કિરણો પડવાથી કાચની પેઠે ચળકતાં પ્રતિબિંબ આ-પતુ સરોવરનું જળ પણ આ સમયે દેખાતું નહોતું, પણ તેમાં દેડકાં ડરક ડરક એવો શબ્દ કવચિત કરતાં હતાં, તેથી અજાણ્યાને માલમ પડે કે આ સ્થળે કંઇ જળાશય હશે. દીવસના પોતાના માળાઓને મુકી અનંત આકાશમાં તેમજ ચારાને માટે એક સ્થળેથી બીજે સ્થળે આનંદમાં ઉડતાં ને શબ્દોચ્ચારો કરતાં જાત જાતનાં પક્ષીઓ પણ આ સમયે પોતપોતાના નીવાસે આવી નીંદ્રાવસ્થ થવા લાગ્યા હતાં. રાગને આદે લઇ નાના પ્રકારનાં વનપશુઓ, જેઓ દીવસે પોતપોતાના જુથમાં રહી ચારો ચરવાને આમથી તેમ દોડાદોડ કરી મુકે છે. અને જેઓ તેમના ચીત્રવીચીત્ર દેખાવથી વનના સણગાર રૂપ થઇ પડે છે તેઓ પણ આ સમયે શાંતપણે સૌ સૌને આશ્રમે

ભરાઈ બેઠાં હતાં. વાયુ પણ તદન શાંત હતો. એકંદર જોતા વનમાં સઘળું શાંત હતું પણ નીશાચર પશુઓનો હવે જાણે દીવસ ઉગ્યો હોય તેમ તેઓ ધીમે ધીમે બહાર નીકળવા લાગ્યાં. શીયાળીયાં ઘડીયે ઘડીયે રાડો નાંખતાં હતાં. ફાલુ વચે ભયંકર શબ્દ કરતી હતી. વરૂઓ કોઈ કોઈ સ્થળે ચીચીયારી નાંખતાં હતાં, સીંહો રહી રહી મહા ભયંકર ખરાડો મારી રહ્યા હતા કે જે ગમે તેવા શુરવીર નરનાં અંતઃકરણ ધડકાવે તેવી હતી. ચીત્તીઓ નીંદ્રાવસ્થ થયેલાં પ્રીઓને નમાંથી ઘસડી કાઢી નાસાનાસ કરતા હતા. ઝેરી સર્પો પોતાના રાફડાઓમાંથી નીકળી ફુંફાડા મારતા સરસરાટ ચાલ્યાં જતા હતા, વૃક્ષોપરના ઘુવડો તો જાણે રાતના રાજાના હોયની તેમ એક બીજા સાથે કાનનો કંટાળો આપે એવા ઉચ્ચારોથી સંવાદ કરવા માંડયા હતા. ચીબડીયો પણ ખુબ કચકચાટ મચાવી દઈ ઘુવડોને મદદ આપતી હતી એવી રીતે દીવસે જોતાં જે દુઃખાર્ત મનુષ્યના મનને પણ આનંદ આપનારૂં એવું રમણીય વન તે આ વખતે મહાભયંકર રૂપ ધારણ કરી રહ્યું છે તેવે સમયે આપણા મનસીંહ અને અભયસીંહ બન્ને કીસોર વયના અતી સુકોમળ રાજપુત્રો, કે જેઓને હાં કેતા હજારો અનુચરો હાજર થતા હતા, જેમના મ્હોંમાંથી વચન નીકળતાં પેહેલાં દાસ દાસીઓ ઝાલી લેતાં હતાં, જેઓને માટે સુંદર બાગ બગીચાઓથી વિંટાયલા અને ઘણાં જ સુશોભીત એવા રંગ મેહેલો હતા, જેઓના ખાનપાનાદિને માટે અમૃત સમાન પદાર્થો બનતા હતા, જેઓ પુષ્પથી બિછાવેલી શય્યામાં સૂતા, અને તે વખતે જરાક ખુંચે તેવી કળી હોય તો તરતજ દાસીની પાસે કઢાવી નાંખતાં હતાં એવા કોમળ અંગવાળા અને ઐશ્વર્યવાન રાજપુત્રો આ સમયે પ્રારબ્ધાનુસારે આવા ભયંકર અરણ્યમાં ઘોર રાત્ર સમયે .જમીનના બીછાનાપર સુવાનો વિચાર કરે છે ! કહ્યું છે કે,

કર્મ તણે કાગળ લખ્યા, તે તો મિથ્યા લેખ ન થાય,
રંક મટી રાજા બને, અને રાજા રંકજ થાય.
આવધપુરીનારે રાજીયા, અને દશરથ કેરા રે તન;
કર્મ તણે ભોગે પડી, ચૌદ વર્ષ પધાર્યારે વન.

હવે અભયાસિંહ મોટાભાઇને કહે છે, ભાઇજી, આપણે બનેએ એક સાથે સુવું નહીં. કારણ આ અઘોર વન છે. વ્યાઘ્રાદિ અરણ્ય

પશુઓનો પણ ભય છે ને વળી વનદેવ્યા અંબિકાનું લેખી વચન છે માટે ઘણા સાવધ રહેવાની જરૂર છે, તેથી કરીને આપ સુઇ જાઓ અને હું જાગરણ કરૂં છું. એ સાંભળી માનસિંહે કહ્યું. "પ્યારા તને કનિષ્ટને નિંદ્રા વધારે હોવી જોઇએ માટે તું સુઇજા હું બેઠો છઉં," પણ અભયે નહિ માનતા ફરી કહ્યું "તમે થોડી વાર સુઈ જાઓ, પછી તમને ઉઠાડીને હું સુઇશ." એથી માનસિંહ તો સુતો. બનાત પિછોડી તાણીને ઓઢી, ને નિદ્રાવશ થયો. હવે અભયસિંહ હાથમાં ઉઘાડી તરવાર લઇ ચોકી કરે છે. પોતાના સહાજને અઢેલીને બેઠો છે પિછોડી અડધી ઓઢી છે. એમ કરતાં મધ્યરાત્ર વ્યતિત થઈ ગઈ એવામાં એક કૌતક બન્યુ! વન દેવ્યા અંબીકા અને કાલિકા બંને વનચર્યા જાવાને બહાર નીકળેલા છે. હિંદપર સ્વારી કરી હાથમાં ચક્રચક્તિ ઉઘાડાં ધારણ કરેલાં છે બીજા હાથમાં દુષ્ટ દઇત્યોના નાચરૂપ ખપ્પર લીધેલુ છે. એક હાથમાં બળતી શગડીઓ રાખેલી છે એવા ભયંકર રૂપ સહીત ફરે છે, એવામાં તેઓ પેલા રાજકુંવરની દષ્ટીએ પડયાં, આવું વનદેવીનું વીકરાલરૂપ જોતાંજ અભયસિંહતો સોડ તાણીને સુઇ ગયો, તે વીચાર કરવા લાગ્યો કે, એ માહામાયાની સામે સમગ્ર દેવ અને દૈઇત્યો હાર પામ્યા છે, તો આપણું શું ગજુ? માટે માતાની ઇચ્છા હોય તે કરે એવા વીચારમાં ભાઇની જોડે સુતો છે એટલામાં ફરતાં ફરતાં તે યોગણીઓ તેમની નજીક આવી તો બંને પુરૂષો સુતા દીઠા એ જોઇ મહીષાસુરી (અંબીકા) કાલીકા પ્રત્યે કહે છે, "બાઈ આ સ્થળે માંનવ કદીપણુ આવતું નથી, ને કદી આવે છે તો અહીંયાં કદી ઉતરતું નથી, પણ આજેજ આ બંને પુરૂષો અહી સુતેલા છે! એ લોકો અજાણ્યા હોવાથી આપણા સીંદુરના અક્ષરો તેમના વાંચવામાં આવ્યા નહીં હોય માટેજ તેમણે અહીં ઉતારો કીધો છે ને વાંચ્યા હશે તો તે નહીં ગણકારતાં હઠીલા થઇ અહીં પડયા હશે, માટે એ બન્નેનો આપણે ભક્ષ કરવો" એ સાંભળી દેવી કાલીકા બોલ્યાં "બેહેન એ તું શું બોલી? તું તો સાક્ષાત અંબીકા મહામાયા જગતમાતા છે તને એ પ્રમાણે બોલવું યોગ્ય નથી. આ સુતેલા પુરૂષોતો દેઇત્ય નથી પણ મનુષ્ય છે, અને તેઓને તો આપણે શરણે આવેલા જાણી તેમની રક્ષા કરવી જોઇએ. એઓ શું કંઈ આપણા સરખે સરખા છે કે એમની સાથે યુદ્ધ કરી આપણે તેમનો ભક્ષ કરીએ! એઓએ જો કે ભલે હલકઈ વાપરી તોપણ આપણે તો મોટાં છૈએ તો તેમને ક્ષમા કરી રક્ષણ કરવું જોઇએ. કીડી

મચ્છરો હાથીને નુકસાન કરતા થઈ પડે છે, પણ તેઓ કદાચ હાથીના પગતળે આવે તો હાથી તેમને મારતો નથી ત્યારે મહીષાસુરી બોલ્યાં, "તુ કહે છે તે ખરૂં પણ ત્યારે તેઓ જો મરે નહી તો આપણા લેખ ખોટા થાય ને તેથી સર્વ સ્થળે અપકીર્તી થાય પણ તુ તો તેમને ઉગારવા કહે છે? ત્યારે કાંતો તેઓ મરે, ને કાંતો લેખ ખોટા થાય," ત્યારે મહાકાલી બોલ્યાં કે, "તેઓ ઉગરી પણ શકે અને આપણા અક્ષર પણ ખોટા ન થાય એવું કરવું જોઇએ. જો! આ બંને ભાઈમાંનો એક જાગતો છે તે જો હું કહું તે સાંભળી બરાબર તે પ્રમાણે વર્તે તો ઉગરે ખરા એટલું છતાં પણ આપણા લેખ તો ખોટા થાય નહીં માટે જાગે છે તે તો મરશેજ. પણ જો તે પોતાનાં ભાઇને વાત નહી કહે અને આપણે કહીએ છીએ તે પ્રમાણે ચાલશે તો મોટા ભાઈ ઉગરશે. તે એમ કે આ વનમાં એક મહોટો મણીધર નાગ રહે છે, તે આપણાં અહીંથી ગયા પછી વનમાં ભક્ષ શોધવા નીકળશે તે પોતાના માથાનો મણી કાઢીને આ લોકોની નજીકમાં મુકીને કેટલેક દુર ચારા માટે જશે એટલે તરતજ તે માણસને ઉઠીને તે મણીપર આ પડેલી કુડી ઢાંકી દેવી, ને ઝાડપર ચડી જવું નાગ પાછો આવી જોશે તો મણી નહીં દેખવાથી શોધવા માંડશે, પછી કુંડી નીચે અજવાળાનો ઝણઝણાટ જણાવાથી જાણશે કે કોઇ જાનવરે કુંડું ઢોળી પાડયું હશે, માટે તેની સાથે શું લડવું? પછી તે કુંડીને સમી કરવા માટે તે પર ઘણીવાર પોતાનું ફેણુ પછડાશે પણ તે ફુટશે નહી એટલે રીસ ચડાવી જોર કરી એક એને ત્રણ ચોટ મારશે કે લાગલીજ તેના મોમાંથી ઝેરની કોથળી ઢલવાઈ જશે આથી મુરછા આવીને નાગ મરણતોલ થઇ પડશે કે તરતજ તે માણસે ઝાડપરથી ઉતરી પોતાના ખડગવડે તેના કડકે કડકા કરી નાંખવા પછી મણી લઇને પોતાની પાઘડીએ તેને જણાવવા વગર બાંધવો એ પછી ઘણીકવારે એ નાગની પત્ની નાગણીને વીચાર થશે કે હજુ સુધી મારો નાથ કેમ આવ્યો નહીં હમેશના કરતાં આજે ઘણું મોડુ થયુ છે માટે મારે એની શોધ કાઢવા જરૂર જવું જોઈએ પછી તેણી શોધતાં શોધતાં નાગને અહીં આગળ મુવેલો જોશે તેથી મનમાં વિચાર કરશે કે એની સાથે બળી મરૂં પણ બીજો વિચાર એવો કરશે કે અરે! મારા નાથને મારનાર દુષ્ટ કોણ હોવો જોઇએ? તેને પ્રથમ મારવો ને પછી

પોતે સહગમન કરવું તેથી આ જે જાગતો છે તેને નાગણી ડંશ દેસે. તેથી એ મરી જશે એટલે આપણા અક્ષર ખરા ઠરશે. જો એનો મોટોભાઈ એને બાળે નહી અને તેના શબને છોડીને એકલો ચાલ્યો જાયતો અહીંયા આજથી ત્રીજે દીન લાખા વણજારાની પુત્રી મહા સતી છે કે જેના પુન વડે કરીને એ મરનાર પાછો સજીવન થશે અને તેથી કરીને મારૂં વચનપણ સાચુંજ રહેશે પછી જુદા પડેલા એ બંને ભાઈઓ ત્રણ વરશે ચંદ્રાવતી નામના નગરમાં એકઠા થશે" આટલું કહી બંને વનદેવી પોતાને સ્થાને ચાલી ગઈ. તેમણે કહેલું સઘળું વૃતાંત સુતાં સુતાં અભયસિંહે બધું સાંભળી લીધું હતું. માટે તેતો તુરતજ સચેત થઇ મોટો ભાઈ સુતેલો હતો તેનાપર બનાત અને પીછોડી ઓઢાડી દઇ પોતાનું ખડગ મ્યાનમાંથી કાઢી કટ કટ પાસેના આંબાના ઝાડપર ચઢી ગયો તે ત્યાં બેઠેલો છે એટલે થોડીક વારમાં પેલો નાગ આવ્યો. ને તેમની પડખે મણી મુકી ચારો શોધવા લાગ્યો શોધતાં શોધતાં તે ઘણે દુર નીકળી ગયો હશે કે તુરત અભયસીંહે ઝાડપરથી ઉતરીને નીચે આવ્યો, ને પોતાની નજીકમાં એક મજબુત પથ્થરની કુંડી હતી તે પેલા મણીપર ઢાંકી લાગલોજ ઝાડપર ચઢી ચુપ થઈ બેઠો, હવે જ્યારે પોતાને અને પોતાના કુટુંબને પુરતો ભક્ષ લઇ નાગ પાછો આવ્યો ત્યારે મણી તેના જોવામાં ન આવવાથી તે ઘણો આકુળ વ્યાકુળ થઇ ગયો અને મણીને આમ તેમ શોધવા લાગ્યો. શોધતાં શોધતાં કુંડી નીચે કંઇ અજવાળું જણાયું તેથી પારખ્યું કે મારો મણી અહીંજ છે પછી વિચાર કર્યો કે માણસ તો કદી અહીં આવવાનો સંભવ નથી માટે કોઇ પશુએ લાત મારી કુંડી ગબડાવી દીધી હોય એમ ભાસે છે તો તેની શાની રીશ કરવી. એ કુંડીજ ભાંગી નાંખું એટલે મણી લેવાશે. આવી ધારણાથી ખુબ જોર કરી તે કુંડીપર પોતાની ફેણના ત્રણ ચાર ઝપાટા લગાવ્યાં પણ કુંડી સખત પાસાણની એટલે તે નહીં ફુટતા ઉલટી નાગનેજ હાનીકારક થઇ પડી. તેના મોંમાંની ઝેરની કોથળી બહુ વાગવાને લીધે બહાર ઠલવાઈ પડી અને મુરછા આવવાથી નાગ ગુલાંટ ખાઇ શીથીલ થઇને પડયો. આ જોતાંજ અભયસિંહે પોતાનો દાવ સાંધ્યો અને ઝાડપરથી નીચે ઉતરી ખડગવડે નાગના શરીરના ટુકડા કરી નાંખ્યા હવે પેલો મણી કુંડી નીચેથી લઇ લીધો ને માનસિંહને માલમ ન પડે તેવી રીતે તેની પાઘડીને છેડે સંભાળથી તાણી બાંધ્યો પછી તેને ઉઠાડવાને માટે મોટા

ભાઈના પોતે પગ ચાંપવા માંડયા કે જેથી માનસિંહ તુરત જાગી ઉઠયો ને બોલ્યો અરે ભુંડા અભય તેં આટલી બધી વાર થઈ તોપણુ મને જગાડીયોજ નહી ત્યારે તેણે કહ્યું કંઇ ચીંતા નહી પણ આપણે હવે અહીંઆથી ચાલો બીજે સ્થળે જઈ મુકામ કરીએ, આપણે આટલીવાર સુધી અહીં રહ્યા એટલે તમારૂં મોટમ રહ્યું માટે હવે દેવીનું વચન માન્ય રાખવાને આપણે જરૂર અહીંથી આગળ જવું જોઇએ. મોટા ભાઈએ મનમાં વિચાર કર્યો કે એ ખરૂં કહે છે વખતે રાતે એ એકલો જાગતો બેઠો હતો તેથી કંઈ તેના જોવામાં આવ્યું હશે વળી આટલીવાર અહીં સુતા તેથી મારી હઠ પણ પળી માટે હવે અહીંથી જવામાં કંઈ બાધ નથી એમ સમજી તુરત ઘોડા છોડયા ને સામાન બાંધી તૈયાર કીધો ચડપ બંને જણુ સ્વાર થયા અને ચાલતી પકડી. ચાલતાં સહજમાં ચાર પાંચ કોશ તેઓ નીકળી ગયા અને હજુ સુધી સવાર પડવાને ઘણો વાર તેમજ જંગલ પણ તેમનું તેમજ આવતું હોવાથી તેમણે ત્યાં આગળ ઘોડેથી ઉતરી મુકામ કર્યો ઘોડા બાંધ્યા અને સામાન ઉતારી માનસિંહે અભયસિંહને કહ્યું પ્યારા હવે તું સુઈ જા કારણુ કે ઘણો થાકલો છતાં આખી રાતનો તને ઉજાગરો છે. નહાનાએ કહ્યું હા ભાઈ આપણા હુકમ પ્રમાણે તેમજ કરૂં છું" એમ કહી પીછોડીની સોડ તાણી ઉપર બનાત ઓઢી સારી પેઠે લપેટાઇને સુતો. મોટા ભાઈ ખડીયાને અઢેલી નાગી તરવાર હાથમાં લઈ ચોકી કરવા બેઠા. હવે અભયસિંહ સુતો ખરો પણ તેને ઉંઘ આવતી નથી ને હૃદય ધડક ધડક થયા કરે છે કારણુ કે એને નાગણી ડંસ દેશે એવો મોટો ભય છે તે સુતાસુતા વિચાર કરવા લાગ્યો ભવીષ્યના લેખ અર્થાત વનદેવીનું સરોવર પર કહેલું ભવીષ્ય કાંઈ ખોટું નથી પણ આપણે તો તે મહામાયા જગત માતાને શરણે પડયા છીએ એની લાજ એને છે માટે જોઈએ તો મારે એવો ઠરાવ કરી નિશ્ચિંતપણે ઉંઘી ગયો. ઇશ્વરને કરવુંજ તેથી એને જેવી ઉંઘ આવી કે તુરત તેનો મોટો ભાઈ કે જે ખડીયાને અટકણુ દઈ ચોકી કરવા બેઠા હતો તે પણ ભર ઉંઘમાં પડયો. હવે પેલો મણીધર નાગ ઘણીવાર થઇ છતાં પોતાને આશ્રમે નહી આવ- વાથી વ્યાકુલ થઈને નાગણી પોતાના પતીની શોધ કરવા નીકળી

શોધતાં શોધતાં ઘણેક દુર પેલા સરોવરતટ પર આવી તો પોતાના સ્વામીને મરણાધીન થયેલો જોયો. તેના શરીરની આવી દુ:ખસ્થા જોઇ નાગણીને આખે શરીરે ક્રોધાગ્ન પ્રજવલીત થયો. પોતાના મન સાથે તેણી બોલી, અહા દેવ કોણ મહા દુષ્ટનું કામ હશે, અરે કોણ પાપીએ મારા નીર્દોષ પતીનો ઘાત કીધો હશે? પણ તે મારા પતીનો દુશ્મન ગમે તે હો, પ્રથમ તેને શોધી કાઢી, સ્વામીનું વેર લઇ પછીથી હું સહગમન કરીશ, આમ વિચાર કરી ત્યાં આસપાસ જોવા લાગી તો જમીનપર માણુસ અને ઘોડાનાં પગલાં પડેલાં તેની નજરે પડયાં એ પગલે પગલે તેણી છેક સુધી બને રાજકુમારો જ્યાં આગળ સુતેલા છે ત્યાં આવી પહેચી ને જુએ છે તો બંને જણને જોડે સુતેલા જોયા ત્યારે તે વીચારમાં પડી કે, આ બનેમાંથી એકાદો મારા પતીને મારનાર હોવો જોઇએ. બંને જણાએ તો તેને માર્યો નહીંજ હોય. માટે જે ખરો વેરી છે. તેનેજ દંશ દઇશ પછી વેરીની પરીક્ષા કરવાને પ્રથમ તે મોટા ભાઇની છાતીપર ચઢીને તપાસી જુવે છે તો માનસિંહ શાંત થઇ ઉંઘેનો છે તેથી તેનું હૃદય તદન શાંત છે એમ લાગવાથી એ મારા ધણીનો વેરી નહિ. એમ ધારી ત્યાંથી ઉતરીને નહાના ભાઇના હૃદયપર ચઢી, અભયસીંહ જો કે ઉંઘી ગયો છે ખરો પણ અંત:કરણમાં નાગણી વીષેની ઉંડી બીકથી તેનું હૃદય ધડક ધડક ઉછળી રહ્યું છે, આ જોઈ નાગણીએ જાણ્યું કે જરૂર આજ મારા નીરપરાધી પતીનો ઘાત કર્તા છે. પછી અત્યંત રોષમાં આવી તેના જમણા પગને અંગુઠે દંશ માર્યો. તુરતજ ઝટકો લાગવાથી અભયસીંહ જાગી ઉઠયો, અને જુએ છે તો સરરર કરતી પાણીના રેલાની માફક નાગણી ચાલી જતી તેણે જોઇ. પગમાંથી લોહીની ધારા ચાલવા માંડી અને તુરતજ તેનાં ગાત્ર ઢીલા પડવા લાગ્યા. આ બનાવ જોઇ એણે હરી સ્મરણ કર્યું. અને વીચાર કીધો કે, જે બનવાનું હતું તે તો બન્યું. પ્રારબ્ધ જરાએ ટળતું નથી. પણ માતાએ ભવિષ્ય વચન કહ્યા પ્રમાણે મને મુએલો જોઇ બાળી ન નાંખે એવો કંઈ ઉપાય કરવો જોઇએ તેથી દાંત પીશી ઝટ લઇ ઉઠયો અને પાસેના ઝાડમાંથી એક શોટી કાપી લાવ્યો, પછી પગમાંથી વેહેતા લોહીથી હાથ ઉપર નીચે પ્રમાણે લખ્યું.

અભયાત.

જો આપ મારા ખરા હોવ પ્રિય ભ્રાત,

જો પ્રેમભાવથી ચહાતા હોવ પ્રિય ભ્રાત,
વિર અજિતસીંહના આપ હોવ સુત,
જોધપુરના ટીલાત હો જો ભ્રાત.
તો મારા શબને દાહ ન દેશો ભ્રાત,
શોક ન કરતાં જજો ચાલી મુજ ભ્રાત,
ભાગી ભ્રાંત રહેજો નચિંત આપ ભ્રાત.

આ પ્રમાણે લખી હાથ ખુલ્લા મુકી અંતઃકરણમાં જગત કરતા પ્રભુનું ચીતવન કરતો ક્ષણે ક્ષણે વૃદ્ધિ પામતા નાગણીના ઝેરથી ઘેરાઇ ગયો, અને કંઠ સુકાઇ જઇ જીભ્હા ટુંકી પડવાથી, તથા રગે રગ અને રોમે રોમ શીથીલ થઇ જવાથી મુડદું થઇ પડયો.

સવારનુ ઝળઝળું થતાંજ માનસિંહ જાગ્યો, ને ઉઠી દાતણપાણી કયાં એટલામાં કસુંબા વખત થઇ સુર્યોદય પણ થયો ને ઘડીક દીવસ ચડયો એટલે વિચાર કીધો કે ભાનને ઉઠાડું એથી બે ચાર હાંક મારી પણ ઉઠે કોણ ત્યારે ધાર્યું કે બીચારો થાકેલો પાકેલો છે ને વળી ઉજાગરો કયો છે તેથી ભલે ઘડીવાર સુઇ રહે જતી. વખતે ઉઠાડીશ. એમ કરી ઘોડાઓને પપાળ્યા જરા આણીગમ તેની ગમ ચરક્કર કરી એટલે લગભગ ચાર ઘડી દીવસ ચડયો તેથી પાછું મનમાં આવ્યું કે હવે ભાઇને ઉઠાડું તથા કેટલીક હાક માર્યા છતાં તે ન બોલ્યા એટલે તેને ખુબ ઢંઢોળ્યો અને એમ કરતાં પણ અભયસીંહ નહી બોલવાથી માનસિંહે તેને ઓઢેલી પિછોડી તાણી લીધી ને મ્હોં ખુલ્લું કર્યું જુએ છે તો માનસિંહને મુએલો દીઠો. આવો દેખાવ નજરે પડતાંજ માનસિંહને એકાએક મુર્છા આવી ને ઘણીવાર સુધી તેનો આત્મા અચેતન અવસ્થામાં રહ્યા પછી કેટલીકવારે તે શુદ્ધીમાં આવી અત્યંત કલ્પાંત કરવા લાગ્યો "અહા! પ્રભુ હે ઇશ્વર, હા જગકર્ત્તા મારા કંગાલના ઉપર આ શું દુઃખનો ડુંગર ઢોળી પાડયો? અરે મને મરતાને સામટોજ માર્યો કે! અરે મને પડતાનેજ પાટુ મારી કે હા દેવ મારૂં કર્મ ફુટીજ ગયું કે? પણ ઘડીકવાર સ્તબ્ધ સરખો રહીને ઓચીતો બોલ્યો. અરે આ હુ સવળું સ્વપ્નમાં તો નથી જોતો? થોડીકવાર પેહેલા તો અમો બંને જણ સાથે આવીને સુવલા છીએ અને એટલીવારમાં હું આ મહા ખેદકારક અસંભવનીય બનાવ કેમ જોઉં છું? અરે વાહાલા ભાઈ તને એકાએક આ શું થઈ ગયું. અરે પ્યારા મને આ રણુવગડામાં મુકી એકલોજ ચાલી નીકળ્યો? સુર્યનારાયણ

તરફ ફરીને હે જગતના નેત્રરૂપ ભગવાન આ મારા નીરપરાધી લાડ-વાયા ભાઈને જાગૃત કરો. હે વન દેવી તે મારા અંતઃકરણ સમાન પ્યારા બંધવનો ભક્ષ કરો તો તેને માટે મનેજ ખપરમાં લઇ તેને સજીવન કર અરે ઇશ્વર કેવો અન્યાય. મારે અપરાધે એનો દેશવટો થયો એણે મને ઘણીએ વારવા છતા મેં ન સાંભળ્યુ જેથી પિતાની શીક્ષાને પાત્ર થઇ મારે લીધે એને પણ દેવી સંગમન કરવું પડયું અને તેમાં વળી હે ઇશ્વર આ શો જુલમ થઈ ગયો. અરે મારા વહાલા જ્યાં સુધી તું મારી સાથે હતો ત્યાં સુધી મને વિદેશ છતાં બધી જા-તનું સુખ હતુ અરે હવે મુરખની શી ગતી. મને સન્મારગ કોણ બ-તાવશે અરે મારા પ્યારા બંધવરૂપી રત્ન જતા હું દુષ્ટ હવે શાને જીવું છું. હે ઇશ્વર શું હવે એને તું બેઠો નહી કરે. અરેરે ભાઇ ઓ મારા વહાલા ભાઇરે મારા લાડકવાયા ભાઇ શું સાથે હવે તું એકવાર પણ નહી બોલે કે આવું આવુ ઘણુંએક કલ્પાંત કરતાં છેક બપોર થઈ ગયો." રડતા કકળતા તેણે હવે શબને અગનીસંસ્કાર કરવાનો ઠરાવ કર્યો ને તેની સાથે પોતે પણ બળીજ મરૂં એવા ઠરાવથી ત્યાંથી ઉઠયો ને વનમાંથી લાકડાં એકઠાં કરી ચીતા ખડકી જેવો પોતાના ભાઇના શબને ચીતા આગળ લઇ જવા માટે ઉંચકવા જાય છે તો તેના હાથ-માંના લોહીના અક્ષર જોયા આથી તે ખમચાઇને ઉભો રહ્યો ને તે વાંચી જોઇ બોલ્યો, છટ શું કહેવાય તેથી.

બેત.

શું મને યોગ્ય છે શબને રઝળતુ મુકવામાં,
લાંછન લાગે મોટું કુલને એમ કરવામાં;
વિધી વગર શબ જો રાખુ હું આ રણવાસમાં,
વિંખી ખાય ભયંકર પ્રાણીનો પડુ હું પાપમાં.

મારો ભાઈ કેવો કઠોર કોણ જાણે એનાં મનમાં શું હશે આ પ્રમાણે લખી ગયો વળી વીચાર કરે છે પરમેશ્વરની ઇચ્છા અરે મારો અભયસિંહ તો ઘણો ચતુર હતો માટે કંઇ સારા વીચા-રથી લખી ગયો હશે તેથી એનું વચન પળી એને બાળવો તે નહી

એમ કહી તને પીછોડી ઓઢાડી તેના ઘોડાને રેશમની એકવડી દોરીથી ઝાડ સાથે બાંધ્યો. પછી પોતાનો ઘોડો તૈયાર કરી સ્વાર થયો તે નીસાસો નાંખી આંખમાં આસુ આવ્યાથી તે બોલ્યો,-

કંથબીન રહી-એકલી મોરી જાન—એ રાગ.

ગયો અહીં એકલા તજી મુજ ભ્રાત થાય દીલ ઉતપાત.-ટેક.

બાળપણુનો બેલી હવેથી પામું હું કંઇ પેર,
કોપ કરીને દૈવે આતો કીધો કાળો કેર.
ગયો અહીં એકલ તજી મુજ બ્રાત થાય દીલે ઉતપાત,--ગયો
સાથેરમતા જમતા ભમતા કરતા હાસ્યવિનોદ,
ચતુર સુઘડ ઓ બંધવારે, ઓ મુજ મતના મોદ,
ગયો અહીં એકલ તજી મુજ બ્રાત થાય દીલે ઉતપાત,
મુજ માટે તેં વેઠીઆરે, પ્યારા દુઃખ અપાર,
કરવા રક્ષા માહારી તુ, આવ્યો વનમોઝાર.
ગયો અહી એકલ તજી મુજ બ્રાત થાય દીલે ઉતપાત.
કેમ મના મુજને કરી તેં છેલી ક્રિયાને કાજ,
સુજ પડયું એ શું તને, પ્રિત કીધી તાજ.
ગયો અહીં એકલ તજી મુજ બ્રાત થાય દીલે ઉતપાત.
તુજ વિણુ મુજને કેમ હવે જીવિતા ગમશે યાર,
જીવું છું પણુ શબસમો, લાગે આ દેદાર.

પછી ઘોડાની લગામ તેની ડોકપરજ છુટી મુકી દીધી ને ઘોડા પ્રત્યે બોલ્યો--

કાળજ સમ બાંધવ ગયો હવે હું જીવું શે કાજ,
મન માને ત્યાં ચાલજે નવ જાણીશ મારી દાજ.

ઘોડો જાણે આ બનાવ જોઈ અત્યંત દીલગીર થયો હોય તેમ પગલાં તદન ઢીલા ભરે છે. માનસિંહ પણુ તેનાપર બાવરા જેવો બનીને બેઠેલો છે તેને સઘળું સુંનકાર લાગે છે ઘડીએ ઘડીએ નીસાસા નાંખે છે ને આંખમાંથી બોરબોર જેવડાં આંસું ડરક ડરક નીકળી પડે છે. આવી હાલતમાં ચાલતાં રસ્તામાં ઝાડ ઝાંખગાંને પૂછે છે, હે વંનસ્પતી, તારામાં કાંઇ ગુણુ નથી કે જેથી મારો મુવેલો ભાઇ ઉઠે? મહારાજ, આ જગતમાં સૌથી સાચા અને પ્રત્યક્ષ દેવ તમો છો: તમે સર્વત્ર પ્રકાશ કરોછો, તમારાથી સૌ જીવે છે, તો તમારામાં પણુ એટલું સત્ય નથી કે પેલા મારા ભાઈને જાગૃત કરો? એમ કહી, નાળાં વાયુ વગેરે અવાચક પદાર્થોને પણુ તે એમજ પુછતો જાય છે. એવી રીતે ચાલ્યો જાય છે, પણુ ખાતો નથી. પીતો નથી, કયાંઇ ઉતારો કરતો નથી, એવી બેશુદ્ધીમાં આવી પડેલો છે. ઘોડો પણુ એક સરખો ચાલ્યોજ જાય છે, એમ કરતા એક દીવસ વહી ગયો, બે થયા, ને ત્રીજે દીવસે કોઇ આડે રસ્તે પડી ગયો કે જ્યાં કોઈ ગામ નહીં,

સીમ નહીં, વસ્તી નહીં. માત્ર જંગલ જ હતું, તે રસ્તે ચાલતા કેટલીક વારમાં સમુદ્ર કીનારે આવી પહુંચ્યો. સમુદ્રનાં મોજાનો ધમ ધમાટ સાંભળી ઘોડો એકદમ ચમક્યો. ને ખમચાઈને ઉભો રહ્યો. આથી માનસિંહને બુદ્ધિ આવી, સાવધ થઇ જાય છે તો માલમ પડયું કે ઘોડો સમુદ્ર જોઇને અટકયો છે. એટલે તેણે ઘોડાને કહ્યું કે " અરે, ભુંડા. તેં મારા દેગનું પાણી ખોયું ? માત્ર આટલાથી જ ભય પામીને તું ઉભો રહ્યો ? અલ્યા તું તારો જીવ બચાવવાને ઉભો કે ! જો તારો જીવ બચાવવાને ઉભો હોય તો મને બેલાશક આ સાગરમાં ફેંકી દે, ને સુખેથી તારે જ્યાં જવું હોય ત્યાં એકલો ચાલ્યો જા, એમ કહી ચાબુક ઉગામ્યો,

એમ કહી ઉગામ્યો કોરડો, વાળતાં લાગી વાર.
તરત તેજી તલપીયો, અને પડયો સાગર મોઝાર.

ઘોડો એના હુંકારાના ને ઠબકાના વચન સાંભળી તરત છલંગ મારી સાગરમાં પડયો. એટલે તો એક મહાન આશ્ચર્યકારક બનાવ બન્યો સાગરના જળના ઓઘ બંને બાજુએ થઇ જઈ વચ્ચે એક ઘોડેસ્વાર ચાલી શકે એટલો, અને છેક પેલેપાર સુધી લાંબો રસ્તો પડી રહયો. આનું કારણ એજ હતું કે માનસિંહની પાઘડીમે પેલો અત્યુત્તમ મણી કે જેને માટે અભયસિંહે પોતાનો પ્રાણ ખોયો, તે બાંધેલો હતો એ મણી પોતાની પાસે છે એમ માનસિંહને માલુમ ન હોવાથી ઉપરનો રસ્તો જોઇ ને ઘણો જ વીસ્મિત થયો. તે વિચાર કરવા લાગ્યો, " અરે આ કેવો ચમત્કાર ? આ વાત હું પ્રત્યક્ષ જોઉં છું પણ જો હું બીજાને કહું તો તે તેને ખોટી ગણી, મને ગાંડામાં ગણી કાઢી હશે, ઇશ્વરના બાંધેલા નિયમો પ્રમાણે આ સંસારમાં સઘળું બન્યા કરે છે એના કરતાં કોઇ ડાહ્યું નથી, " આમ વિચાર કરતાં થોડી વારે સાગરના સામા તટ પર આવી પહોંચ્યો. કીનારે ઉતરી, પાછી પોતાની મુસાફરી ચાલુ કરવાનો હતો, પરંતુ પોતાથી કેટલેક દુર પણ સાગરના કીનારા ઉપર જ એક વિશાળ નગર દેખાતુ હતું, ત્યાં જવાનો તેણે નિશ્ચય કર્યો. કારણ કે ઘણાક દિવસથી જંગલમાંજ રખડયા કીધું હતું. અને પોતાના ભાઇને મુવા પછી તો અન્ન કે જળ પણ મ્હોંએ લીધું ન હતું. તેથી તે શેહેરમાં જઇ કંઇ ટીમણુ કરી આગળ ચાલવું એવા વીચારથી તે ત્યાં ગયો. એ શેહેરમાં કોઇ લાલસિંહ કરીને મહાધુર્ત

રાજા રાજ્ય કરતો હતો. યથા રાજા તથા પ્રજા એ કહેવત પ્રમાણે ત્યાંની પ્રજા પણ નાનાથી ધરડાં માણસો સુધી સર્વ રીતે મહા ધુતારી હતી. અને તે પ્રજા સર્વેને ધંધો પણ જે કોઇ તે શેહેરમાં આવે તેમને છળભેદ અને ધુર્ત વીદ્યાથી ધુતી ખાવાનોજ હતો. આવા દુષ્ટ શેહેરમાં રાજકુમાર માનસિંહે પ્રવેશ કર્યો.

પ્યારા વાંચનાર ! હવે રાજકુવર માનસિંહ તો આ ધુર્ત નગરમાં ભલે પ્રવેશ કરે પણ બીચારા અભયસિંહનું શબ તે મહાવનમાં જેની દુરવસ્થામાં પડેલું છે તેની શી ગતી થઇ તે જરૂર જોવું જોઇએ નહીં તો નિર્દયતા કરી કહેવાશે. અભયસિંહનો ભાઇ શબ એમનું એમ મુકીને ગયો, તેને ત્રણ દહાડા થયા પછી એક લાખો કરીને મોટો વેપારી વણજારો હતો, તેની પોઠ હજારો ઉંટ, ઘોડા, બળદ, પાડા, ખચ્ચર વગેરે ભારે રહેનારાં પ્રાણીઓ, જેમના પર અનેક તરેહનો માલ લાદેલો હતો એ સહિત તે ધાડા અરણ્યમાં થઈ જતી હતી, તે ત્યાં આવી નીસરી.

હવે પ્રીય વાંચક " તું શંકા કરીશ કે, આવું ઘોર અરણ્ય કે જેમાં ઘાડી ખાનાર અને માત્ર પ્રાણીઓનાં શરીરનો જ ભક્ષ કરનાર પશુઓ સર્વથા વસે છે અને નીરંતર ભટકયા કરે છે, તો તેમાં તે રાજકુંવર અભયસિંહનું શબ કેરી કેવી રીતે ત્રણ દિવસ સુધી રહી શકયું હશે ! " ત્યારે સાંભળ કે અભયસિંહનો નિમકહલાલ ઘોડો જેને માનસિંહ ઝાડ સાથે બાંધતો ગયો હતો, તે ઘણોજ બહાદુર હતો. રાત્ર દિવસ પોતાનો ધણી સુતેલો છે એમ જાણી નિરંતર તેના શબની આસપાસ ફરીને ચોકી કર્યા કરતો હતો. વળી વાઘ, સિંહ આદિ બળવાન પશુઓ તો પોતાની મહેનતે જ મારેલા શિકાર વગર બીજા અનાયાસે મળેલા શિકારને અડે પણ નહિ. તેમ હલકાં પ્રાણીઓ આ બળવાન અને ક્રોધાતુર અશ્વની નજદીકમાં પણ આવવાની હીંમત શાની કરે એવા કારણથી, અને વળી પરમેશ્વરની ઇચ્છા આગળ ઉપર એને સજીવન કરવાની હોવાથી તેના શરીરને કોઇપણ તરેહની હરકત ન થતાં તે જેમનું તેમજ પડયું હતું.

હવે પેલી વણજારાની પોઠ ચાલી આવતી હતી; તેની ઝેપટ દુરથી ઉડતી જોઇ અભયસિંહનો ઘોડો જાણે કોઇ કટક મારા સુતેલા સ્વારને મારવા આવે છે એમ સમજ્યો. ઘોડો જાતે ઘણો બહાદુર અને વળી રાજવંશીનો છે એટલે તેને આ વખતે શુરાતન આવ્યું. તે

પોતાના ધણીને ઉઠાડવા માટે પગ પછાડે છે ને ખોંખારે ખોંખાર મારી રહ્યો છે આવો એકાએક ભયંકર હણુહણુાંટ લાખા વણજારાનાં માણુસોએ સાંભળી તેઓ એક બીજા પ્રત્યે કહેવા લાગ્યા કે આજ સુધી તો આપણે જયારે ગયા છીએ ત્યારે આ વનમાં કોઇએ નજરે પડયું નથી, ને આજે તો જુઓની કોઇના ઘોડા જોરમાં હણુહણે છે. શું કોઇ રાજાનું લશ્કર આવ્યુ હશે ? કે શું કોઇ બળવાન લુટારાઓ પડયા હશે ! કે છે શું? તેથી કોઇએ પાઘડી સંભાળી, કોઇએ બંદુકની જામગરી સળગાવી એમ સઘળા સાવચેત થઈ ચાલવા માંડયા. ચાલતાં ચાલતાં છેક નજદીકમાં આવ્યા તો તેઓને માલમ પડયું કે એક માણુસ સુતેલો છે. તેની પાસે તેનાં હથીયારો પડેલા છે, ને કોઇ દેવતાઇ ઘોડો એકવડી દોરીથી બાંધેલો છે. પોઠ છેક પાસે આવી ત્યારે લાખો વણજારો આ ઘોડાને જોઇ અચંબો પામ્યો ને બોલ્યો કે, આવો દૈવીરૂપ ઘોડો આવા ભયંકર વનમા કદી દીઠામાં આવ્યો નથી. આવા અમુલ્ય પશુને આ ઘોર અરણ્યમાં એકલો મુકીને આ મનુષ્ય નિશ્ચિંતપણે સુતો છે. રે. શું આને બીક નથી લાગતી ? અરે રખે કોઇ બીચારો વીયોગી સુતેલો હોય કે કોઇ દુઃખી હોય, કિંવા ભુખ્યો તરસ્યો હોય, તો એને ઉઠાડી એનું દુઃખ સાંભળું, આવા વિચારથી તેણે પોતાના સિપાઇઓને કહ્યું કે એ મનુષ્યને કોઇ ઉઠાડો. ધણીની આજ્ઞા થવાથી સીપાઈઓ હામ બીડી રાજપુત્રના શબ પાસે જાય ખરા, પણ પાસે હથિયાર પડેલાં જોઇ ડરીને દુરથી જ બુમો પાડયા કરે, કોઈએ ઢુકડે જવાની હીંમત કરી નહીં. કેમ જે રખેને એ જાગી ઉઠે, ને અધુરી નિદ્રાએ ઉઠાડયાથી ક્રોધે ભરાઇ કંઇ નુકશાન કરે. સીપાઇઓની આવી ખોટી બીક જોઇ લાખાને ઘણી રીસ ચઢી તેથી બોલ્યો કે " હે હરામો, તમે આટલા વર્ષ સુધી મારૂ અન્ન ખાઇને ચાકરી કરી તેને બટો લગાડયો, જો તમારાથી આટલો માણુસ ઉઠાડાતો નથી તો વખતે સામે મોટી ધાડ આવે તો તમે કેમ કરી મારી હઠાવશો ? માટે શરમ છે તમને જીજડાઓ " પોઠ તો એક પછી એક પોતાને રસ્તે ચાલી જાય છે અને વણજારો પોતાના માણુસોને ત્યાં ઉભો ધમકાવે છે એટલામાં એની પુત્રી રંભાવતીની પાલખી આવી પહોંચી. તેણીએ આવતાં સૌ સીપાઇઓનાં મ્હોં ઝાંખા પડી ગએલા દીઠાં. તેણી આજ

સુધી પોતાના બાપની સામે કદી બોલી નહોતી, પણ કર્મ સંજોગે પીતાના બોલવાથી, તેણી બોલી, " દાદાજી " સીપાઇઓને શા વાસ્તે કઠોર વચન કહો છો ?

બેત.

એ તાત શું સમજુ છતાં ગુસ્સો ગરીબો પર કરો,
હાથે કરી મુખમાં નિજ હાથ કો દેશે ખરો.
જો હોય ચોરો કે લુટારા તો સુખે આજ્ઞા કરો,
નિજ પ્રાણ દેવા તુરત ત્યાં આગળ થશે સૌ ચાકરો.
જો હોય હિમ્મત તો તમો જઇને ઉડાડો તે ધણી,
મોટા તણી સૌ આળ સાંખે નિજ બરાબરીઓ ગણી.

આ શબ્દો સાંભળી લાખો તો અજબ થઇ ગયો. કારણ હજુ સુધી તેણે પુત્રીને મ્હોએ કદી આવા મરમ સુચક શબ્દો સાંભળ્યા નહોતા. તેને એ સાંભળી ઘણો ગુસ્સો ચઢી આવ્યો અને તેના આવેશમાં જ તે બોલ્યો,—

બેત.

સૌ અબોલા થઈ રહ્યા ને મુજ પુત્રી તું છતે,
જે લાડ સર્વ ઉડાવીઆ તે ભુલીને આવું કથે.
માટે કરૂં આજ્ઞા તેને ઉડાડ તું જઇને હવે,
જો હોય મારા બુંદની તો પાણી સાચું દાખવે.

એમ કહી રોષમાં જ તે પાલખીમાં જ બેસી ચાલતો થયો. બાપનું આવું સખત વચન સાંભળી રંભાવતી ચીડાઇ બોલી કે, "પીતાજી એને હું ઉડાડી લાવું તોજ તમારી પુત્રી ખરી " પછી પાલખી રાખી તુરત નીચે ઉતરી પડી પોતાની દાસીઓ પાસેથી પોતાના શણગાર લઈ પહેરી લીધા ને સઘળા આભુષણો સજી જ્યાં રાજકુમારનુ શબ પડેલું છે ત્યાં આવી ઉભી અને નીચે પ્રમાણે નૃત્ય કરવા લાગી.—

પરજની ઠુમરી.

સુઘડ નર શયન કર્યું કયમ રાન.
ચતુર ગુણી, સાથ નકલ ૧જી, નિર્જન વનમાં ભુમિ કર્યું નિજ સ્થાન શું.
હય હણુણુણુણુ કરી ચેતાવે, વન મય કેરી નિશાન—સુઘડ૦
શબ્દ ઉઠે ભયભીત અહીં આગે, સુણતાં ભેદે કાન— સુઘડ૦
શે દુઃખ ત્યાગ કરવું નિજ મંદીર, શે દુઃખ ભુલ્યા ભાન—સુઘડ૦

વિનંતી સુણી આ અબળા કેરી, નિદ તજો ઘરી સાન–સુઘડ.

આ પ્રમાણે પોતના પગના ઝાંઝરના ઝમકાર ઘણાએ કીધા, ઘણીએવાર ઘુઘરનો ખમખમાટ કર્યો, બહુએ વખત હાથની ચુડી ખખડાવી. ને એવી ઘણી રીતે સ્ત્રીનાં ચરીત્ર કરી બતાવ્યાં પરંતુ રાજકુવર જીવતો હોય તો ઉઠે કેની! એથી કુંવરીએ વીચાર કીધો કે આ પુરૂષ કંઇ મુરખ તો નહીજ હોય કે જે આટલી બધી વાર સુઇ રહે. કેમકે—

ચાતક ચકવો ચતુર નર, નીત્ય પ્રતી રહત ઉદાસ;
ખર ઘુવડ મુરખ પશુ, સદા સુવત સુખ બાસ.

માટે આ શુરો નર આવા ભયંકર જંગલમાં આટલો બધો બે-ભાન થઈ સુઈ ન રહે. કદી સુવે તો મનમાં કાંઈ પણ ડર રહેજ. તે ઘણો સાવધ થઈ સુઈ રહે નહિ. પરંતુ એ અવશ્ય મુએલો હોવો જો-ઇએ એમ વીચારી તેના મોપરથી પીછે ડી ખેચી લીધી ને જોયું તો તે લીલું છમ થઈ ગએલું છે. હવે આ કુમારીકા બાઇ પોતે સતી છે. એ કોઈ દીવસ પુરૂષને અડકી નથી. તે અડકીને જેનું મોં જોય તેને પોતે વરવું એવો તેને નિયમ છે. ત્યારે આ રાજકુંવર મુએલો જોઈ તેણીને પોતાના પવીત્ર નિયમનું સ્મરણ થયું, અને અત્યત શોકાતુર થઇ રૂદન કરવા લાગી. તેણે આખરે ઠરાવ કીધો કે ગમે તેમ હો પણ મારો એને સ્પર્શ થયો માટે જો કે એ મરણને વશ છે તોપણ મારો પતીજ થઈ ચુકર્યો છે. ભલે દેવે મારા પ્રારબ્ધમાં એમજ નીરમાણ કર્યું હશે, માટે એના શબની સાથે બળી મરવું એજ મારો ખરો ધર્મ છે હવે કાષ્ટ તો નજીકમાં જ પડેલાં છે તેની એ મોટી ચીતા ખડકી ને રાજકુંવરનું શબ તે પર ઉપાડી મુકયું અને હવે પોતે પણ તેમાં સહ-ગમન કરવાની છે. આ સમાચાર પિતાને જણાવવાને તુરત જા-સુસોને મોકલ્યા ને તેઓ સાથે કહાવ્યું કે હવે હું ઘડી બે ઘડીની છું માટે મારા પિતા હોતો એકદમ મારી પાસે આવી ઉભા રહો. બાપ આ સમાચાર સાંભળતાંજ પાછા ફરી શ્વાસભેર દોડી આવી જોયું તો આવો વિલક્ષણ પ્રકાર તેની નજરે પડયો. તે બહુ કલ્પાંત કરવા માંડયો ને આંખે ચોધારાં આંસુ વેહેવા લાગ્યા. તે બોલ્યો. અરે આ શો જુલમ, રે મારી વ્હાલી દીકરી મારા કઠોર વચન સાંભળી તને આટલું બધું ખોટું લાગ્યું શું? તું આ રસ્તામાં પડેલા પુરૂષ શબ સાથે બળી મરીશ કે શું? દુષ્ટ વચનોજ તારા શત્રુરૂપ ને માતરૂપ થઇ પડયા કે બેટી હું તને

તેની સાથે નહી બળવા દઉં એવી ઘણી રીતે તેને સતી થતા વારી, ત્યારે રંભાવતી બોલી પિતાજી.

દરબારી કાનડો—પદ.

ન કરો કલ્પાંતજ ભારી, તાત મતિ રાખો આપ સારી,
લો પહેલાજ વિચારી—ન કરો,
તેમાં તમારો કંઈ દોષ નથી છે કીમતની બલહારીરે.
સતી થઈ જો તજું સત્યતો લાજે જાતજ મારી—ન કરો.
માહા ભાગે સ્પર્શ થયો તે લીધો પતિ મેં ધારીરે,
સ્વસ્થ સત્ય નેમથી બળી મરીશ આવારી—ન કરો.
વિધવાપણું જો જન્મ સુધીન ભોગવવું પડે ભારીરે,
રહે સીર કલંક કોડી નીદા કરે જગ સારી—ન કરો.

આ સાંભળી બાપે તેમજ બીજા સૌ દાસ દાસીઓએ રડવા માંડયું તેથી ત્યાં કળાહોળ થઇ રહ્યો.

હવે બાજુના આડા રસ્તાપર એક મહાવિદ્વાન અને સાધુવૃતિનો વૃદ્ધ તેમજ અંધ બ્રાહ્મણ પોતાના બારેક વરસની વયના છોકરાને લઇને સર્વ તીર્થયાત્રા કરીને ઘેર જતા હતાં, તેણે પેલા માણસોના શોકજનક શબ્દ સાંભળ્યો. ચાલતાં ચાલતાં પુત્ર પ્રત્યે પિતાએ કહ્યું બેટા આપણે ઘણીવાર આ વનમાં થઇ ગયા આવ્યા હઈશું પણ કોઇ દિવસે કોઇ મનુષ્યનો સાદ સાંભળવામાં આવ્યો નથી ને આજે તો જાણે લોકોના એકઠા થયેલા સમૂહનો ઘોષ સંભળાય છે માટે બેટા ચાલની આપણે ત્યાં થઈને જઇએ કે આપણા જાણવામાં તો આવે કે શું છે. છોકરો ઘણા દીવસે આજે ઘેર જાય છે તેથી જેમ બને તેમ જલદી ઘેર પહોંચવા માટે તેના મનમાં અતિ ઉત્કંઠા થઈ આવેલી છે, એથી પિતાનું વચન સાભળીને મનમાં કંટાળો આવ્યો કે વળી આ બાપા કયાં ફોકટના પ્રહર વખત રોકવાનો આગ્રહ કરે છે એથી બોલ્યો કે બાપા કોણ જાણે કે ત્યાં શું હશે, આપણે મુસાફરને તેની શી જરૂર, ચાલોને આપણ આપણે રસ્તે કે જેથી જલદી ઘેર પહોંચાય. આટલામાં તો જયજય શ્રી રણછોડ અંબેમાતકી જય" એવા ઉચ્ચારો મોઢેથી સંભળાવા માંડયા એટલે બાપે છોકરાને ત્યાં જવા માટે બહુ આગ્રહ કર્યો, અને કહ્યું કે "બેટા કોઈ પવિત્ર સતીનો સાદ સંભળાય છે માટે જરૂર કરીને આપણે તેના દર્શનાર્થે જવું જોઇએ" પછી તેઓ બંને ત્યાં ગયા ને આસપાસ ઉભેલા માણસોને પુછયું કે ભાઇ આ શું છે ત્યારે આ વૃદ્ધ અને તપશ્ચર્યા તેમજ તીર્થયાત્રાના પુણ્યના તેજથી

શોભતા પુત્રસહિત અંધ બ્રાહ્મણને જોઇને લાખો પોતેજ તેઓ પ્રત્યે બોલી ઉઠયો "અહો મહારાજ બ્રહ્મદેવ આવા દુર્ઘટ સમયે આપના જેવા પુણ્યવાન સાધુ પુરૂષનું પધારવું જોઇ મારૂ શોકાગ્નિથી બળતું અંતઃકરણ કુદરતી ચમતકારથી પોતાની મેળેજ શાંત અને શીતળ થઇ ગયું તો મને હવે ખરો વિશ્વાસ આવે છે કે મારા ઉપર આવી પડેલા દુખનો વિધ્વંશ કરવાને દયા કરીને શ્રીહરિએ પોતેજ તમને અહીં મોકલ્યા ન હોય! આમ બોલી બ્રાહ્મણને પ્રીતીપુર્વક નમસ્કાર કર્યા પછી ફરીને તે બોલ્યો "મહારાજ એકજ જિવ્હા કે જેમાથી અમૃત તેમજ વિષ એ બંને પદાર્થો ઉપજી શકે છે, તેનાં વાપરવાથીજ આ પરાકષ્ટાનુ સંકટ અમોને પ્રાપ્ત થયું છે, એમ કહી અતરે બનેલા તેના અને તેની પુત્રી વિવાદથી ઉપજેલું સઘળુ વૃત્તાંત તે વૃદ્ધ બ્રાહ્મણને નિવેદન કર્યું અને પ્રાર્થના કરી કે " મહારાજ હું આપને દૈવ સમાન માનું છું અને બ્રાહ્મણ એ ઇશ્વરનું રૂપ છે એમ જાણી તમારે શરણે છું માટે કોઈ પણ ઉપાયથી અમો સર્વને આ સંકટથી મુકત કરો." એવા દીનતાભરેલા લાખાના વચન સાભળી બ્રાહ્મણ બહુ ધીરજ આપીને તેઓ પ્રત્યે બોલ્યો ભાઇ આ જગતના કર્તા પરમેશ્વરની માયાનો કોઈ પાર પામતું નથી. તે માયાના પ્રભાવથી આખુ જગત અહરનીશ હલન ચલન કરી રહ્યું છે. એનાવી સંસારમાં નહિ બનવા જોગ વસ્તુ એકાએક થઇ જાય છે એવી મસ્તાની માયાના પાશમાંથી જેના પર ઇશ્વરની કૃપા હોય તેવા પુરૂષોજ બચી જાય છે. આપણુ પામરનું કંઈ ગજુ નથી વળી એટલું છતા તે માયાને પણ પ્રભુએ સ્વતંત્રતા સોંપી નથી. તેને પણ પોતાની ઇચ્છાનુસારજ રાખે છે. તે પરમ દયાળુ હોઇને પોતે ઉપજાવેલા પ્રાણીયોને માટે જે કંઈ કરે છે તે ખરેખર તેઓના લાભનુંજ હોય છે માટે હે ભાઇ જેમ તને આગળથીજ અંતકરણ સાક્ષી આપવા માંડયું તેમ મને અહીંઆ તે પરમ કૃપાળુએજ પ્રેરણા કરી મોકલ્યો હશે તો કોણ જાણે માટે હવે તમો કોઇએ ચિંતા કરશો નહી પણ તે મરણાશીલ થયેલા પુરૂષને શરીર ખુબ ચોળી કરી તપાસો કે તે શા કારણથી આ અવસ્થાને પ્રાપ્ત થયું છે તો પછી ઇશ્વરદત્ત વિદ્યાબુદ્ધિ અથવા ઓષધથી હું એનો મારાથી બનતો ઉપાય કરવામાં કસર રાખીશ નહીં. વળી જુઓ કે એ મનુષ્યને શરીરપર કોઇ પણ જાતનો શસ્ત્રનો ઘા છે ?

એમ દરેક અવયવે નિહાળીને તપસવાને બ્રાહ્મણે કહ્યું તેમ કરી જોતાં તેમને માલમ પડયું કે તેના આખા શરીરનો રંગ લીલો છમ થઈ ગયેલો છે અને જમણા પગને અંગુઠે કંઇ ડંસ થઇ થોડું કલોહી વહેલું છે તેના સુકએલા ખરેટા છે. આ પ્રમાણે સાંભળતાંજ તે એકદમ બોલ્યો કે, " અરે જો ખરેખર એમજ હોય તો તે જરૂર કોઇ ઝેરી સર્પના દંશથીજ મરેલો હોવા જોઇએ, અને વળી આ ઘાડું અરણ્ય છે માટે એ અનુમાનને ટેકો મળે છે. " પછી પોતાના દીકરા તરફ ફરીને તે બોલ્યો "બેટા ખાંધેથી ખડીઓ નીચે ઉતારી તેમાથી સર્પના મોહોરા છે તે જલદી કાઢ કેમજે અત્યારે પરમાર્થના કામમા તે વાપરવાના સમય આવ્યો છે " છોકરાએ મોહોરા કાઢી પિતાના હાથમા આપ્યા તો તઇને બ્રાહ્મણ બોલ્યો " સાંભળો ભાઇ જો આ મરનારને પાતે મરવા પછી ત્રણ દિવસ પુરા થવા ન હશે તો ઔ-ષધીથી જરૂર શ્રીહરી એને જાગૃત કરશે માટે જ્યાં દંશ દેખાય છે તનાપર એમાના એક મહોરો વળગાડી દો, તરતજ તે પ્રમાણે ક-રવામાં આવ્યુ. ને થોડીવાર તે વળગાડેલા મોહરો ઝેર ચુસી તદ્દન કાળો પડી નીચ ખરા પડયો હવે ધીમે ધીમે તે શરીરના લીનાશ કમતી થવા માડી ને તે સાજ થવા માડયું પછી તુરતજ બીજો મ-હોરો વળગાડયો ને તે પણ આગળનાની પેઠે ઝેર ચુસી ખરી પડયો એટલે તો પોતાના શરીરમા કંઇક જાગૃતિ આવી. લાગલો જ ત્રીજો મોહોરો લગાડયા ને તે ખરી પડતાંજ અભયાસંહે આળસ મરડી તથા તેના ભમી ગયેલાં ચક્ષુઓ ઠેકાણે આવ્યા. આમ થતું જોઇ લાખો, રંભાવતી, ને બીજા સાંના મનમા ધીરજ આવી ને તેઓ તે વૃદ્ધ બ્રા-હ્મણ પ્રત્યે ઘણુજ ઉપકાર દર્શક વચનો બોલવા માંડયા. બ્રાહ્મણે પછી બીજી એક ઓષધી આપી, ને તેમાં શુદ્ધ જળ મેળવી અભ-યસિંહના મ્હોંમાં રેડવાને કહ્યુ, કે જેથી કરીને તેની ટુંકી પડી ગયેલા જીભ છુટે, અને ગળામાં અમી ઉત્પન્ન થાય, આ ઔષધ તેના મ્હોમાં નાખતાંજ અભયસીંહ ઉપરા ઉપરી બગાસા ખાઇ આળસ મરડી બેઠો થયો. "ઓ ભાઇ, ઓ મારા પ્યારા ભાઇ, અરે મોટાભાઇ કેમ તમે બોલતા નથી ? " એમ બોલી ઉઠયો વળી પોતાના ભાઇને ન જોવાથી ગાભરા બની આમ તેમ જોવા લાગ્યો ને કદી ન જોયેલા એવાં આ હથિયારબંધ ઘણાં માણુસો તે-મજ લાખો તેની દીકરી, ને પેલા બ્રાહ્મણો એ વગેરેને જોઇને બ-

કે આશ્ચર્યચકિત થઇ પોતાના અસ્ત્રશસ્ત્ર હાથમાં લઇ સામો થઇ ગયો! આ જોઇ સૌએ નાસાનાસ કરી મુકી! પણ પેલી તાપસ-ની પુત્રી, કે જે અભયની નજીકમાં જ ઉભી હતી, તે વચ્ચે આવી હાથ જોડી સામી ઉભી રહી, ને નીચે પ્રમાણે બોલી;—

" વાહ ! વિદેહી મુસાફર ! ધન્ય છે તેમનો તમારા વસ્ત્રાભુષ-ણો અને બીજાં બાહ્ય ચિન્હો જોઇને તો અમો ધારતાં હતાં કે આપ કોઇ સુજ્ઞ સુરવીર નર હશો, તેમજ ઉંચા કુલના ફરજંદ હશો પણ આ સમયનો ક્રુરતા ભરેલો સ્વભાવ જોઈ અમારૂં અનુમાન ખોટું છે એમ કહેવા વગર ચાલતું નથી. આપ કયા દેશના વાસી છો, આપનાં માત પિતા કોણ છે, ક્યાંથી આવો છો, વગેરેથી જાણીતા થવાં પહેલાં એટલુંજ કહેવાનું છે કે આપ હમણા સુધીમાં કેવી સ્થિતિ-માં હતા. અને તે અવસ્થા કેમ પ્રાપ્ત થઇ હતી અને તેમાંથી કેણે મુકત કીધા, એ બાબતનું સ્મરણ કરો. જો તે ધ્યાનમાં ન હોય તો વિચાર કરો કે, તમો અતરે કેમ પડેલા હતા! અરરર, મહારાજા! તમે અહીં દુષ્ટ મરણની પ્રાપ્ત થઇ આખર સમયની ઘોર નિંદ્રામા સુતેલા હતા. ને તમારી પાછળ હું નિર્ભાગ્ય અબળા, આ સંસારનાં અનેક સુખો ભોગવવાની સર્વ આશાઓને ત્યજી બળી મરતી હતી. તે સમયે મારા ઉપર દયા લાવી આ તપશ્ચર્યા રૂપ ધનવાળા બ્રાહ્મણે મને સહાય કરી. અરે હું એમને બ્રાહ્મણ નહીં, પણ સાક્ષાત્ પ્રભુનું રૂપ સમજું છું. કારણ તેમણે તમને સજીવન કીધા છે. તેથી ધન્ય છે તમને કે જેણે પોતાને સજીવન કરનાર અર્થાત ફરીને જન્મ આપનાર એવા ધર્મ પિતારૂપ બ્રાહ્મ-ણને કદી વાળી ન શકાય એવા ઉપકારના બદલામાં ઓશીંગણ થઈ દક્ષિણા રૂપ ઘણું દ્રવ્ય આપવું જોઇએ અને તેટલી શક્તિ ન હોય તો સૌથી સેહેલો ઉપાય એ કે બે કર જોડી દીન થઇ ક્ષમા માગી આશિરવાદ લેવો જોઇએ તેને બદલે તમે તો શસ્ત્ર લઈ કોઇ યોદ્ધા-ની સામે લડવા જાવ તેમ જોરભેર ચાલ્યા જાઓ છો પણ વિચાર કરો મહારાજ, હું દુર્ભાગિણીના સૌભાગ્ય રૂપ સ્વામીને આવું વર્ત્તન ઘણુંજ અઘટિત ને નિંદાને પાત્ર છે. "

આટલું સાંભળતાંજ રાજપુત્ર અભયસિંહને વનદેવીએ કહેલી સઘળી ભવિષ્ય વાણી યાદ આવી, ને તેનો વિચાર કરતાંજ તેને પૂ-ર્વનું ભાન થવાથી તે મહા લજ્જિત થઇ ગયો. પોતાનાં શસ્ત્રો નીચે

કુદકી દઈ દોડીને તે બ્રાહ્મણના ચરણમાં મસ્તક મુકયું, ને બ્રાહ્મણને ઉઠાડી ઉભો કીધો પછી અનેક પ્રકારે તેની સ્તુતિ કરી ક્ષમા માગવા લાગ્યો વળી પોતાની પાસેના દ્રવ્યમાંથી ઘણીક સોના મોહોરો, મોતી, રત્નો વગેરે કાઢી બ્રાહ્મણને દક્ષિણા આપી કહેવા લાગ્યો. " મહારાજ આપે કરેલા ઉપકારનો બદલો હજારો જન્મ સુધીમાં પણ મારાથી વાળી શકાય તેમ નથી " એ સાંભળી બ્રાહ્મણ તેને આશીરવાદ દઈ તેનું દીર્ઘાયુષ ઇચ્છયું પછી અભયસિંહ તૈયાર થઇ ઘોડેસ્વાર થવા જાય છે એટલે તેનો પલ્લો પકડી રંભાવતી કહેવા લાગી—

નાગણ ડંસીયા નાથ લાંબા થઈ પોઢિયાં.
રડવડતા પડયા દિનરાત, મરણપટ ઓઢિયાં.
હું અબળાનો અવતાર તે આવી જગાડવા.
પિતાજીના વચનને માટે, વચન મુજ પાળવા.
પણ દેખીને થઇ હું નિરાસ, મરણ વશ આપને,
સતી થઈ સહુ એ શબ સાથ, કહાવ્યું બાપને
બાપે આવી કર્યું કલ્પાંત, મુની પધારીયા
કરી પૂર્ણ દયા મુજ સાથ, જે તમને ઉગારિયા
હવે મુજને તજી કહાં જાઓ દયાહીન નાથજી
કરો પાણીગ્રહણ મુજસંગ લઇ ચાલો સાથજી
તમ વિના બંધવ, બાપ, બીજો જે નર સહુ
માટે હૃદય સમજો આપ વધારે શું કહુ
નહી કામ તમારી નાત, જાત કે કુળ તણું
મારે તમ પિયુને નાર, નથી કેહેતી કંઇ ઘણું

આ પ્રમાણેનો તે બાઇનો આગ્રહ જોઇ અભયસિંહ ખમચાયો અને મનની સાથે વિવેક દૃષ્ટિથી વિચાર કરવા લાગ્યો, જેથી તેને માલમ પડયું કે આ કન્યા પરમ સતી છે, અને પુનર્જીવન પ્રાપ્ત થયું તે માત્ર તેણીનાજ પ્રતાપથી છે, માટે એની મને વરવા માટે થયેલી ઉત્કંઠા સાથે પાણીગ્રહણ કરી જરૂર શાન્ત કરવી જોઇએ આથી ખુશી થઈ બોલ્યો,—

છપ્પો.

માનુનીના વેણ સુણી, રીઝયું મન મારૂં—કહું ખરૂં
નીજ પ્રિયાજ ગણીને. ગ્રહી હાથ મન ઠારૂં
છાતીમાં દાબીજ બહુ સુખ એને આપુ—કહું ખરૂં.

કોઈ રબકી મરજી—એ રાગ.

ધન્ય પ્યારી સંકટ હરનારી તુજ રસના પ્રેમ ભરી ભારી
શુણુતા મુજ વિહાલ ચિત ચહે તું છે પ્યારી નકી મારી
એ કોકીલ કંઠી સુખકારી ગજગામી જોઈ છબી તારી
મુખ પાસ શશિ જાયે હારી લાલિત્ય તણી છે બલીહારી
લીલો છે મોતથી ઉગારી તુજપર નાખું આ તન વારી.

"હે પરમ સાધવી, હે મહા સતી! તારૂં સત્ય આખા જગતને પાવન કરનારૂં છે. તારૂં વચન મહા શઠ પુરૂષના મનને પણ પવિત્ર કરી સન્માર્ગ દર્શાવનારૂં છે માટે હે સુકન્યા તું પરમ પતિવ્રત પાળનારી હોઇને મારી સાથે લગ્નથી બંધાવા ઇચ્છે છે તે તારી માંગલિક ઇચ્છા પરમેશ્વર પુર્ણ કરો. તેમજ તારૂં સોભાગ્ય સર્વદા અમર રહો" આવા પ્રસંશાવાળા તથા પોતાની ઇચ્છાને પરિપુર્ણ કરનારા મધુર વાક્યો સાંભળી રંભાવતી બહુજ આનંદ પામી ને તેણીના ચંદ્રમાના જેવા ઉજ્વળ મુખપર લજાને લીધે લાલી છવાઇ ગઇ અને અભયસિંહ ઉપર આ વખતે તેણીને ખરો પાતભાવ થવાથી તેણી પોતાના પિતા તથા બીજા સરવે ત્યાં ઉભેલા જનવર્ગથી જાણે શરમાતી હોય તેમ ખંચાઈ જરાક નીચું જોઇને ઉભી રહી. આ સર્વ બનાવ લાખો ચિત્ત દઇને ઉભો ઉભો જોયા કરતો હતો તેને માલમ પડયું કે મારી લાડકવાઈ દીકરી મારી તેમજ બીજાઓની લજાને લીધે પ્રગટ બોલી શકતી નથી પરંતુ તેની હરકત ટાળવાને માટેજ તેનો હેતુ પાર પાડવો જોઈએ પછી તેણે અભયસિંહ તથા રંભાવતીને પોતાની કને બોલાવ્યા અને પેલા વૃદ્ધ ઋષિદેવને વિનંતી કરીને રંભાવતીને માટે ઘડીયું લગન શોધી કાઢવાને કહ્યું. બ્રાહ્મણે વણઝારા પ્રત્યે કહ્યું, ભાઈ લગનનો સમય તો હાલમાંજ ઘણો ઉત્તમ વહી જાય છે, ચોઘડીયુ બહુંજ શુભકારક છે અને કન્યાને અખંડ સોભાગ્યદાયક છે એ સાંભળી તુરત લગનની તૈયારી કરવાને લાખાએ પોતાના માણુસોને કહ્યુ સિપાઈઓ તેમજ હજુરિયાઓ લાખાનો હુકમ સાભળી તે પ્રત્યે નમ્રવચને બોલ્યા, મહારાજ આ સમયે અને વળી આવા અઘોર વનમાં તે એકાએક લગનની સામગ્રી કેમ કરીને તૈયાર કરવી તે અમોને સુઝતું નથી માટે આપ જેમ આજ્ઞા કરો તેમ કરવા તૈયાર છીએ. એ સાંભળી લાખાએ ઋષીને પુછ્યું તો તેમણે ખુલાસો કર્યો કે આ પ્રમાણે ઘડિયા મુહુર્તથી લગન સાધવાં, અને વર કન્યાને પોતપોતાના અંતઃકરણોના પ્રેમથી આકર્ષાઈ લગ્નરૂપી ગાંઠમાં બાંધવું એને ગાંધર્વ વિવાહ કહે છે અને તે વિવાહ સમયે

કંઈ સાધારણ લોકીકીકવિવાહ જેટલી સામગ્રી જોઇતી નથી પણ માત્ર રૂતુને અનુસરતા પુષ્પો ફળો વનમાંની સમિધીઓ અગ્ની અને ઘી એટલુંજ હોય તો બસ છે એટલું પણ ન હોય તો પછી માત્ર સુર્યનારાયણની સાક્ષીથીજ તે વિવાહ થાય છે માટે આ વનમાંથી પુષ્પ સમિધાદિ જે કંઈ સત્વર મળે તે મંગાવો, અને તે આવતાં સુધીમાં તે વરકન્યાએ પાસેના તળાવમાં સ્નાન કરી સ્વચ્છ વસ્ત્ર પહેરી તૈયાર થવું. તે પણ બ્રાહ્મણના વચનને અનુસરીને અગત્યનો સામાન તૈયાર કરાવ્યો ને અભય તથા રંભાવતી સ્નાન કરી આવી બ્રાહ્મણને તથા લાખાને હર્ષથી પોતાની દીકરી રંભાવતીનો કોમળ અને પુણ્યવાન હાથ અગ્ની વરૂણ પૃથ્વી વગેરેની પવિત્ર સાક્ષીથી અભયસિંહના હાથમાં મુકયો અને કહ્યું ' આ કન્યાનું જોડુ સદા સુખી રહો તથા તે દીર્ઘયુષવાળું થાઓ. પછી બ્રાહ્મણે લગ્ન સંબંધી અગત્યની ક્રીયાઓ જે હતી તે કર્યા પછી વેદ મંત્રથી આશિર્વાદ દીધો તેમજ પાસે ઉભેલા સિપાઈઓ વગેરે માણસો પણ આ વરકન્યાનું શોભિતુ જોડુ ઘણા કાળ અમર રહો એવો આશિરવચનોનો ઘોષ મચાવી મૂકયા. હવે લાખાએ અભયસિંહના નામ ઠામ તથા કુળ પુછવાથી તેને માલમ પડયું કે મારી પુત્રી જોધપુરના પતિ અજીતસિંહ જેવા કુલીન રાજાના ઘરમાં વરી છે તેથી તેના મનને બહુજ આનંદ પ્રાપ્ત થયો. હવે રંભાવતી મહા સદ્ગુણવાળી અને પરમ સતી હતી તેથી તેણે વીનય કરીને કહ્યું સ્વામીનાથ હવે આપ જ્યાં પધારશો ત્યાં સાથે રહી સેવા કરવા માટે આ રંક દાસી તૈયાર છે માટે તેને તરછોડશો નહીં. એ સાંભળી અભયસિંહે તેને ઘણી રીતે સમજાવી અને કહ્યું જ્યાં ત્યાં દુઃખ સુખે ફરતો ફરી મારો દેશવટાનો નિયમીત સમય પુરો રહીશ ત્યાં લગી તેવા અઘટિત કષ્ટ સહી મારી સાથે તું રહે એમાં પિતાની ગાદીને લાંછન લગાડનારૂ છે માટે અત્યારે તો તારે તારા પિતાની સાથેજ જવું પછી જો ઈશ્વરની કૃપા હશે તો વચમાંજ કોઈ ઠેકાણે આપણો મેલાપ થશે, આ સાંભળી પતિની આજ્ઞાને અનુસરનારી રંભાવતીએ અભયસિંહનો દેશવટો પુરો થાય ત્યાં સુધી પોતાના પિતાની સાથે રહેવું માન્ય કીધું અને પછી બન્ને ઘણા હેતભાવથી જુદા થયા. આ વખતે એ જોડાનો નવોજ સંબંધ હતો છતાં એવાં પ્રીતીના લગ્ન થયા પછી તુરતજ તેઓને એક બીજાથી છુટાં થવું પડયું તેથી તે સમયની તેમના મનની લાગણી કેટલીક ઉભરાઇ. આવી હશે તેનો વિચાર પ્રિય વાંચનાર તારે પોતાનેજ કરી લેવો.

હવે આપણા રાજકુંવરોમાંનો મોટો ભાઇ માનસિંહ તો લાલસિંહ ઠાકોરના શેહેરમાં જઇ પહોંચ્યો છે. પાદરે પાદર ને સીમે સીમમાં લાલસિંહના ધુતારા સિપાઇઓ તો રાહદારીને ઠગવા સારૂ હર વખતે ફરતા જ ફરે છે. રાજકુંવર માનસિંહને આવતો જોઇ બે ઠગ સિપાઇઓ તેની સરભરા કરવા દોડી આવ્યા. ગામના ગોંદરે એક સારો બાગ હતો તેમાં તેને ઉતારો આપ્યો. હવે પેલા બેમાંનો એક ધરાય નહીં, ને પેટમાંનું કાળજું કાઢી ખાવાનો ઇરાદો કરે તેમ માનસિંહ ને આ સમયે ધુતારી નગરી, તેમાં ધુતારો રાજા, ધુતારી કચેરી ને ધુતારી રૈયત, એમ સૌએ ધુર્ત વિદ્યાવાળા મળેલાં છે તેમજ આ બંને સિપાઇઓ તેની સરભરા કરે છે. તેઓમાં પણ ધુતવાની સંપૂર્ણ કળા છે. હવે તે બંનેમાંનો એક બોલ્યો "મહારાજ આ તો અહીંઆંનો પેરેદાર છે, ને હું તો ગામના સાહુકારનો નોકર છું, માટે હવે મને રજા હોય તો જાઉં, અને પાછો થોડે સમયે આપની સેવામાં હાજર રહીશ." એમ કહી તુરત તે ધુર્તરાજા લાલસિંહ કને ગયો ને કહ્યું કે, ફલાણાનો છોકરો, ફલાણું તેનું નામ તેની માનું નામ ફલાણું, ને ફલાણા માટે તે બહાર નીકળ્યો છે. વગેરે સર્વ સાંભળેલું વૃત્તાંત કહી જણાવ્યું. લાલસિંહે તુરત પોતાના ખાસ મળતીયાઓને બોલાવ્યા; તેઓને અમીરનો પોશાક પેહરાવ્યો, ને રાજકુંવર માનસિંહ જે બાગમાં ઉતર્યો હતો ત્યાંથી ખુબ માન મરતબાથી દરબારમાં તેડી લવવા માટે તેમને કહ્યું. રાજાનાં ફરમાવ્યા મુજબ તેઓએ માનસિંહને ઘણું માનથી અને ધામધુમથી દરબાર ગઢમાં તેડી લાવ્યાં. દરબારમાં સૌ લોકો પેલા સિપાઇના કેહેવાથી માનસિંહની હકીકતથી વાકેફ થયેલા હતા, તેથી તેઓએ પણ માનસિંહની પ્રત્યે એવીજ વાત બનાવી કાઢી કે "જ્યારે તમે નાના બાળક હતા ત્યારે તમારા ગામમાં મોટો દુકાળ પડ્યો હતો, તેથી તમારા દાદાજી આખી કચેરી સહિત અહિં આવીને વસ્યા હતા. તે સમયે અમે પાંચ વરસ સુધી તેમની મેમાનગીરી કરી હતી, જેથી અમારો આખો ખજાનો ખાલી થઇ ગયો હતો. આખરે બહાર ગામ ઘરાણે મુકીને પણ તેમની બરદાસ અમોએ રાખી હતી, કે જેમાંના ચાર ગામતો હજી અમે છોડાવી પણ શક્યા નથી. અમારી દીકરીને એમના ઘરોમાં આપી (અર્થાત માનસિંહને વેરે પરણાવી એમ કહેવાનું છે) એજ અમારા કર્મના

ભોગ છે. તમારા વડીલ તો અહીંથી ગયા ત્યાર પછી અમને સંભારેજ શાના. અને તમે પણ મોટા ને સમજણા થયા તો પણ કંઈ લોક લાજને ગણતા નથી. ત્યારે દીકરીને તે અમે ક્યાં સુધી પાળીએ ? તમે તો કોઇ દિવસ તમારે ઘેર તેડો નહીં ત્યારે પછી અમારી પાસે કંઇ નાણાના ભંડાર છે કે જીવતલગી દીકરી માણુસને સાપના ભારાની માફક વેંઢારીએ ?

આવી આવી વાતો સાંભળીને માનસિંહને લાગ્યું કે, આ બધાઓ કહે છે તેથી મારા દાદાજી ખચિત અહીં આવેલા હશે. પણ કોઇએ વિરોધ ઉપજાવ્યો હોય તો તેથી ગુસ્સે થઇ ઘેર ગયા પછી કન્યાને સંભારી નહિ હોય. એટલામાં તો લાલણ કુંવરીની દાસી દરબારના ચોકમાં નીકળી, કે તરત લાલસિંહે તેને બોલાવીને હસતાં હસતાં કહ્યું " દાસી ! અહીં આવ તને વધાઇ આપું, તું કંઇ જાણે છે ? " ત્યારે દાસી બોલી, " ના ? શું છે ? " ત્યારે લાલસિંહે કહ્યું કે "જો આ આપણા માનસિંહજી ! " એટલું બોલતાં વારજ દાસી બોલી. " અહો ? આજ તો આપણે ઘેર સોનાના સૂરજ ઉગ્યા ! જેની ઇચ્છાથી આપણાં કુંવરી લાલણબાઇ રોજ નવ નવાં વ્રત અને દેવની માનતા માનતા કરતાં હતાં તે તો મહોલેજ ચ્હડી આવ્યા છે ? પણ ખુદાવંત મહારાજાધીરાજ, આ વાત મને તો માન્યામાં આવતી. કારણકે જો તેઓ માનસિંહજી હોય તો પછી પોતાની રાણીને બોલાવ્યા વગર રહેજ નહીં વળી તેઓ આમ નોકર ચાકર કે રસાલા વગર એકલા હોય નહીં, કેમજે તેમની સાથે મોટું લશ્કર હોવું જોઇએ " આ સાંભળી લાલસિંહે કહ્યું " એ તો દેશવટે નીકળ્યા છે માટેજ માણસો વગર એકલા આવ્યા છે; પણ તું સાંભળ તો ખરી ? એમને તો ખબર પણ નથી કે આપણે ઘેર એમનો વિવાહ થયેલો છે ? " ત્યારે એ ધુત્તણી દાસી બોલી, કેમ દાદાજી, જુઓ ગરીબના પરમેશ્વર છે કે નહી ? અજીતસિંહને આમની સાથે કંઇ વિરોધ પડવાથી તેમને કંઇ વાત કહી નહીં હોય, ને આપણી કુંવરી તો એમના વગર સુકાઇને મરી જાય છે પણ જુઓની ! ઇશ્વરે કેવી સહાયતા કરી છે ? નિકર એમના દાદા એમને દેશવટો કયાંથી આપે, ને વળી માનસિંહ આપણે ત્યાં આવે જ કયાથી ? ખેર મોટા માણુસ છે બાકી આપણે તો પકીજ ખાત્રી કરી હતી કે પાંચ વરસ સુધી તેમની મેમાનગીરી કરી ને

આપણો ખજાનો ખુટાડયો તેટલોજ લાભ માત્ર આપણને થયો !" વળી તે બોલી. "દાદાજી. માનસિંહજીનો જન્મ પણ આપણે અહીં થયો હતોની ? પેલી હવેલીમાં રાણાજી ઉતર્યાં હતા, ને હમે રોજ માનસિંહજીને હીચકા નાંખવાને જતાં હતાં. એક દિવસે મારા મનમાં ઉલ્હાસ આવ્યો તેથી જ્યાં રાઠોડ અજીતસિંહજી બેઠા હતા ત્યાં આપણાં લાલબાને શણગારીને લઈ આવી. કુંવરીનું બાળપણમાંથી જ અત્યંત સ્વરૂપ જોઇને તેજ વખતે અજીતસિંહે તેનું માગું કર્યું હતું. ને આગળ જતાં બંને બાળકોનાં માબાપનો નિશ્ચય ફરી જાય માટે તેમ ન થવા સારૂ આકરી પ્રતિજ્ઞા કરી હતી પણ હવે કુંવરજી આપણે ઘેર પધાર્યા છે તો આપણા કુળની રીત પ્રમાણે જમાઈ સાસરે આવે ત્યારે તેની સ્ત્રી પોતાને હાથે તેને જમાડે એટલા માટે હું કુંવરીને રસોઇ કરવાનું કહેવા જાઉં છું" એમ કહીને એ ધુતણી દાસી ગઇ, ને કેટલીકવારે પાછી આવી બોલી, "દાદાજી, માનસિંહજીને મોકલો, ભોજન તૈયાર છે." માનસીંહ શરમાવા લાગ્યો ત્યારે રાજાએ કહ્યું "વાહ ! શરમાઓ છો શું ! એ તો અમારો કુળાચાર છે કે જમાઇ આવે ત્યારે પેહેલા સ્ત્રીના હાથે ભોજન કરે, માટે કંઇપણ બોલ્યા વગર શંકા કરશો નહીં." એ સાંભળી માનસિંહને કંઇ પણ બોલ્યા વગર ઉઠવું પડયું, અને આગળ દાસી તથા પાછળ પોતે એમ ચાલતો થયો.

પ્યારા વાંચનાર, જોયું ? આપણા બુદ્ધિમાન રાજકુંવરને આ હરામખોર અને વિશ્વાસઘાતક ઠગારાઓએ કેવો ફાંસામાં નાંખ્યો છે ? અને હજુ તો તેનો જીવ સુદ્ધાં લેવાની તેમની ઇચ્છા છે. અરે ! આતો ઠગવિદ્યાના આગળ સદવિદ્યા પણ એક વખતે છેતરાઇ ગઈ ! પણ ફીકર નહિ જેને પરમેશ્વર સહાય છે તેને દુષ્ટો શું કરી શકવાના છે ? આપણો માનસીંહ તો ગમે તે રીતે તેમાંથી ફતેહ મેળવશે પણ આશ્ચર્ય એ થાય છે કે ઠગ લોકોએ પણ કેટલું બધું તર્કટ રચ્યું છે ! કહ્યું છે કે—

સોરઠો

ઠગ બગ ને વળિ કાગ, શાંત જણાએ તે બહુ;
અંતરમાં અતિ ઘાત, સામાની નિશ્ચે કરે.

દાસી આગળ ને પછવાડે પોતે એમ ચાલતાં લાલચુ કુંવરીના મેહેલ આગળ પહોંચ્યાં એટલે દાસીએ માનસીંહને કહ્યું, "મહારાજ !

તમો આજ પધાર્યા તેની હું આગળથી જઇને વધામણી ખાઉં, તમે પછવાડે ધીમે ધીમે આ દાદર પર થઇ ઉપર પધારજો." આ-ટલું કહી દાસી ચડપ દેતી દાદરો ચઢી ગઇ ને બીજે માળે કુંવરી પાસે જઇને કહ્યું કે સાંભળ એતો તારે માથે પણ ચાર છોગાં મુકે એવો છે." કુંવરીએ કહ્યું "તું જરાએ બીહીશ નહિ, મારે મ્હોલેથી કોઇ પણ પાછું જીવતું ગયું નથી, તો એના શા ભાર છે" હવે મા-નસીંહ પહેલો દાદર ચઢી બીજે ચઢવા જાય છે તો સન્મુખ કોઇ રૂપવંતી અને જરાપણ ખામી ન દેખાય એવી બનાવટની પુતળી હા-થમાં સોનાની ઝારી લઇ ઉભી છે. માનસીંહ એને જોઇ વિચાર ક-રવા લાગ્યો કે હવે એના હાથમાંથી ઝારી લેવી નહીં, આતો કોઇ દાસી હશે એટલામાં એ ડગલા આગળ ગયો અને જેવો તે-ણીની મ્હોં સામું ધારીને જુએ છે તો તે સ્તબ્ધ જેવી ઉભી છે, ને-ત્રનો ચમકો કે પળકારો કંઇએ નથી ને ફીકા ફક લાગે છે, તેથી તરત મનમાં ચેત્યો કે અરે! આ તો કાષ્ટની પુતળી છે.

દોહરો

નયણેથી નયણા મળ્યાં, પણ મટકો નવ હોય;
ચતુર કુંવર ચેતી ગયો, કાષ્ટ પુતળીયાં હોય.

માનસિંહે એ પ્રમાણે ચેતીને બીજે માળે ચઢવા માંડયું. રાજ કુંવરીએ ઉપરથી ઉભાં ઉભાં જોઇ જાણ્યું કે રાજકુંવર ચતુર તો ખરો, કેમકે બીજાઓની માફક ઝારી લેવા, કે કૃત્રિમ કન્યાને બો-લાવવા ગયો નહીં, એમ કરતાં રાજા માનસીંહ ઉપર આવ્યો તો લાવણ્ય કુંવરી એક ઓરડામાં ચક નાંખી અંદર ઉભી હતી. તે બોલી—

દોહરો

આજ રંગ આનંદ અતિ, આજ સુગંગા સ્નેહ,
સખી અમારી ગોઠમાં, રૂપે વુઠયા મેહ.
અતિ વિરહે હું આકળી, મનમાં અતિ સંતાપ;
સ્વામી આજ પધારિયા, સખી સુખાસન આપ.

એવાં એવાં (ઉપર ચોટીયાં) પ્રેમનાં વચન કહ્યાં ને પછી પુછ્યું સ્વામીરાજ, આવડા નિર્દય કેમ થયા? અમારો શો અપરાધ થયો, કે અમને વીસારી મુક્યાં? અમારા પિતાજીએ તમારા વડીલની કોઇપણ ન કરી શકે એવી ચાકરી પાંચ પાંચ વરસ સુધી કીધી ને ખજાનોખુ-

ટવાથી બાર બાર ગામ ઘરાણે મુકવા પડયાં; એ સર્વનું ફળ એજ મળ્યું કે અમારે તમારા વિયોગથી પ્રતિદિન ઝુરી મરવું પડયું।

દોહા-એક ઘડી બીતે નહીં, એક દીવસ જુગ સોય,
લલના ચાહે મીલનકું, મિલવો કંઇસે હોય.
સજન તું મારે દેશમેં, કાગજ નાંહ કે દામ,
લિખને વાલો ના મિલ્યો. ભુલે હમારો નામ.
કાગદ કાહલ કાજ, નહીં ગામકી રીત;
કી લીખનો જાનો નહીં, ભયિ પુસની પ્રીત.

હે સ્વામિન, જ્યારથી અમો સમજણાં થયાં ત્યારથી તમારાજ નામનું સ્મરણ કરીએ છીએ. પ્રતિ દીવસે વિયોગને લીધે વીરહાગ્ની વધતોજ જાય છે જેથી અમોએ સર્વ આભૂષણોનો ત્યાગ કીધો છે. સારાં ખાનપાનાદીક પણ તજ્યાં છે, પલંગપર શયન કરવું મુકી દઈ ભોંયપર પથારી કરીએ છીએ. એ સર્વ દુઃખ સહન કરતા છેવટે આજે પરમેશ્વરે અમારો તમારો મેળાપ કીધો છે, એટલું કહેતાંજ દાસીને હુકમ કીધો કે,

દોહા.

કલ કરનો સો આજ કરે સો અબ,
ઉમંગ અતી ઉર ચડયો, નાથ પધારે જબ

"વેહેલી થા મારા સ્વામીનાથના આ સોનાની ઝારીવડે હાથ ધોવ-રાવ ને પેલા હીરાજડીત થાળમાં મેં હસ્તથી બનાવેલાં પકવાન પીરસી જમાડ" તેનીજ દાસી કેશના પાણીથી ભરેલી ઝારી લઇ ઝડપથી ઉભી થઈ, ને હાથ ધોવા માનસિંહના ખોબામાં પાણી આપ્યું. માનસીંહે હાથમાં પાણી લઇ જોયું તો તે જરાક લીલાશપર તેમજ મલીન લાગ્યુ તેથી તેણે મ્હોં ધોવાને બદલે હાથમાંથીજ પાણી ફેંકી દઇ હાથ રૂમાલવતી લોહી નાંખ્યો. પોતાના મન સાથે માનસીંહ ચેતી ગયો કે આ સર્વેમાં દગો ફટકો છે એમાં કંઇ શક નહીં, કારણ કે મારો વીવાહ શો ને બાયડી કેવી ? આતો મારા ઘાટ ઘડવાના સઘળા પ્રપંચ છે; એટલામાં દાસીએ સોના રૂપાના બાજઠ ઢાળી રાજા માટે ભાત ભાતના ભોજનના થાળ પીરસી લાવી ગોઠવી દીધા. બાજઠ ઉપર માનસીંહ મુંગો બેસી રહ્યો. દાસી બોલી, "મહારાજ શરમીંદા થઈ બેસી કેમ રહ્યા છે ?" પણ રાજકુંવર તો બીલકુલ જવાબજ આપતો નથી; ને સાવધ થઇ બેસી રહ્યો છે

થોડી વારે દાસીએ ફરી બોલાવવા માંડ્યું એટલે તો નીચું જોઇ નખવતે જમીન ખોતરવા લાગ્યો. છેવટે કુંવરી પોતેજ પડદામાંથી બોલી.

સ્વામી અલુણા કાં થયા, નખે ખોતરો ભીંત;
અમથી ભલેરી ગોરીયાં, કોઇ ચઢી તમારે ચીત ?

માનસીંહ ઘણો ચતુર છે તેથી તે એક યુક્તિ કરીને બોલ્યો, અમારી ગાદીની પરંપરાની એવી રીત છે કે, સ્ત્રી પહેલા ભાણામાંથી થોડુંક પ્રાશન કરી પછી સ્વામીને ખવડાવે; માટે પેહેલા તું ખા. ને પછી હું ખાઇશ, એટલે લાલણ પડદામાંથી બોલી, "અરે સ્વામીનાથ એ તમે શું બોલો છો ? વળી સ્ત્રીનું એઠું તે કંઈ પુરૂષથી ખવાય ? સ્ત્રી તો પુરૂષના પગની રજ કહેવાય, માટે તે તો ધણીનું એઠું ખાય પણ હું જાણું છું કે તમે મારી પરિક્ષા કરવાને બેલ્યા, કે જોઇએ સ્ત્રી કેટલામાં છે ? માટે મહારાજ, પ્રથમ આપ જમો ને તમારૂં જમતાં વધેલું અમે જમીશું" પણ એ કશુંએ ન ગણકારતાં માનસીંહ તો હઠ લઇને બેઠા કે મારાથી પેહેલું કદી જમાયજ નહીં એટલે ફરી પાછી રાજકુંવરી બોલી કે, સ્વામીનાથ, હું સેવા કરવા આપની પાસે ઉભી નથી, આપને કંઈ ઓછું લાગ્યું હશે. પણ મહારાજ, અમે હજી કુંવારા છીએ, ચાર મંગળ ફેરા ફર્યા નથી, હસ્તમેળાપ પણ કીધો નથી, તેથી શાસ્ત્રની તથા લોકની મર્યાદા લોપીને તમારી પાસે અવાય નહીં, માટેજ ઓઝલમાં ઉભાં છીએ, પણ અમારા મનમાં ક્યારની એજ લાગણી ઉભરાઇ રહી છે કે ક્યારે પ્રાતઃકાળ થાય અને આપણે માહેરામાં બેસીએ, માટે હાલ મારા ઉપર કૃપા કરી મારી દાસી જમાડે છે તે મનમાં કઈ ઓછું ન લાવતાં જમો એ ઉપરાંત દાસીએ પણ ઘણું કહ્યું, છતાં માનસિંહ એકનો બે થતો નથી. એટલે તેમણે પોતાના શણગાર સમારી જરીદાર કસુંબી સાળુ પહેરી કાજળ ટીકી ચોઢી તૈયાર થઇ ને જેમ આભલાની ઘટામાંથી વીજળી ચમકે તેમ ધમધમાટ કરતી પડદામાંથી બહાર નીકળી આવી, અને માનસિંહની આગળ ઉભી રહીને બોલી "લ્યો કંથ તમે રઢ લઈ બેઠા છો તો હું મારી મરજાદા મેલી આ તમારી હજુરમાં આવી ઉભી, હવે મારા હાથથી તમને જમાડુ છું." એમ કહી એક હાથ માનસિંહની ડોકમાં નાખ્યો ને બીજે હાથે ભાણામાંથી કોળીઓ ભરી માનસિંહના મ્હોં આગળ ધરી ઘણાક હાવ ભાવ કરવા લાગી પણ આપણો રાજકુંવર જરાયે તેનાથી

પીગળ્યો નહી. તેણીએ અનેક.તરેહના સુભાષિત અને વિરહને ઉત્પન્ન કરનારા વચનો કહ્યાં, ઘણુક સોગન દીધા પણુ તે સઘળું ફોકટ. પછી ચડપદેતી કુદકો મારી સામેની ભીતે કટાર વળગાડેલી હશે તે લઇ મ્યાનમાંથી કાઢીને બોલી કે પ્રાણુનાથ તમે જમતા નથ માટે આ કટારસરા પેટમાં મારીને મરી જઇશ. .રાજા એકનો બે થતો નથી પેલી ધણીએ બીક આપે છે કે હું મરીશ તો તમને હત્યા બેસશે ને વળી લોકોમાં તમારી પુરી ફજેતી થશે તોપણુ માનસિંહ બોલ્યો કે તું મરીશ તો તારા જીવથી જઇશ મારે કંઈ સંતાપ નથી પણ મારાથી મારા કુલની મર્યાદા કોઈ રીતે લોપી શકાય નહી. હવે કટારી હેઠી મુકાતી નથી તેમ પોતાના પેટમાં પણુ મારી શકાતી નથી.

હસું તો દંત પરખે, રોઉં તો કાજળ જાય,
મનકી સબ મનમેં રહી. ઘન લકડીકું ખાય.

તેથી ચતુર દાસી ચેતી ગઈ, તેણે ધાઇને કટાર ઝાલી લીધી ને બોલી " બા ! બા ! એટલામાં આમ શું થાઓ છો, હોય રાજા છે. એમના મનમાં કંઈ શક આવ્યો હોય તો લ્યો આ રસોઈ હું ઉંચકી નાખુ છું. તમે બીજી કરીને તેમને જમાડજો. બે ઘડી વાતચીત કરીને જમવાના તો તેમ કરશું હાલ તો બેસીને પ્રેમ રંગની વાતો કરો એટલું બોલી દાસી ભોજનનો થાળ ઉડાવી ગઇ. માનસીંહ પણ બાજઠ ઉપરથી ઉઠ્યા, ને પાસે એક હીંચોળાખાટ હતી તે પર બોરાજવાને રાજકુંવરીએ વીનંતી કરી હવે હીચોળાંમાં પણુ એવો કપટથી રચેલો હતો કે તેની ચારે બાજુએ ઇસો ઉપળાં ફક્ત કાચા સુતરના તાંત-ણાઓથી બનાવેલાં હતાં ને તે પર ફુલની ચાદર બીછાવી હતી વળી તેની આસપાસ ફરતી ફુલની ઝાલર નાંખી હતી. હીંચોળાની નીચે ભોંયતળીયા સુધી તદ્દન પોલાણુ રાખેલું હતું અને ભોંયતળીએ જબરો ઉંડો ખાડો હતો તેમાં ઉભા ભાલા ચોઢેલા હતા તેથી જે કોઈ હીંચોળા ઉપરથી તુટી પડે તે ખાડા માંહેના ભાલાઓથી વિંધાઇ જાય પણુ આપણો માનસિંહ તો હવે ચેતી ગયો હતો અને તેના મનમાં પેલી પુતળીને જોઇ ત્યારથીજ શક ભરાઇ ગયો હતો તેથી તે કઇ પણુ કામ હવે ખુબ તપાસ્યા વગર કરતો નથી પોતે હીચોળા પાસે ગયો તેવોજ પોતાની રાજરીત પ્રમાણે તેણે તેનો એક પગ હીચોળાની ઇસ પર ટેકવી કમર પરની તરવાર તે પર મુકી પગનો તથા તરવારનો ભાર એકદમ હીંચોળા પર પડવાથી દોરા ફટોફટ

તુટીને ફુલો ખરી જવા માંડયા આથીજ તે ચેતી ગયો કે રે, આ તો કપટ, પછી લાગલોજ ત્યાંથી પાછો ખસી કુંવરી તથા દાસી બંનેને ચોટલાવતી એક હાથે પકડયાં. અને બીજે હાથે ધુતણુના હાથમાંની કટાર ખુંચી લઈ મારવા માટે ઉગામાને કયું કેઃ

અંગરેજી રાહ.

ઓ ચંડાલ છે ધીક્કાર, સંભાળ આ તરવાર;
ઇચ્છા કેર, રાખી પુર, મુજ તન કરવા ચુર.
ચેત ઓ કુપાત્ર નાર, ધીક તું હજાર વાર;
આ ગણી ન મારૂં ઠાર, શું દગાથી લાભકાર,

લાલણુ—સાખી જાગી નાલ ધુમાલી.

રાખી નાખી તે મેં સજાયા લજયા છોડી સારી,
એરા વેરા ભારા સરપો, કુટલ વને ત વિચારી.
માફ કરો સઉ તે આપ પિયુ ભિરાજોને.

'સ્વામીનાથ અમા અભાગાના અપરાધ ક્ષમા કરો ને અમારા આત્માને જીવતદાન આપો. અમો ફરીને બીજી રસોઇ કરી આપને જમાડીશું જો કંઇ પણ છળ કરીએ તો અમને બુરા સોગન છે. આમ સોગન ખાવાથી માનસિંહ તે દુષ્ટાઓને જીવતી મેલી.

પછી માનસિંહને બેસવાને ઢોલીયો ઢાળી આપ્યો તે ઉપર જઈ પોતે બેઠા. લાલચકુંવરી નાહી ધોઇ રસોઈ કરવા માંડી. રસોઇ કરતા દશ દશ પળે રસોડાના બારણા આગળ આવી માનસિંહતરફ ડોકીયું કરી ચાલી જાય છે એમ બે ચાર વખતે ગઈ ને આવી ત્યારે બોલી સ્વામીનાથ તમારા છબી મારા દીલમા એવી ચટકી રહી છે ને તે કાળજામા એવી કોતરાઇ રહી છે કે જરા વાર પણ નજરથી દુર થતીજ નથી રસોઇ કરતાં પણ રખે ભુલી જવાય તેથી વારંવાર આવીને તમારૂ મો જોઇ જાઉં છું. આ સ્ત્રી ચરિત્રથી માનસિંહ થોડોજ લેવાયો તો પણ એ થાકેલો ને છ સાત દીવસના ઉજાગરા થએલા હતા તેથી ઘડીક થઇ કે તે ઢોલીયા પર પડયો પડયો નિદ્રાવશ થઈ ગયો. એને નિદ્રાવશ થયેલો જોયો કે તુરત દાસીએ દોડી જઇ કુંવરીને ચેતવણી આપી કે—

અય દાવરે મદદ—એ રાહ

ઓ ધુતાણી સમજ સજાઇ ઝટ સજ,
આ બાજ ઉંઘમાં પડયો બને હવે કબજ.

ન વાર તું લગાડ ના સમો પછી મલે,
ધરી કટારી માર તું આવાર શોચ તજ,

એ સાંભળી લાલન રસોઇ કરવી પડતી મુકી તુરત ઉઠી અને બને જણીઓએ ઢોલીયા કને દોડતાં આવી માનસિંહને સુતોને સુતો ઢોલીયા સાથે જકડીને બાંધી કાઢયો પછી કટારી લઇને તેની છાતી પર ચડી બેઠી ને હાથ ઉગામીને તે પ્રત્યે બોલી—

બેત—સજાગર બનો હવે નીંદને તજી.
કયાં ગઇ ચતુરતાના, સર્વ કાજજી.
નજીક મોત જાણી આપ ઇષ્ટ લ્યો ભજી,
આ ખડગને આધીન થાઓ ધીરતા તજી.

આ પ્રાણઘાતક બનાવ જોઇ માનસિંહ તુરત જાગ્યો. તેણે પોતાનો શક ખરો પડેલો જોયો. પણ જરાએ હીમત હાર્યો નહીં. તે તો મરણને ચાહતો હતો, કેમકે તે પોતાના નહાના ભાઇના મરણ શોકથી આ દુનીયા સાથે તદન બેદરકાર થયેલો હતો. પણ ગુણી પુરૂષોનું ડાહાપણ કયાંહી છાનું રહેતું નથી. ને અંતને સમયે પણ ચતુરાઇ વાપરી એકદમ ખડખડાટ હસી પડયો ને બોલ્યો, “સાબાશ છે તને લાલણ, માર જલદી માર, તારી કટાર મારી છાતીમાં જલદી ખોસી દે! જરા પણ વિલંબ કરતી નહીં, એક તારા જેવી સ્ત્રી! અરે ખરે ખરેખર તારામાં કંઇ તફાવત૦--અરે માર માર, જલદી માર; ને મને તેણીની પાસે”

લાલણ, આ તેના હસવાસ લીધે, તેમજ આવી તેની હિમ્મત, વળી પોતાના જેવીજ સ્ત્રીનું સ્મરણ, એ સાં વાતના વિચારમાં પડી તે બોલી “અરે રાજા, તે મારા જેવી સ્ત્રી તે કોણ? અને તે કયાંની તે મને કહો.’

માનસિંહ બોલ્યો, “ના, તે વાત પછી, પેહેલાં તો તું તારી કટાર મારી છાતીમાં માર ને જલદીથી આત્માને પરલોકમાં મોકલ પછી વાત કરી વાર લગાડીશ નહિ.

એ સાંભળી લાલણ વધારે આશ્ચર્ય પામી આતુરતાથી બોલી,“ના પ્રથમ વાત કર, ને પછી હું તારો જીવ લઇશ” માનસિંહ મનમાં ખુશી થયો. તેણે વાત ચાલુ કરવામાં પોતાનો છુટકો જોયો. પોતે પુરો ચતુર ને જુવાન બહાદુર હોવાથી એકવાર તે અબળા પાસેથી

કાયરતાથી મરણ પામવા કરતાં કાંઇ ચાતુર્ય ચલાવી બચી જવાની આશા રાખીને આ પ્રમાણે વારતા ચાલુ કરીઃ–

હીરણુ અપસરાની વાત.

"દિલ્હીમાં પાદશાહ વારીમાં શામ પટવો કરીને એક મોટો શાહુકાર હતો. તેને પેટ માત્ર એકજ દીકરી હતી, જેનું નામ હીરણુ હતું. તે બાઇ મહાસતી હતી. તેણી પુર્વ જન્મની ઇંદ્રના ઘરની અપસરા હતી એટલે તેના રૂપમાં તો ખામી શાનીજ હોય. તે રોજ ઇંદ્રની સભામાં જતી. અને ત્યાંથી રોજ પાછી આવી બાપને ઘેર રહેતી હતી. તેણીના સ્વરૂપનું તો વર્ણન કેમજ થઈ શકે, કેમકે તે-માંથી એવો સુવાસ નીકળતો હતો કે પહેરેલાં ચીર કદી દિવસે ધોઇ શકાતાં નહોતાં.

આ જગોએ માનસિંહે તાલ લગાવીને કહ્યું: "લાલણુ, જરૂર તું મને કટારી માર, તું છાતી પર સવાર થઇ છે તેના ભારથી મારાથી બોલી શકાતું નથી, માટે જોઇએ તો માર. કિંવા જોઇએ તો છાતીપરથી ઉતરી સામે બેશ, કે જેથી હું વાત કહી શકું." જાતે સ્ત્રી છે તેથી ઝટ છાતીએથી ઉતરીને સામે માંચી ઉપર જઇ બેઠી.

> કાગા વહાલું કુંભ જળ, નારી વહાલી વાત;
> બ્રાહ્મણને ભોજન ભલું, ખરને વહાલી લાત.

ફરી માનસિંહે વાત લંબાવી—" હવે ઉનાળાના દિવસ છે, તેમાં વળી પુનેમનો દીવસ છે, રાત અર્ધીએક વીતી ગઇ છે, ચંદ્રમાં માથે આવી ખુબ ઉજ્વળતાથી પ્રકાશી રહ્યો છે. આખું જગત જે સમયે શાંત થયેલું છે, તે વખતે દીલ્હીના પાદશાહનો શાહાજાદો ગરમીને લીધે ઠંડી રાતની હવા લેવાને ઘોડેસ્વાર થઇ નીકળી પડેલો છે, ફરતાં ફરતાં કિલ્લાના દરવાજા આગળ જઇ પહોંચ્યો; તો ત્યાંના દરવાનો ઉંઘી ગયેલા હોવાથી તેમને જગાડી પોળ ઉઘડાવી અને પોતે બહાર નીકળ્યો. ચાલતાં ભાગોળના એક સુંદર સરોવર ઉપર ગયો, અને તેના કીનારા પરનાં પુષ્પિત વૃક્ષોમાં બેસી સરોવર પર થઈ આવતા ઠંડા, અને પુષ્પોમાં થઇ આવતા સુગંધીદાર પવનની લેહેરો લેવાનો વિચાર કીધો. સરોવરનો ઘાટ ચારે તરફથી બંધાવેલ હતો તેનાપર ઘોડો લઇ શાહજાદો ઉભો છે ને જુએ છે તો આકાશમાં ચંદ્ર તો એકજ છે પણ સામે કીનારે જાણે હજારો ચંદ્રે પ્રકાશ

કીધો હોય તેમ દેખાયું. આથી વિસ્મય થઇને પોતે સામે કીનારે ગયો ને જુએ છે તો ત્યાં જેસળ નામનો ધોબી કપડા ધોતો હતો. શાહાજાદાને પુછ્યું, "અલ્યા આટલી રાત્રે શું કરે છે?" ત્યારે જવાબ દીધો કે "જહાંપનાહ, હુરમના ચીર ધોવા આવ્યો છું" ત્યારે ફરી પુછ્યું કે: આ કિનારે આટલું બધું અજવાળું કેમ પડે છે? ત્યારે તેણે કહ્યું કે, "ખુદાવંત હું એ ચીર સુકવું છું ત્યારે તેમાંના બુટ્ટાનું તેજ ને ચંદ્રમાંનું તેજ એકાકાર થઇ જાય છે માટેજ આટલું અજવાળું પડે છે. શાહજાદાએ આશ્ચર્ય પામીને પુછ્યું કે, "અરે! એવાં ચીર શું કોઇ મનુષ્ય પહેરે છે? એ કોનાં ચીર છે?" ત્યારે ધોબી બોલ્યો કે, "સાહેબ મેહેલની રાણીઓનાં." શાહજાદો ઘણો ચતુર હતો તેથી તેણે જોયું કે આવી ભાત કે બુટ્ટા કોઈ બેગમના ચીરને હોય નહીં પણ એ તો કોઈ હિંદવાણી પહેરવેશના ઘાટના છે. તેથી વળી ધોબીને કહ્યું:—"અલ્યા જેસળ તું ખરેખરૂં હોય તે કહી દે. હું તને કોઇ વાતની ઈજા થવા દઈશ નહીં" એ સાંભળી ધોબી બોલી ઉઠયો. "ખુદાવંત આપ તો આખા રાજ્યના તેમજ મારા આ શરીરના પણ માલેક છો, માટે આપના આગળ હું હવે ખરૂંજ કહું છું. સાહેબ, એ ચીર તો સ્વર્ગના રાજા ઈંદ્રના ઘરનાં છે, ને તે આપના શહેરના શામપટવાની દીકરી હીરણુંને પહેરવાનાં છે. તે બાઇ મહા સ્વરૂપવાન સતી પદ્મની છે. તેનો પરસેવો ઘણો સુગંધીદાર છે તેથી તે પર ભમરા દોડી આવે છે. તે એણે પહેર્યાથી સુગંધીદાર થયેલાં ચીર દીવસનાં ધોઇ શકાતા નથી, પણ રાત્રેજ ધોઉં છું. હીરણુ જાતે દેવાંગના છે, પણ ઇંદ્રના શ્રાપથી તેને મૃત્યુ લોકમાં જનમવું પડયું છે, પણ તે પ્રતિદિન ઈંદ્રની હજુર જાય છે, હાલ પણ રોજ રાત્રે એને તેડવાને આકાશથી વિમાન આવે છે."

માનસિંહ આ વખતે જરાક ગુંચવાયો ને બોલ્યો, "લાલણુ તેં બહુ ખોટું કીધું કે મને ઠાર ન કીધો, અરે હવે તો તું મને જલદીથી માર. મારૂ ચિત્ત સ્થિર નથી. મારાથી આવી જંજાળી હાલતમાં વાર્તા કહેવાતી નથી. માટે જોઇએ તો માર, નહિં તો છાતી પરનો આંટો ઢીલો કર. જરાક શ્વાસ લેવાય." લાલણુ વાતની લેહેરમાં લીન થઇ હતી, તે તુરત ઉઠીને બંધ ઢીલા કરી પાછી સામે જઇ બેઠી. આથી માનસિંહે મનમાં ખુશી થઇને વાર્તા આગળ ચલાવી.—

"ખાટ ઉપર ચીર સુકાવા નાંખ્યા હતા તેમાંથી શાહજાદાએ એક ચીર ઉઠાવી લીધું ને તે પર આશક બની જઇ તેને ઉકેલતો ને સંકલતો પોતાને મેહેલ આવ્યો. આ ચીર લઇને તે મેહેલમાં પેઠો એટલે તેના આગળ મેહેલની સમૃદ્ધિ સઘળી ઝાંખીઝપ લાગી. તેને મેહેલમાંની કોઈ પણ ચીજ ગમવા ન માંડી ને મનમાં વીચાર કીધો કે અરે ! જેના પેહેરવાના ચીર આવાં તેજસ્વી અને મોહક છે તો તેની પહેરનારી કેવી અલબેલી હોવી જોઇએ, ખરેખર મહા રૂપની ખાણુજ હશે, માટે એની સાથેજ લગ્ન થાય ત્યારે મારો મનખો સફળ કહેવાય. નહિ તો જીવવું તે મિથ્યા છે. આ પ્રમાણે તેને વગર જોયે શાહજાદો તો આશક બની ગયો, ખાવું પીવું છોડી દીધું, ઉંઘ તજી દીધી ને માત્ર હીરણુનીજ લગની લાગી રહી. પેલું ચીર પોતાના બાપને દેખાડીને કહેવા લાગ્યો. "આ ચીર પહેરનારીને સાથે મને પરણાવશો તોજ હું જીવીશ, નહિ તો મારો અંત પાસે આવ્યો સમજજો. આ હાલતમાં ત્રણ દીવસ નીકળી ગયા તોપણ તેણે અન્નનો કોળીયો કે પાણીનો ઘુંટડો પીધો નહી. લાંઘણો વડે સુકાઇ ગયો ને આ શાહજાદો છે એમ ઓળખાવો પણ મુશ્કેલ બની ગયો. આ વાત તેના બાપ દીલ્લીપતિ બાદશાહને માલમ પડતાં બોલ્યો કે, હુ આ કામમાં હાથ ઘાલીશ નહીં, એ બેશરમ શાહજાદો શામ પટવાની દીકરી જેનું આ ચીર છે તેની સાથે પરણવા માગે છે, પટવો મારા રાજ્યમાં મોટો શાહુકાર છે, તે જાતે હિંદુ છે માટે તેના ઘરમથી ઉલટી વાત તેની સાથે કરીને તેનું મન હું દુખવવાનો નથી. શાહજાદાને જોઇએ તો બીજી કોઇ રૂપાળી પોતાને અનુકુલ પડતી રાજકુમારીકા વિષે માગણી કરે. આ પ્રમાણેના બાદશાહના બોલવાથી શાહજાદાને કંઇ અસર થઇ નહિ. તેના તો રોમેરોમને વિષે હિરણુના વિરહરૂપ વ્યાધી પેદા થઈ ગયો છે.

બાદશાહની સખત મનાઈથી તો શાહજાદો ઉલટો વધુ આશક થનો ગયો. તે મેહલની અગાસીમાંના કોચ પર પડયો પડયો આકાશમાંના તારા ગણતા સમુહ સાથે હીરણુના ચીરના બુટાઓને સરખાવવા લાગ્યો કે એ બુટાઓ તારા છે અને જે હીરણુ પાસે હોય તો તે ચંદ્રમા છે. શાહજાદો પોતે મોટો લડવઇયો યોદ્ધો હતો. ઘણી વખતે મોટી મોટી લડાઇઓમાં તેણે જીત મેળવી હતી ને ઘણા કીલાઓ જપ્ત કરતાં તેણે મેહેલમાં ઘણી રાજકન્યાઓ

ઘણી રાજકન્યાઓ ને રાણીઓને જોઇ હતી પણ તે સઘળાં કરતા હીર-ણુને વગર જોએ તેના ઉપર આશક થઈ આંધળો બની ગયો હતો.

શાહજાદાની આ હાલતપર દિવાન બીરબલને બહુ લાગી આવ્યું. તે શાહજાદાને એકાંતમાં મળ્યો ને સારી પેઠે ધીરજ આપી ને કહ્યું. 'જ-હાંપનાહ! હું જાતે પટવાને સમજાવીને આપને હીરણુ મેળવી આપ-વાની કોશેશ કરૂં છું. એટલું સાંભળતાંજ શાહજાદો હરખથી એકદમ ઉભો થયો ને દિવાન બીરબલની કોટે વળગી પડી રડી બોલ્યો "દિવા-નજી! તરવારનું કામ હોય તો આખી ફોજમાં હું ભંગાણુ પાડું એવો સમર્થ છું પણ પ્રેમના ફાંસમાં ફસવાથી લાચાર છું. વળી તેમાં ધર-મનું બહાનું આવેથી બીજી લાચારી છે માટે તમે જો કોઇપણ ઈલા-જથી હીરણુ મેળવી તે સાથ મને પરણાવી આપો તો મારૂં જીવતર તે તમારૂંજ જાણીશ"

માનસીંહ વળી અકળાયો. હે 'ધુતણા.' જોઇએ તો જાન લે. મને તેની કશી પરવા નથી. નહિ તો મારા બંધ ઢીલા કર ને કમ્મર તરફની ગાંઠ છોડ. ધુતણાં હીરણુની વાતમાં લીન થએલી, તેથી તેણે કાંઈ પણ વિચાર કર્યા વિના બંધ ઢીલા કર્યા, તે અસલ જગોપર જઇ બેઠી, માનસીંહ વાત કરે છેઃ—

હીરણુનો મેહેલ એક આકાશનું મંદીર હોય એવો હતો તેનો ઘાટ હિંદુ દેવાલયોને મળતો હતો. તેની બાગ બગીચાની રચના દે-વતાઓને અર્પણ થતાં પુષ્પ તરૂવરોથી ભરપુર હતી. તેના આગલે દરવાજે ગાયની પાષાણુ મુર્તી હતી. તેના મહેલમાં જવાને કોઇ જા-તનો અટકાવ નહોતો પણ માનવી તો મેહેલમાં પ્રવેશ થવાને અશ-કત હતો. સબબ સતિનું સત તેના મેહેલની આવુદાહ ચોકી રાખતું અને તરૂવરો ઉપરથી કોયલોનું ગાનતાન માનવીને ભુલાવી બાગમાંજ રખડાવી મારતુ.

આ વખતે હીરણુ વાળે વાળે મોતી પરોવી મોતીની ગુંથેલી સાલુડી પેહરીને મોતીના મોટા દાણાઓ સાથે રમતી, શય્યા ઉપર પડી હતી. મુકતાફલની ઝાલર તે સેજાની આસપાસ ઓરવી હતી, અને ચાર પાયે ચાર ગુચ્છાદાર પચરંગી ફુલોના તકીયા પડેલા હતા. આ ફુલો આ હીરણું ને આ મોતીઓના દાંણા ને મોતીના શણગાર એથી તે દિવાનખાનું શોભીતું દેખાતું હતું. સંગેમરમરના રંગબેરંગી પાષણોથી ચલાયલું ને કાચના તખતાઓ આસપાસની દિવાલે જડેલા તેમાં એક હીરણુ નહી પણ સેંકડો હીરણુથી તે દિવાનખાનું શોભા-

મમાન થયું હતું. આ સ્થાનકે બિરબલ દાખલ થયો પણ જ્યાં જુવે ત્યાં હીરણ્ણા હીરણ્ણા ને હીરણ્ણાજ તેની નજરે પડી. જેમ માન ખાતર નમે તેમ તેમ તે ભોળવાય, ચતુરોમાં ખપેલો એવો જે બિરબલ તે આજે ઝાંખોઝપટ પડી ગભરાઈ અકળાઇ ગયો. તેટલામાં હીરણ્ણા ઝબકી ઉઠી, જાણે આ સમે એકાએક વાદળી કંપી ચંદ્ર પ્રકાશ્યો ન હોય તેમ નેણુ ફેરવી બિરબલને ત્યાંજ બેસવા ઇસારો કર્યો. બિરબલે સતિને જવાર કર્યો ને સતિએ તેને આવ્યાનું કારણ પુછ્યું. આ વેળા તેની મુખ વાણીથી મીઠાસ લજ્જત થઇ હોઇની તેની ખુશ્બુ હવામાં ઉડી રહી તેથી દિવાનની બુદ્ધિ મંદ પડી ગઈ પણ શાહજાદાને આપેલા હોલે તેની બુદ્ધિને પાછી સ્થાઇ કરેથી તે સાવધ થઇને વિનવવા લાગ્યો.

માનસિંહે આ જગોએ વાત બંધ કરીને ધુતણાને કહ્યું કે મારૂં શરીર બહુ જકડાઇ ગયું છે, તે બધું ઢીલું કરે તો મને શાંતી વળે ને વાત થાય, નીકર રહેવા દે. ધુતણા ભુલીને સગવડ કરી આપે છે ને વાત ચાલે છે.

દિવાન બોલ્યો, બા ! હું તારા બાપનો જુનો મિત્ર છું ને તેની રજાથી તને અરજ કરવા આવ્યો છું. જો કબુલ કરીશ તો સર્વને ઉગારીશ નહી તો સેંકડો લોથ પડશે. હીરણે બિરબલને નિવેદન કરવાને ફરમાવ્યું પણ દીવાને વચન લીધા વગર વાત કરવામાં સાર ન જોયો. છેલે હીરણુનું વચન લઇને દિવાને શાહજાદાનો હેવાલ જાહેર કર્યો. હીરણુ થોડા વખત ચુપ રહી. છેલે હીરણે પરણવાનું તો ના કહ્યું પણ સાત દીવસ સાત ચોપાટની બાજી શાહજાદા પાસે જઇને રમવા કબુલ કર્યું. દીવાને વિચાર્યું કે, હાલ તરત એટલુંએ ઠીક છે. વળી એમાંથી પ્રેમ પોતાની બાજી આગળ ચલાવશે. આ લાંબી બુદ્ધિએ હીરણે જેમ કહ્યું તેમ કબુલ કરી બીરબલ ત્યાંથી ઉઠયો પણ તેની છબી તેના ડોળામાંજ છપાઇ રહી.

"બીરબલે આવીને શાહજાદાને ઉપલી વિગત કહી. તેણે જાહેર કર્યું કે હીરણુને પરણવાની આશા તો તારે બીજા ભવમાંજ રાખવી પણ હાલ હું તેનો ને તારો મેળાપ કરાવી શકીશ. તેથી જ સંતોષ માન. તે તારા મ્હોલે સાત રાત્રી આવીને તારી સાથે ચોસરની બાજી રમવાને કબુલ થઇ છે. તેથી તારામાં કળા હોય તો તું તેને તારી કરી શકીશ, પણ જો કાંઇ બળાત્કાર કર્યો તો એ સતી છે તે તને બાળીને ભસ્મ કરી નાંખશે માટે સંભાળીને ચાલજે.

" હીરણુ ઠાઠમાઠ કરી દિવાનને કબુલાત આપ્યા મુજબ પો-

તાના મેહેલથી સાંજનું ઝાગઝગું થતાં હાથમાં રત્નજડિત ફાનસ લઈ નીકળી, તે ચૌટા વચ્ચે થઇને ગઇ. પગમાં ઝાંઝરનો ઝમકાર થાય છે અને ચાંદની આકાશ ઉપર નાચ્યા પછી ઢંકાઈ જાય છે તેમ તેનાં પગલે પગલે રમઝમ કરતી વિનોદમાં ચાલી ને દીવાનખાનામાં પોહોંચી. તેનું તેજ જોઇ શાહજાદો તો પોતાની ગની ભુલી ગયો. ગમે એમ કરી બોલવા જાય પણ બોલાય નહીં ને ગોથું ખાઇ બીછાનાપર પડી રહ્યો. સામે ચોરસ બાજી માંડી રાખી હતી, પણ ઉઠીને રમવા જેટલીયે શુદ્ધિ શાહજાદામાં રહી નહિં. તેથી હીરણે થોડો વખત થોભી અંન્તે બાજી પોતે રમીને પુરી કીધી. મધ્યરાત થઇ કે પાછી પોતાનું રત્ન જડિત ફાનસ લઇ ઉઠી ચાલી, શાહજાદો એટલો તો ગરક થઇ ગયો હતો કે તે ક્યારે ગઈ તે વખત પણ જાણી શક્યો નહીં. જ્યારે દીવાનખાનું સુનું પડ્યું ત્યારે ચાંદની તરતની ખીલી રહી હતી. અને શાહજાદાની બંધ પડેલી જબાન પણ ઉઘડી.

"ઓ હીરણુ! તારૂં રૂપ જોયા આગળ હું આશક થયો હતો પણ તેની ખરી લાગણી મને આ ઘડીએજ થઈ છે. અરે તું ગઇ! ને આ ઝાગઝગું પાછળ મેલી ગઇ," તે ચાંદને જોઇ બોલે છે. 'ચંદાની બડાઈ શી છે? મારી હીરણુને જોઇને તારો ગર્વ ઉતાર' પછી પવનના સપાટાને કહે છે. "પવન તું તારા વેગ ઉપર ના ઝંપલાવ. તું મારી હીરણુને જો કે તે કેવા વેગે ગઇ છે." ચકીના દુરથી આવતા અવાજને કહે છે. "પ્રેમદ્દો તું મને જો, કે મારી શુક મારી પાસ છતાં હું કેવો અભાગ્યો રહ્યો છું. તો તું સંતોખા કે પ્રભાતે તું તારા ચકવાને મળશે અને હું તો નિરાશજ રહીશ!"

આ રીતે પ્રભાત પડતાં સુધી બડબડતો હતો, દિવાન તેને રાતની ખુશાલી પુછવા આવ્યો, તે તેનો હાલ જોઇ બહુ દીલગીર થયો પણ દિલાસો દેઇને પાછો ગયો અને એ પ્રમાણે ત્રણ રાત હીરણુ ચોપટ રમવા આવી. પણ પેહેલી રાત કરતાં શાહજાદાની હિમ્મત કાંઈ વધારે ચાલી નહી, તેથી હીરણુ પેહેલી રાત માફકજ બાજી પોતે પુરી કરી ચાલતી થઇ.

માનસિંહ બહુ અકળાયો ને બોલ્યો "ધુતણુ! હવે તો આ હાલતે મારાથી જરાપણ વાત થાય એમ નથી. મને કટાર માર. જ્યારે મોતજ આવ્યું છે તો પછી રજપુત બચ્ચા ડરે શેનો? પણ વાત સાંભળવી હોય તો મારા હાથ બંધથી છુટા કર. શરીર

જેમનું તેમ રેહેશે તો તને ભય નથી" ધુતણુ બોલી, લ્યો હાથ છુટા કરૂં છું. વાતમાં અતી લીન થવાથી પોતાની ગતિ ને ઉદ્યમ ભુલી જઇને હવે માનસિંહ ઉપર તેનો વ્હાલ પણ ઉત્પન્ન થતો જાય છે.

"બિરબલે જ્યારે જોયું કે આમતો સઘળા દિવસ જશે પણ કાંઇ વળવાનું નથી, ત્યારે શાહજાદાને કહ્યું કે તું એનું મોં જોતાં અંજાઇ જાય છે. તો એ ઉઠીને જાય ત્યારે તેની પાછળ જા. તેની હીલચાલ જો. શાહજાદો બોલ્યો કે એને હું જોઇ શકતો નથી, તો એની વાંસે જઉં તો મને છરતોજ ખાઈ જાય. બિરબલે તેને સમજાવ્યો કે ગમે તેવી પણ હીરણુ સ્ત્રી જાતિ છે. તેનાં રૂપથી તું અંજાયો છે. બાકી તેમનામાં કાંઇ નથી. તું હિમ્મત ધરીશ તો તે તારા પગ પુજશે. એમ કહી ઘણી રીતે શાહજાદાને સમજાવી તેના દીલને તેને ધીરજ આપી ને દિવાનની યુક્તિ પ્રમાણે ચાલવાને તેણે સ્વીકાર્યું.

"આ યુક્તિથી શાહજાદો હીરણુ ચોથી રાત્રે ચોપાટના બંને દાવ ખેલી ઉઠી ચાલી, ત્યારે છુપો તેની વાંસે પડ્યો. તે રત્ન જડિત ફાનસ લઇ જેમ કોઈ અદ્‌ભુત રૂપ હવા ઉપર તરત ઉડી જાય છે, તેમ પોતાના મહેલમાં ગઇ. મોતી ને ઝવેરના શણગાર સાથે લેઇને એક કનક થાળમાં સાત લાડવા મેલી છનનન છનનન ઝાંઝરનો ઝણકાર કરતી સરોવર ઉપર આવી. ત્યાં કિનારે થાળ મેલી, ધ્યાન ધરી સ્મરણ કર્યું કે ઝળળળ કરતું આકાશમાંથી વિમાન ઉતર્યું. તેમાં બીજી છ અપસરા હતી એ સખીઓને મળી તેમણે પેલા સાત લાડવા વેહેંચી ખાધા. પછી સરોવરમાં નહાવણુ કરવા પડી. પછી નવા શણગાર સજી તેઓ વિમાન ઉપર ચડી બેઠી, અને નજરથી ગુમ થઇ ગઇ. શાહજાદો આ કૌતક જોઇ પોતાને મેહેલે આવ્યો. બીજે દિવસે દિવાનને સર્વ વિગત જણાવી. પ્રધાન આશ્ચર્ય પામીને બોલ્યો. " શાહજાદા ! એ તો ઠીક. હવે આવતી કાલે તેઓ ન જાણે તેમ વિમાનમાં તું ચડી બેસજે ને તે કયાં જાય છે તે જો. કદાચ ઇંદ્રને ત્યાં ગાનતાન કરવા જતી હશે ને પેલી છ સખી તેને બોલાવવા આવનારી અપસરા હશે, આજ રાતે ખચ્ચિત પછવાડે જઈને સાત લાડવામાંથી એક લઈ લેજે, ને વિમાનમાં ભરાઇ બેસજે. પછી સાથે ઉડજે ને જે ચરચા જુવે તે હિરણુને કાલે કહી તો જો ! પછી બીજી વાત. તે પ્રમાણે જેવી હિરણુ બંને દાવ ચલાવી ઉઠી ને ચાલી

કે શાહાજાદો તેની પુંઠે પડયો. થાળ મુકી સખીયોને તેડે છે, તેટલામાં શાહજાદાએ એક લાડવો કહાવી લીધો, ને વિમાનનાં ખાનામાં ભરાઇ ગયો. સખીઓ સાગરમાંથી નીકળીને લાડવા જુવે છે તો એક ઘટયો ત્યારે હીરણુ મનમાં સમજી કે કદાચ ઉતાવળમાં એક ભુલી હઇશ, પછે વિમાનમાં બેઠા. વીમાન આકાશે જેમ પુંછડીઓ તારો ઉડે તેમ ઉડી રહ્યું ને એક ઘડીકાને સુમારે સ્વર્ગમાં જઇ પોહોંચ્યું. જ્યારે શાહજાદો સ્વર્ગમાં ઉતર્યો ત્યારે તેની બુદ્ધિ નાઠી. તેની આશ્ચર્યતાની અવધી થઇ. જ્યાં જુવે ત્યાં સિતાર ને તંબુરા ને સારંગી ચાલી રહેલા, જ્યાં જુવે ત્યાં ગંધર્વ ને અપસરા પ્રેમ રસમાં ચકચુર પડેલા. હીરણુને તેની સખીઓ પાછળ ચાલતાં ચાલતાં તે એક મહેલને આંગણે આવ્યો. આ મહેલ તમામ મોતીઓથી ચણેલો ને દેવતાઓ અને ગંધર્વ એમનાથી ભરી ચીકાર થયેલો. તે મહેલમાં વચે મોર–સીંહાસન ઉપર ઇન્દ્ર રાજા બીરાજેલા ને અપસરા તેની ડાબી બાજુ નાચી રહેલી. ગાયનના સુર એવા નીકળી રહેલા છે કે પવન પણ હાલતો નથી. વીજળી સ્થંભ ઉભેલી ને મેઘ નિર્મળ થઇ ગયેલો હતો. ઇન્દ્રના મસ્તક ઉપર મલાર મેઘાડંબર ધરીને ઉભો હતો. વસંત પંખો હલાવી રહેલો હેતો. ને ફાગણ જેવી છકેલી છબીલીઓ છનન છનનન ઠનનન કરતી તાનથી નૃત્ય કરતી હતી. તેવામાં ઇન્દ્રે હસીને હીરણુને આસન દેખાડયું. અહી શાહજાદો તેની પાછળજ બેઠો. બે ઘડીકા થઇ ને હીરણે ગાયન શરૂ કીધું, પણ તબલચીની જગ્યા શાહજાદો લઇ બેઠો હતો. તેણે આ રંગમાં ચકચુર થઈ તબલો વગાડવા માંડયો. તે પ્રેમનો મારેલો તેથી તેના વગાડવામાં પ્રેમનાજ પડઘા ઉડયા તો પછી હીરણુના ગાવામાં પુછવુંજ શું. થાપે થાપ પડતાં હીરણુને રોમે રોમ સુર ચઢયું તેથી ગંધર્વો પણ વાહ કરી રહી ઇંદ્રનું ઇંદ્રાસન પણ તેના ગાયન સાથે નાચવા લાગ્યું અને તબલચીની ઉમંગ ભરી ચાપોથી હીરણુ સીંહણુ સમી ખુબ ધમી રહી છે. આ વેળા ઇંદ્ર વાહ કરતો ઉઠયો ને તબલચીના ઉપર પોતાના હાથે મોતીનો દડો ફેંકયો, નટનો સમય થતાંજ શાહજાદાએ તે રાગણીની થાપ લીધી કે હીરણુ નટમાં ઉતરી ને ઉમંગમાં શાહજાદાએ પોતાનો રૂમાલ આપી નટની છયાં ઘુમાવી સુર ચહડયું–તાને બાણુ કરતાંએ વધારે તાન આરંભ્યું ને તબલા ઉપર ગીરી નાચવા લાગ્યો. ઇંદ્ર તો એટલો ખુશ થયો કે,

હીરણુને સોળે શણુગાર ભેટ કર્યા ને તબલચીને પોતાની અદ્ભુત કટાર આપી. હીરણુનો આજનો ઓચ્છવ સઘળો તબલચીથીજ થયેલો જાણી પોતાનો નવસરો હાર શાહજાદાને આપ્યો. પ્રભાતનો વખત થયો એટલે ભઇરવ મચાવવાને સારૂં ગગડાત ગંધર્વ આવીને ઉભો ત્યારે હીરણુ પ્રણામ કરી સખીઓ સાથે ઉડી ચાલી. શાહજાદો આ વખત ચુપચુપ આગળ જઇ વિમાનનાં ખાનામાં ભરાઇ બેઠો ને સરોવર કીનારે ઉતરી પોતાને મ્હોલે ગયો ને હજી તો શણુગાર દુર કરી પલંગપર કરાર લે છે તેટલામાં દિવાન આવ્યો. જેને શાહજાદા-એ રાતની ચરચાનું બયાન કર્યું. તે સાંભળતાંજ દિવાન બોલી ઉઠ્યો. કે આજ રાતરે તે બાજી રમવા આવે ત્યારે તું ઉઠજે ને બોલજે ને આ સઘળી વાત જાણે તને સ્વપ્નુ થયું હોય તેમ તે આગળ વર્ણુ-વજે કે તેથી તે લજ્યાં પામતાજ બાજી હારી જશે પણ એ સ્વપનું છે એમ કહી ને તને ઉડાવશે ત્યારે તું લાડવો, મોતીનો દડો, કટાર, રૂમાલ એ સર્વ તેના મોં આગળ ધરજે તેથી તે તારા પગ પુજશે. શાહજાદાએ રાતના હીરણુ આવી કે દિવાનના કહ્યા પ્રમાણે કહી બતાવ્યું, કે હીરણુ શાહજાદાને આલીંગન આપીને બોલી " તમે આજથી મારા સ્વામિ ને હું તમારી રાણી."

આ બોલતાંજ માનસિંહે ઢીલા બંધથી છુટો થઇ સિંહ માફક તરાપ મારીને તરવાર ઉઠાવી લીધી. ધુતણુ તરતજ વળગી પડી ને કહ્યું કે હું પણ તમારા પગ ઉપર પડું છું કે તમે આજથી મારા પતિ ને હું પત્નિ એમ કહી તેની કોટે ડીંગાઇ રહીને બોલી કે—

સઇયાં તોરે પઇયાં લાગુ બઇયાં ના મરો રે—એ રાહ.

પ્રીતમ હવે પ્યારી તુજ હું છું વફાદાર,
હમણા તલક રમી દમો તુજ નાશ માટે,
લુભાવ્યો ભુલાવ્યો તને જુઠો કરી પ્યાર–હવે
કરમ ધરમ ભુલી દામ લોભે પુરી ડુલી,
રૂપ તોરે ખાલી ફુલી પ્રેમમાં લગાડી પુલી,
માનું છું આભાર પ્યારા તુથી મુજ શુદ્ધ ખુલી,
મારે આજ જઇ મારૂં તાતને કટાર—હવે.

આ વેળા ધુતણુ ની છબી બહુ પ્રકાશતી હતી. ચોટલો છુટી જઇ નાગણુની માફક છાતીપર લટકતો હતો. તેના નેણુમાં પણુ તેજ આવી ગયું ને તેણે કટારી હાથ ધરી ચાલવા માંડયું. માનસિંહે તેના બાપને ન મારવા માટે તેણીને સમજાવી ત્યારે કબુલ કર્યું કે જો મારો બાપ

ધુતવાનો ધંધો મુકવાને વચન આપશે તો તેને જીવતો મુકીશ, એટલું કહી ધુતણા બાપની કચેરીમાં આવી ખડી રહી. બાપા આજે જે જુવાન આવ્યો છે તેને હું વરી છું ને તું જો મારો બાપ હોય તો આજથી આ દારીદ્રતાનો ધંધો તજીને માનવી થા: નહિ તો તું મારો બાપ નહી ને હું તારી દીકરી નહી. આ કટારી જો-જલદી બોલ રે તારૂ નસીબ ફેરવ. કાંતો કટાર મારી તને નાબુદ કરૂં છું, કાંતો માનવ થઈ કબુલ કર. ધુર્તનગરનો રાજા પોતાની દીકરીનું આમ કહેવું જાણી બીનો ને છોકરીએ જેમ કહ્યું તેમ વચન આપી સોગન ખાધા પછી તે પોતાના જમાઇ પાસે આવ્યો. રાજ્યધારા મુજબ પોતાની દીકરીના વિવાહ કરી આપ્યા. ને માનસિંહે ખરા સ્નેહ ને આનંદમાં ઘણા દિવસ ગુજાર્યા. પછી માનસિંહને ભાન આવ્યું કે બાપે મને દેશવટો દીધો છે ત્યારે તો ચાકરી કરીને ખાવું કે નવું રાજ સ્થાપવું તે બદલે હું તો પડી રહીને સાસરીયાનું ખાઉં છું તે મને શોભે નહી. પછી પોતાની સ્ત્રીને આ વિચાર જણાવી રજા માગી.

માનસિંહ દ્રઢ થઇને ત્યાંથી ચાલી નીકળ્યો તેની વાંસે લાલણે સેજ, શૃંગાર ને મીઠા ભોજન તજ્યા. ને પેહલા જે જે વાના ધુર્ત-બાજથી ખાતી હતી તે ઝીગરની દાઝથી હવે ખરી રીતે પાળવા લાગી. માનસિંહ ચાલ્યો ચાલ્યો કેટલાક દિવસે ચંદ્રાવતી શહેરમાં જઇ પોહોંચ્યો. ત્યાંનો રાજા મરણ પામી તેનો નિર્વંશ ગયો હતો તેની પછવાડે કોને ગાદીપતી કરવો તે વિશે તકરાર ઉઠી. અંતે દિવા-નોએ એકમતે ઠરાવ કીધો કે મળસકામાં જે પરદેશી સવારમાં દરવા-જામાં પેહેલો પેસે તેને રાજ સોંપવું. તે વખતે માનસિંહ પેહેલો ભાગોળમાં પેઠો તે જોઇ દીવાનોએ તેને ચંદ્રાવતીનું રાજ સોંપ્યું.

આ તરફ સતિને જવાર કરી અભેસિંહ ઘોડો ખેલતો ખેલતો ચંદ્રાવતીની ભાગોળે આવી પહોંચ્યો. ત્યારે રાત પડી હતી તેથી તેણે ભાગોળ આગળ ઉતારો કર્યો. તેનો પોશાક ને ઘોડો જોઇ ચોકીવા-ળાએ તેની ખાતર બરદાસ કરીને પાસેનો મિઠાઇ મેવો આગળ ધર્યો. અભેસિંહે થાકેલો તેથી તે ઢુંગો કરી હથીયાર છોડીને પડખે મેલી ઉંઘી ગયો. ચોકીઆતો તેના આભુષણ ને હથીયાર જોઇને લલચાયા. જેવો તે પુર નીંદ્રાવશ થયો કે તેના ઉપર હથીયાર લઇને તુટી પડયા અને તેની પાસેનો માલ લુંટી લઇને તેની લોથની એક

ગાસડી બાંધી દરવાજા પાસેની એક ખાઇમાં નાંખીને તેઓ સુઇ ગયા.

વાણું વાયું ને શેહેરના કુંભારોનો પટેલ એડા માટે માટી ખોદવા ખાડામાં ઉતર્યો તો તેણે એક માનવીના લોથની ગાંસડી જોઇ પણ તેને હજી શ્વાસ ચાલતો હતો, તેને ઉપાડી પોતાના ગધેડા ઉપર લાધીને ઘેર લાવ્યો, તેને મલમપટા કરીને સાજો કર્યો ને પોતાને કાંઇ છોકરૂં છૈયું ન હોવાથી દીકરો કરી લીધો. અભેસીહ આ વેળા પોતાની પદવીનો ખ્યાલ ન કરતા પોતે કુંભાર થઇ રહ્યો. જે દીવસે તેનું પગલું પટેલને ત્યાં પડયું ત્યારથી તેને ત્યાં લીલાલહેર થઇ રહી. તે રોજ પોતાના ધરમ પીતા સાથે કુંભારના રોજગારમાં ભળતા હતો, ને સર્વ કારભાર પોતે ચલાવી કુંભારની નાતમાં યશ પામ્યા. તેની પ્રૌઢ ચાલથી કુંભારોમાં પણ જોવા જેવો ફેરફાર થયો.

પણ તેના નસીબમાં દેશવટાની મુદત આમ એકાંતમાં ગુજરવાની ન હતી. શેહેરમાંના બે વેહવારયા ઝવેરચંદ ને સુરચંદે વહાણુ બંધાવી તેમાં લાખો રૂપીયાનો માલ ભર્યો, પણ વહાણ અવજોગમાં બાંધ્યું તેથી તે બારામાંથી નીકળતુ નથી. જોશીઓએ જોશ જોયા ને કહ્યું કે એને કોઇ બત્રીસાનો ભોગ આપવો પડશે, ઝવેરચંદ ને સુરચંદ બે ભાઇ નગરશેઠ તથા દીવાનના સગા થતા હતા એટલે તેમને તો કોઇ બત્રીસ લક્ષણો નજરે પડવાની ખોટ ન હતી. કોઇ ગરીબને ત્યાંથી બત્રીસો પકડી લાવવાને માટે તેમના અનુચરો આખા શહેરમાં ફરતા રહે છે. તેવામાં અભેસિહ પટેલની દેવડીએ દાતણ કરવા બેઠો છે, ત્યાં પેલા વેહેવારીયાના સેવકો આવી ચડયા; તેઓએ એને જોઇનેજ પારખ્યો કે આ બત્રીસો છે, માટે બેધડક પટેલ પાસે જઇને માગણી કરી. " ભાઇ પટેલ! હમારા શેઠનાં વહાણને અવજોગ નડયો છે તેને સારૂ હમને આ પુરૂષ આપ ને એને સારૂ તારે જોઇએ તે દામ લે." પટેલે પેલાઓને ખુબ ખંખેરી કાઢયા. " અરે મુરખો ! કોઇ પોતાનો પુત્ર વેચતું હશે ! " પેલાઓએ પોતાના શેઠોને જઇ કહ્યું, તેઓ દિવાન પાસે ગયા, જેનું કેહેણુ પણ પટેલે કાંઇ ગણુકાર્યું નહીં પછી કોટવાલને થોડાક માણુસો સાથે મોકલ્યો તો કુંભારોએ ભેગા થઇને તેને મારી કાઢયો. દીવાને જઇ રાજાને કહ્યું કે સાહેબ ! આપણા શહેરના નગર શેઠોના વહાણને બત્રીસાનો ભોગ જોઇએ છે તે આપણા કુંભારને ત્યાં એક પરદેશી છે પણ તેને દામ

આપવા કહીએ છીએ તોપણ આપતા નથી ને સામે ટક્કર લે છે. પોતાના છોકરા હોય તો એક વાત છે પણ આ પરદેશી તેને પણ આપવાને તેઓ હઠ કરે છે એ કેવો જુલમ? ત્યારે શું તેને નાર્યે નગર શેઠોનું વહાણુ અટકી રહે? ને લાખો રૂપિઆનો માલ રોકાય? રાજાએ કહ્યું કે જાઓ, સ્વારો મોકલી પકડાવી મંગાવો. રાજાના સ્વારો કુંભારોની પોળ પાસે આવ્યા. કુંભાર બીના કે, રખે હમારા છોકરાને મારી નાંખે તેથી એક કોટડીમાં પુરી લડવા સામા થયા. કોટડીમાં અભેસિંહે વીચાર કર્યો કે, આ બીચારા ગરીબ કુંભારા મારે ખાતર માર્યા જાય છે ને હું રજપુત બચ્યો કાયર કહેવાઉ? તેવોજ છાપરૂં ફોડી મેદાન પડ્યો. એકાએક ધસી આવી એકનાં હાથમાંથી તરવાર ખેંચીને વાડ કાપે તેમ સર્વને કાપી નાંખ્યા. બાકીના તો કાછડી પકડીને નાઠા. રાજાને એકદમ ખબર થઈ કે તેણે એકદમ કુંભારો ઉપર ૫૦૦૦ મોગલો મોકલ્યાં તેઓ સાથે કેટલોક વખત સુધી ધીંગાણું મચ્યું પણ અંતે અભેસિંહને થાકીને વેહવારીઆઓને સોપ્યો. વેહવારીઆઓ તો લાગલા તેને સમુદ્ર કિનારે લઇ જઈ હરામખોરને એનું શીર તોડવાને બોલાવ્યો ત્યારે તે બોલ્યો કે વેહવારીયાઓ તમને તમારૂં વહાણુ ચાલવા સાથે કામ છે કે મારો જીવ લેવો છે વેહવારીયા બોલ્યા કે ના ભાઈ, હમારૂં વાહાણુ ચાલ્યુ કે અમને કશી ગરજ નથી. અભેસિંહે કહ્યું કે મને છોડો તો હુ વહાણુ ચલાવી આપુ વેહવારીયા બોલ્યા કે હા તને છોડીયે તો હમારોજ નાશ કર. શું તારૂ શુરાતન અમે જાણુતા નથી કે તને છોડીયે વળી પાંચ પચાસ માણુસોના ધડ રખડાવીએ ત્યારેજ કેની. પેલાએ આગ્રહ કર્યો કે મને સાંકડેલો છોડો તો હુ તમારૂ વહાણુ ચલાવી આપીશ ત્યારે તે બોલ્યા ભાઈ હવે બચવાનું નથી ઇશ્વર સ્મરણુ કરવું હોય તો કરી લે નહી તો આ ઝટકા પડયોજ. અભેસિંહે સોગન ખાધા કે કશો દગો કરૂં તો મને સુર્ય નારાયણુના સમ, સમુદ્રના સમ, મારા માત કુળના સમ એ વીગેરે ઘણુાજ અઘરા સોગન લીધા ત્યારે વેહેવારીયા મોને વિશ્વાસ આવ્યાથી તેને છોડયો. અભેસિંહ છુટતાંજ સ્નાન કરવાને સમુદ્રમાં ઉતર્યો પછી સુર્યનારાયણુનું સ્મરણુ કરીને પોતાની છેલ્લી આંગળી ઉપર ઘા કરી લોહીના ટીપા વહાણુના મુખડાંપર છાંટયા તેવુંજ વહાણુ સડસડાટ ચાલ્યું. વેહેવારીયાંઓએ આ ચમત્કાર જોઇને વીચાર્યું કે આ કોઇ જાદુગર તો ના હોય ને જાદુથી વાહાણુ ઉતરી

મધ્ય દરીએ રેહિ તો નહીં માટે એને વાહાણુમાં સાથેજ લઇ લો કે જો કંઇ નજરબંધી હશે તો પછી એજ સારૂં કરશે. તેથી વેહેવારીયા બોલ્યા કે ના ભાઇ હમારો તારાપર વીશ્વાસ નથી માટે તને મારવો ને કાંતો હમારી સાથે લઈ જવો. આ સાંભળી અભેસિંહ તેની સાથે જવાને વહાણુમાં ચઢી બેઠો.

સારો પવન હોવાથી વહાણુ સપાટાબંધ ચાલ્યું ને જાવા બંદરે નાંગર્યું. આથી પણુ વાણીઆઓએ અભેસીંહને વધારે શકથી જોયો કે એને લીધેજ વાહણુ જલદી ચાલ્યું હશે. જાવામાં વળી બીજું કૌતક થયું.

જાવાના રાજાને હંસાવળી નામની એક કન્યા હતી. વાહાણ નાંગર્યું એવામાં કુંવરીએ સ્વયંવર રચ્યો છે. દેશ દેશના રાજકુમારો મંડપમાં બીરાજ્યા હતા તેમાં વેહેવારીયા પણુ જઇને બેઠા. તેઓએ અભેસિંહને પછવાડે ઉભો રાખ્યો. હાથીણી ડોલતી ડોલતી આખા મંડપમાં કલશ ઢોળવાને ઘુમી પણુ જ્યાં જાય ત્યાંથી પાછી વળી વેહેવારીયાની પંક્તિ પાસે આવી, ત્યાં વેહેવારીયાઓએ માથા બાહાર કાઢવા પણુ હાથણીએ જોયુંજ નહીં ને પછવાડે જ્યાં અભેસીંહ ઉભો છે તેના ઉપર કલસ ઢોળ્યો. વહેવારીયા એકદમ બોલી ઉઠયા "અરે આતો નોકર માણુસ છે. હાથણી ભુલી" કહી અભેસીંહને હાંકી છેક મંડપની બાહેર સો કદમ દુર કરી આવ્યા. ફરી હાથણીને શણુગારીને રાજકુમારીએ તેને અરજ કરી કહ્યું "અહો ગજીણી માતા! મારે માટે મધુવર શોધી દેજે!" હાથણી ડોલતી પાછી આખો મંડપ ફરી પણુ કોઇને ભાગ્યવંત ન ગણુતાં જ્યાં બાહેર અભેસીંહ ઉભો હતો ત્યાં જઈને કલસ ઢોલ્યો. વાણીયા વળી બરાડી ઉઠયા કે એ માણુસ જાદુગર છે. એણે હમારૂ વાહાણ પણુ જાદુથી ચલાવ્યું હતું ને આ હાથણી ઉપર કાંઈ નજરબંધી કરી છે માટે હવે હાથીને શણુગારી લાવો ને તે જેના ઉપર કળસ ઢોળે તેને કુંવરી વરે એમ કહી અભેસિંહને છેક લાંબે હાંકી મેલ્યો પછી હાથીને બહાર કાઢયો. હાથી તો તે મંડપ ફર્યા બદલે વેગળેથી જ્યાં અભેસિંહ ઉભો છે ત્યાંજ દોડયો. તેને આવતો જોઈ અભેસિંહે પણુ દોટ મુકી પણુ હાથી ડોલતો ડોલતો તેની નજીક જઈને તેને સુંઢવતે ઉહાવી પીઠ ઉપર બેસાડીને મંડપમાં લાવ્યો તે જોઇ અભેસિંહે મ્યા-

નમાંથી તરવાર ખેંચી હાથીની સુંઢ ઉપર મુકીને કહ્યું કે દુર રહે એ દુષ્ટ, નહી તો તારી સુંઢ કાપી નાખીશ. શું બીજાઓ મરી ગયા છે કે મને દુખીયાને વધારે સંતાપવાને એટલો બધો ઉન્માદ બન્યો ! માટે જવા દે.

હંસા—ધીરજ ધર ઓ ભાગ્યવાન નર ! ખુશીની સાથે આરોપવા દે. જો સાંભળ—

"ઇશ્કી મહોબત પ્યારમેં બંદી ફસી આજારમે" એ રાગ.

જેવું લખાયું ભાગ્યમાં તેવું મળે સંસારમાં,
ના દોશ એમાં હાથીનો લાવવો વિચારમાં.
મળ્યો મને મુજ ભાગ્ય પ્રમાણે એજ ગણું છું સાચું.
એજ ગણું છું સાચુ સાજમ એજ ગણું છું સાચું. મળ્યો૦
સારો નઠારો હોય ભલે પણ પ્રભુ સમ લેખી રાચુ. મળ્યો૦

અમેસિંહ--અહો મનોહર રાજકન્યા, ગુણવાન રાજ્યપતી ભાગ્યશાળી નરોને મુકી હું સરખા દુઃખી કુંભાર પુત્ર વણીક ગુલામને પતી કરવાથી શું અમુલ્ય સુખ તને ફળીભુત થશે. માટે હજી સમજી તારો વિચાર ફેરવ.

હંસાવળી— "કોઇ રમકી મરજી"--એ રાગ.

મન ઓછુ લઠો કયમ પ્રાણપતી છો મુજ અબલાની આપ ગતી,
જે જાત કુંભાર, સુતારે તણી નથી ચિત્ત વિશે હલકી ગણુતી. મન.
તુજ પુર્વતણી, ખુશી આ રતી, કરી વસ્તીનીએ ઉપકાર અતી
મુજ મેળવી જોડ ગુણી તમથી કરૂં સેવન સાચવી શુદ્ધ મતી,
ન પડું વિમુખી ચહું એ ચિત્તથી, વિનંતી કરૂં એ પ્રિય આપ પ્રતિ.

પછી હંસાવળીએ સભામાં કહ્યું કે, આજ મારો ધણી તેની તરતજ વરમાળ પોતાના હાથે તેના ગળામાં ઘાલી ધામધુમથી વિવાહ થયો. રાજકુંવરીએ અમેસિંહને તેની જાત પુછી તો કહ્યું, કુંભાર પણ તેની રીતભાત જોઈને જાણ્યું કે રાજવંશી છે. અધરાત્રે તેની સોડમાં પડીને કુલ પુછયું :તેના ઉતરમાં અમેસિંહે કહ્યું કે,--

"યા કરીમ ના યા રહીમ ના" એ રાગ.

થા ખુશી તું પ્રિયા, રહે ઉમંગે સદા,
મારૂં છે વતન, શોભે જેમ ઈંદ્રાસન, સગુણે કરી શુદ્ધ મન થા ખુશી.

ક્ષત્રી કુલ છે અમારૂં એ મુલ છે અમારૂં હીણભાગ્યથી તાતત્રાણી
પલ્લા ના છુટા ભાગ્યથી તાત મારો અમરસિંહ રાઠોડ શુર શેહેર મુળ
જોધપુર–તું. ખુશી.

પછી તેણે પોતાની તમામ હકીકત અથથી તે ઇતી સુધી કહી. સવાર પડી તેટલામાં તેનો ખરો હેવાલ રાજપુત્રીને તેની એક માનિતી દાસી એકલાએ જાણ્યો આખા આખુ ગામતો બોલતું રહ્યું કે વાણીઆનો નોકર રાજાનો જમાઇ થયો.

જોધપુરના કુંવર વેરે કુવરી પરણી તેથી ત્યાંનો રાજા ખુશી થયો ને તેનો ગાદીનો વારસ ઠેરવી સઘળો રાજકારભાર સોંપ્યો. અભેસિંહનો ઇનસાફ ને ભલી ચાલથી વખાણ થઇ રહ્યા. ત્રણ વરસ વીતી ગયા તેટલામાં વેપારીઓ માલ વેચી રહ્યા ને ઘર તરફ વાહણો પાછા લાવ્યા. તેઓએ પોતપોતામાં મસલત કરી કે આપણે આપણો ખરો માલ લીધો છે તેની જગાત આપવી પડશે તેથી તેઓ અભેસિંહ પાસે જઇને જકાતની માફી માગી કે સાહેબ અમારી સાથે તમે આ શેહેરમાં આવ્યા તો રાજ પામ્યા. આજ તમો મોટા થયા ત્યારે ગરીબોને જગાત માફ કરવી જોઇએ. અભેસિંહે માફી આપી પછી વાર્તાચત કરીને ઉઠવી વેળા એક ડોસાએ માથું હલાવ્યું તે જોઇ અભેસિંહે તેમ કરવાનું કારણ પુછ્યું ત્યારે વાણિયાએ કહ્યું કે, જો ખરૂં બોલાવો તો હમને તમારા વિના મોહ ઉતપન્ન થયોછે. આ પરદેશ છે, પારકા લોકછે તેમાં તમે એકલા તેથી કોણ જાણે કોઇક દિવસ શું બને. હમે બુરા ભલા પણ તમારા દેશનાજ અને અહી તમારા અંગનું કોઇજ નહી તો આપત્તવેળા મદદ કોની. હમેતો હવે દસ વરસ રહીને ખેપ પાછી કરી ફેર આવીશું. તમને રાજ મલ્યું તો શું થઈ ગયું. અભેસિંહે કહ્યું કે માથું કમ ધુણાવ્યું તો કહ્યું ના સાહેબ કાંઈ નહી એતો અમસ્થુ ધુણાવ્યું હમારે ત્યાં પણ તમારા જેવા પરદેશિને ઓચિંતુ રાજ મલ્યું છે. જોધપુરના રાજાનો કુંવર માનસિંહ દેશવટે નીકળેલો ગામની ભાગોળે પેહેલો પેસતાજ દિવાનોએ તેને ગાદી સોંપી. આજ માનસિંહને ગાદી આપી તો કાલે હમે તમને અપાવીશું તેથી તમે અમારી સાથે આવો. જેમ ભેગા આવ્યા હતા તેમ સર્વે ભેગા જઇએ વનમાંથી વિખુટા પડયા પછી અભેસિંહે પોતાના ભાઈનું નામ આ પ્રથમ જ સાંભળ્યુ તે ચંદ્રવતીનો રાજા થયો એટલે માતાની વાણી ફળી તેથા ભાઇના

રાજમાં જવાની તેને ઉત્કંઠા થઇ પણ તેણે ઠરાવ કર્યો કે ભાઇના રાજમાં રાજાના ડોલ વિના જવું કે જે જોઇને ભાઇની પ્રીતિ જેવી ને તેવીજ છે કે કાંઈ બદલાય છે. ભાઇ બોલાવે તો બોલવું નહિ તો દેશવટામાં થોડીજ મુદત બાકી છે તે પુરી થતાં બાપની પાસે જવું.

ભાઇના વ્હાલે કરીને અભેસિંહને જાવાનું બંદર મેલવાનું મન-થયું. તેણે વેહવારીયાઓને જણાવ્યું કે તમને પૌંછા બોલાવું તો તમને બધાને ફેરો મટે માટે હુંજ તમારી સાથે આવું છું ને તમે જ્યારે પાછી ખેપ કરશો ત્યારે સાથે આવીશ. હમણાં તો તમારી સાથે હું પણ વેપારી જેવો જ બની આવું છું. મારો કાફલો તૈયાર થાય ત્યાં સુધી તમારે થોભવું,

વાણીયાઓના ગયા પછી અભેસિંહ નજરબાગમાં ઉતર્યો હતો. ત્યાં એક સુંદર તરુવરની છાંયે પોતાના બાપ અને ભાઇના વીયોગથી બેચેનીમાં બેઠો છે. તે આંબાનું ઝાડ હોવાથી કોયલો તે ઉપર રાગ તાણી ગાય છે, અને પ્રેમમાં ગુલતાન બનીને ટહુક ટહુક કરી રહી છે તે જોઇને તેને હંસાવળીનું સ્મરણ થયું. તેનો ખરો વ્હાલ આ વેળા તેના ચક્ષુમાં જ ચમકે છે. એક બાજુથી ઉદાસીએ કરીને તેનું આખુ શરીર મંદ થયું છે તેમ બીજી બાજુથી તેના મોં ઉપર પ્રેમની લાલી છવાઈ રહી છે. તેવામાં હંસાવળી હંસી માફક ડોલતી પોતાની દાસી સાથે બાગમાં ફરવા નીકળી છે તેની ને તેણીના સ્વામીની નજર એક થઈ. અભેસિંહના ઉદાસ ચેહેરાની આકૃતી તેને કેવળ નવીજ દેખાતા તે તેના બેભાન શરીરને અડકીને પાસે બેઠી. દાસી પોતાની બાઇનો આ ઢંગ જોતાં કોયલના રાગ ઉપર જાણે ધ્યાન આપતી હોય તેમ દુર થઈ ગઈ. હંસાએ અભેસિંહને પ્રેમ કટાક્ષથી જાગૃત કીધો તેવી જ હંસાને ગળે લગાડી તેનાં પ્રેમનો મદ કરવા લાગ્યો હંસાએ બાથ ભીડીને પુછ્યું. 'સ્વામી આજ ઉદાસ થઇ વ્યગ્ર કેમ દેખાઓ છો ? "

" અ૦—નિશ્વાસ નાખીને ! પ્રિયા તેવુંજ બની ગયું છે, તારી પાસે મારી હકીકત કહી તે પરથી તું જાણે છે કે મારો મોટો ભાઇ મારાથી વીખુટો પડી ગયો છે પણ વાણીઆઓના કહેવા મુજબ તે તો ચંદ્રાવતી નગરીમાં રાજ કરે છે તેને અને માતપિતાને મળવાનો વખત પણ સમીપ આવ્યો છે છતાં હું તેનાથી હજારો ગાઉ દુર છું.

હંસા—શું ત્યારે તેનાજ રાજ્યમાં તેનાજ નોકરોએ તમને આ-ભુષણની લાલચે મારીને પુલની ખાડમાં નાખ્યા અને આખર તેના જ હુકમથી તમોને બક્ષીસા કરીકે સાગર કિનારે વધાવવા સારૂ લાવી નોકર માફક વહાણમાં ઘાલી વેપારીઓ અહીં લાવ્યા.

અ૦—હા પ્રિયા ! એમજ પણ મારા ભાઇએ અથવા મેં એક બીજાને તે વખતમાં નજરે તો જોયા નથીજ અને તેથી હું ભાઇનો વાંક સમજવાને બદલે મારા ભાગ્યોદયની નીશાની સમજું છું.

હંસા૦—એવાં દુઃખો ભોગવ્યાં તેમાં ભાગ્યોદયની નીશાની કેમ કહેવાય !

અ૦—પ્રિયા ! ધારો કે હું મારા ભાઇને ભેટ્યો હોત તો કબુલ કરીએ કે આટલું દુઃખ કદાપિ પામતે નહિં પણ તેમ થાતે તો મારા ભાઇથી ફરી છુટો પડી અહીં સુધી કયાંથી આવી શકતે ?

હંસા૦—શુદ્ધ શિયલવ્રત, તેજોમય વીરપણું અને સરસ સદ્‌ગુણ એ બસ છે તો પછી હું કોણ બિસાત કે આપ મારા આટલા વખાણ કરો છો. ખરૂં જોતા તો મારા ભાગ્યમાં આપસમાન અલૌ-કિક પતિ પામવાનું તેથીજ અનેક ચમત્કારો આપને અહીં લાવવા સારૂ પ્રભુએ બનાવ્યા.

અ૦—પ્રિયા એ બંધુએ ઠીક પણ હવે તારા પિતા-રજા આ-પેતો બહુ સારૂં કે જેથી મારા મનની ધારણા સફળ થાય.

હંસા૦—મારા પિતાના રાજમાં આપની મનગમતી બરદાસ્ત નહીં થઇ હોય તેથીજ આપ જવાને આટલા અધિરા થયા છો.

અ૦—પ્રિયા એમ બોલવું તને ઘટીત નથી. શું તારા પતિએ મને રાજ સોંપી દીધું નથી ? શું અહીં મારો હુકમ નથી ચાલતો. એ બધું છે પણ મારા વિયોગથી દુઃખી ભ્રાતને તથા માત પિતાને એકવાર મળીને હું પાછો ત્યાં સુધી તમો અહીં એકલાં રહો હું એક વરસમાં પાછો આવીશ.

હંસા૦—મારા પ્રભુ ! આપ એ શું બોલો છો; શું આપ મને મુકીને જવા ધારો છો ? ના મહારાજ, એમ બને જ નહીં. કાયાથી છાયા અળગી રહેજ નહિં તે તો સાથેજ. પતિથી જુદાં રહેવામાં સ્ત્રી-ઓને કેટલાં દુઃખ છે ?

અ૦—શું ત્યારે મારી સાથે આવવું એજ સંકલ્પ ?

હંસા૦—એમાં શો શક ? જો તેમ છતાં એકલા મુકીને જશો તો ફરી મેળાપ થયા પહેલાં મારો સ્મશાન સાથ મેળાપ થશે.

અ૦—પ્રિયા એમજ છે તો ચાલ તૈયાર કર. એટલું સાંભળતાંજ આ મહા ચતુર હંસાવલીએ પોતાના સ્વામીની આસના વાસના કરી કહ્યું "આમાં શી મોટી વાત છે ! મારા બાપને હું સાસરવાસો કરવા કહું છું, પછી આપણે અહીંથી ચાલીએ" તે પ્રમાણે હંસાવળીએ તેના બાપને કહી બે વહાણ તૈયાર કરાવ્યાં પણ તેમાં કંઇ સિપાઇ સપરા વગર માલ ખજાનો ભરી રાજાએ દીકરી જમાઇને પેલા વાણીઆઓ સાથે વિદાય કર્યા, હંસાવળી સાથે તેની ફક્ત એક દાસી હતી, આમ સફર જારી થઈ. ઘણાક માણુસ સમુદ્રમાં રહી ગયા એવામાં વણીકોની બુદ્ધિ ફરી. હવે અભેસિંહ પોતાની રાણીને તેની દાસી સહીત એક બાહાણમાં છે અને વાણીયાઓનો કાફલો છે. આઠ દિવસે અભેસિંહ એક વખત ઝવેરચંદનાં વહાણમાં જઇ મળી આવે છે અને વાણીયા તેની સેવા કરે છે. પછી એક દીવસે વાણીઆઓએ ડાએરો કર્યો ને તેમાં અભયસિંહને બોલાવ્યો કસુંબો ગોળી તેમાં ઝેર નાંખ્યું. અભેસિંહે તો થોડો પીને બંધ રાખ્યું, પણ વાણીઆઓએ તેને પરાણે પાયો પીતાંજ તેનો ડોકનો કાંટો વળી ગયો ને તે મુર્છાગત થઇ પડ્યો. વાણિયા મનમાં તો હરખ્યા પણ દીલગીરીનો ડોળ ઘાલીને રાણી પાસ ઉંચકી લાવ્યા ને કહ્યું કે, આ બહુ બુરૂ થયું છે ! આજે ડાયરો કર્યો તેમાં અમે તો થોડો પીવા કીધું પણ કહ્યા છતાં ભાઇ આગ્રહ કરી ઘણું પી ગયા તેથી રાજાને અમલ આવ્યા છે, તે ઘડી બે ઘડીમાં ઉતરી જશે પણ અમે તો વાણિયા ભાઈ તે પીવાથી હમારા ચાર માણુસ તો લોથપોથ થઇને પડ્યા છે, તે ઘડી બે ઘડીમાં મરી જશે એમ કહીને વળ્યા. હંસા ગાભરી થઇ રોવા પીટવા માંડ્યું પણ ચંચળાઇથી જાણી ગઈ, ને બોલી કે વાણીઆનું કાંઇક કાવતરૂ છે, તે હંસાએ સાંભળતાં જ રડાપીટ કરી મેલી, પણ દાસી બાહોશથી બોલી, 'બા ! આમ રોવો છો શું ? પેલી ઝેર ઉતરવાની બુટી આપણી પાસે દાબડામાં છે તે કાઢો ને ઘસીને પાઓ ઝેર વળશે" આ યાદ આપ્યાથી હંસા બોલી તું મારી મોટી બેન છું. તારૂં આવ્યું આજે સારથક થયું, મારી તો ગતી ભંગ થઈ

છે, પણ તુંજ કુંચી લઇને બુટી કાઢી લાવ, પછી તું કહીશ, તેમ કરીશ." દાસીએ બુટી કાઢી ઘસીને પાઇ ને અભયસીંહ સાવધ થયો. સમુળું ઝેર ગયું, ત્યારે દાસી બોલી "રાજ–રાણી, તમે હવેથી મારા કહ્યાસર ચાલો તો આપણે પાર ઉતરીશું નીકર આ વાણીઆ હવે આપણ ત્રણેને જબરીથી મારી નાખશે, આપણી વારે કોઈ ચઢનાર નથી ને એમને સંગે તો સારો સાથ છે." પછી દાસીએ અભયસીંહને એક મોટી પેટીમાં સંતાડયો ને કહ્યું કે હું બાહાર કાઢું ત્યારે જ નીકળવું. પોહોરેક રાત વિત્યા પછી એક ગાંસડો બાંધી પોક મુકીને દરીયામાં નાંખી દીધો. સહવાર પડતાં સર્વેને જણાવ્યું કે રાજા મરી ગયો, બીજે દિવસે વાણીઆઓ ખરખરો કરવાને આવ્યા ત્યારે દાસી બોલી કે વેહવાર્યા, હમારો રાજા મરી ગયો ને હવે તો અમે નિરાધાર થયા. હવે અમારા તમે ધણી ને આ માલમીલકત પણ તમારીજ એમ કહી નવધારે રોવા માંડયું. વાણિઆ બોલ્યા બેન, થવાનું હતું તે થયું; હવે રોવે શું થાય, હમારાં પણ નશીબ કુટયા કે રાજા દેવલોક થયા પછી ઘણું કહીને ઉઠતી વેળા બોલ્યા કે, બાઇ હવે રોવે કાંઈ વળે એમ નથી. હમારા નવા રાજા કુંવારા છે તેમની સાથે પરણાવીશું ને તમને પટરાણી કરીશું. આ બે વહાણુ તમે અમને આપજો એ તે હમને એક સોપારીનો કટકોજ, ને પછી ઇનામમાં કાંઇ ગામ ગરાસ પણ તમારી સેવા પેટે અપાવજો. આવું બોલવાથી રાણી ને દાસીને ખાતરી થઈ કે રાજા અભયસિંહને જીવતો જાણશે તો અવશ્ય મારી નંખાવે તેથી તે તો રોજ પેટીમાં રહે ને વખતસર ભોજન આપે તે ખાઇ અંદર જ સુઇ રહેતો હતો બાહેરથી પેલી બે કામિનીઓ શોક દેખાડવા લાગી, ને વહાણુના સઘળા ઉતારૂઓનું પારખું લેતાં રહ્યાં. એમ કેટલાક દિવસ ગયા કેડે શહેરનો કિનારો આવ્યો. કિનારે પોહોંચતા જ વેહેવારીઆએ પાછા રાણી પાસે આવીને માનસિંહને વેરે પરણાવવાનું કહ્યું ત્યારે દાસી બોલી હમારી રાણી નાના ને બેસમજ છે, તેને તમારા રાજા સાથે સ્નેહ કરાવતાં કાંઈક દિવસ થશે, માટે પહેલા તમે ઉતરો અને રાજાને સમજાવીને હમને કોઈ અલાએદો મેહલ અપાવવો ત્યાં એક મહિનામાં એને સમજાવીશું એટલે રાજા પણ હમારી પાસે આવતો જતો થશે ને બન્નેનો મિલાપ થતાં સેજમાં કામ થઇ જશે. આ વાત વાણીઆઓના ધ્યાનમાં

ઉતરી તેથી માનસિંહ પાસે વહેલા વહેલા જઇ તેને વાસ્તે રાણી લાવ્યાં છે તે કહી વધાઇ આપી પછી દાસીના કહેવા પ્રમાણે જુદા મેહેલની સોઇ કરાવી, તેમાં દાસીને હંસાવળી અસબાબ સાથે ઉતર્યાં. હંસાવળી ને દાસીને બાળપણથીજ બેનપણાં હતાં. તેથી તેઓ હમેશ સરખો શણગાર સજતાં. દાસી જાતે કુલીન કુમારીકા ને કાન્તીદાર. તેથી તે હંસાવળી કરતાં કાંઇ ઓછી દીપતી હતી નહીં, જે મ્હેલમાં તેઓ ઉતર્યા તેના દરવાજા ઉપર ચોકી છે ને હુકમ લઇ જવા લાવવાને નીચે એ લુંડી છે જે રાજાના મેહેલથી આવેલું ખાણું આપવા વેળાસર રાણી પાસે આવે છે. તે શીવાય મહેલમાં કોઇનો પ્રવેશ થઇ શકતો નથી. આ પ્રમાણે માસ એકની મુદત ગુજરી કે માનસિંહને જાવાની રાજપુત્રી જોવાને મન થયું. નોકર લોકોએ લુંડીને કહ્યું, ને લુંડીએ ઉપર ખબર આપી કે રાજા આવે છે. દિવાનખાનાના એક ભાગમા પેટી રાખી હતી, જ્યારે રાજા સાથે વાત થાય ત્યારે અભયસિંહ પણ સાંભળે, રાજા માનસિંહ દીવાનખાનામાં દાખલ થયો તેને જોતાંજે બીજો અભયસિંહજ આવી ઉભો હોય એમ લાગ્યું. દિવાનખાનામાં એક સિંહાસન હતું તે ઉપર હંસાવળી બેઠી હતી. માનસીંહ આવ્યો તેવીજ માનુની જાણે પંખી ઉડીને ઊતર્યું હોય તેમ ઉતરીને દીવાનખાનાના અંદર પટમાં જઇ બેઠી. તેજ વેળાએ દાસી અંદરથી આવી ને રાજાની સામે ઉભી. તેનું રૂપ અને શણગાર જોઇ માનસિંહ થોડોક ભોળવાયો કે આતો હંસાવળી ના હોય! પછી તેજ મુકરર કરીને સિંહાસન પાસે કાંક બાજઠ ઢાળેલો હતો તે ભણી આંગળી કરી કે તે ઉપર દાસી જઇને બેઠી.

"હે રાજા! તું મારી રાણીને વરવા આવ્યો છું. તો ઠીક પણ મારી પાસે એક વાત સાંભળીને તું વરશે તો તેમાં તારૂં કલ્યાણ છે. વાતની વીગતથી એક વખત તું સાવધ થઇને વિવાહ લેવડાવજે પણ તે પહેલાં મારી બાઇની ખુશી નથી કે તું તેને નજરે પણ જુએ" તેના કહ્યા ઉપરથી માનસંહ સમજ્યો કે આ તો દાસી છે. તે બોલ્યો: હે દાસી તારી શી વાત છે તે કહે, ત્યાર પછી હું મુહુર્ત લેવડાવીશ. દાસી બોલી આમ વાત થાય નહીં. મારી રાણીની એક શરત છે, કબુલીશ ત્યારે વાત થશે. રાજાએ પુછ્યું શું છે, તે કહે, હું વાત કરૂં તેમાં તું કાંઈ પણ વચ્ચે બોલે કિવા તારે માથે ખેંચી લે તો હું વાત અટકાવીશ ને તું તરત પાછો ફરી જાય, પછી તેજ

સરતથી કાલે આરંભીશ." માનસીંહ માનુનીનું વેણુ સાંભળી બોલ્યો કે એવી વાત શી હશે, કે તે હું મારા માથેજ ખેંચી લઇને વચ્ચે બોલીશ તેથી ઉલટો આતુર થઇને કહ્યું કે બોલ ! બોલ ! મારે તારે શરત કબુલ છે. તોય દાસીએ ન માન્યું ને વચન માગ્યું, માનસીંહે વચન આપી કહ્યું કે "જા રજપુત બચ્ચાની દુવાઇ છે" એ મારૂં વચન છે, તારી વાતમાં હું વચ્ચે બોલું તો તું બંધ કરજે ને વળતી રાત્રે આગળ ચલાવજે. વાત પુરી થયા પછી પણું:જો તારી રાણી ખુશીથી વરશે તો હું વરીશ ત્યાં સુધી હું તેનો રક્ષક છું તે વીશે તું ખાત્રી રાખજે.

દાસી—હે રાજા ! હું છેક નાની બાળક હતી, ત્યારે મારી ધાવે મને એક વાત કહી હતી તે હું કહું છું તે તમે સાંભળો.

"સુનોઓ સખીરી સૈયાં મુજ દર્દકી બાતાં."–એ રાગ.

મહારાજ વાત મારી, દુ:ખથી ભરેલી ભારી,
કરી તોલ આપે એનો, મુજને કોઇ વિચારી. મહા.
શુભ ક્ષત્રી કુલમાંહી, બે ભ્રાત ભાગ્યશાળી,
શુરવીર ટેક ધારી, કાંતિ ઘણી રૂપાળી. મહા.
નિજ બાગમાં પધારી, સંધ્યાસમે બીરાજી;
શોભા નીહાલી ઝાઝી, રહેતાં હમેશ ગાજી. મહા.
એક સમય તો દીનાં, તે ઋત બેસતે વસંતે;
એક પદ્મિની પધારી, જળ કાજ ખુબ ખંતે. મહા.
નીરખી વડીલ મોહ્યો, નિજ ધર્મને વગોયો;
શર ચાંપ આપ પ્રોયો, ધટ ફોડી ચીર ધોયો. મહા.
લહ્ વાત સર્વ તાતે, દીવસે બીજે પ્રભાતે;
કરી ક્રોધ ચિત્ત સાથે, અશુભ્યો ધિક્કાર હાથે. મહા.
નિજ દેશ પાર કીધા, ચાલ્યા બે સાથ સીધા;
વનવિકટે માર્ગ લીધા, ભયથી જરા ન બીધા. મહા.
એક વાવને કીનારે, ઉતર્યા વિના વિચારે;
જલ માટ ભ્રાત નાનો. બહુ હોંસથી સિધારે. મહા.
કરી પાન લેખ જોઇ, વાંચ્યુંજ ચિત્ત પ્રોઇ;
કદીએ મનુષ્ય જાતો, બેસો અહીં ન કોઇ. મહા.
ભુલતા રહો કદાપી, જળ ના પીયો તથાપી,

કદી તે છતાં પીએ, તો નિશ ના રહો કદાપી. મહા.
દેવી તણી પ્રતિજ્ઞા કરશે, જો ભંગ જાણી,
નીજ કાલ આપ હાથે, આણે જરૂર તાણી. મહા.
સહી એ વૃત્તાંત નાનો, કહે જ્યેષ્ટને કે માનો,
વચનો એ અંબીકાના, મનમાંહી સત્ય જાણે. મહા.
મોટો ન કાંઇ માન્યું, કરમે લખ્યું થવાતું,
સુતો વડો નીરાંતે, આવ્યું નજીક કાણું. મહા.
નીશા અર્ધ છે વિતેલી, દેવી બે સાથ ભેલી,
શરમાય સૂર્ય એવી, નાને દીઠી ઉભેલી. મહા.
સુણુવા વૃતાંત પુરો, નીજ સોડ તાણી પોઢયો.
સહુ કાલ આપ જાણ્યો, નીરખ્યો ફણીંદ્ર પાઢો. મહા.
મણી કાજ નાગ ગારી, નીજ ભ્રાત પાસ આવી;
મણી પાગ્ર સાથ બાંધી, જાગ્રત કર્યો જગાવી. મહા.
ઊડી દુર જઈ વિરામ્યા, શુભ સ્થાન રમ્ય પામ્યા;
કહે છે વડીલ પ્યારા, કર નીંદ ભ્રાત મારા. મહા.
સુણી તે સુતો, નીરાંતે વડ ભ્રાતને એકાંતે,
ચડી ઉંઘ ખુબ ખાતે, સુતો વડીલ જાતે. મહા.
પછી નાગણી પધારી, નીજ વેરીને વિચારી,
ધસીને અનુજ પાયે ડસી, કીધ ઘાવ કારી. મહા.
ઝબકી ઉઠયો ડરીને, નિજ કૃતથી કરીને,
કર મધ્ય લેખ કીધો, સુતો પછી ફરીને. મહા.

માન—અહા આ વાત આબેહુબ મનેજ મળતી છે. હા અમે એ ભાઇઓ સાથે એજ માફક વનવાસમાં નીકળ્યા અને મારાથી નાનો છતે ઘણો ચતુર બંધુ અકાળ મરણને વશ થયા છતાં હું હજી સુધી જીવું છું. કેવું કઠોર મન ? ઓ દાસી તારી વાત શું હવે પુરી થઇ ?

સખી—ના મહારાજ, મારી વાત તો હજી ઘણી બાકી છે. પણ એટલામાંજ પોતાનાપર ખેંચી લોછો ત્યારે આગળ કેમ ચાલશે.

માન૦—પણ મારા મરણ પામેલા બંધુની યાદ આવવાથી મારૂં મન ભરાઇ આવે છે, અરે એનું શું થયું હશે ?

સખી—પૃથિવીનાથ ! તમારાં કહેવા મુજબ તમારા બંધુ તો

મરણ પામ્યા છે પણ મારી વાતમાં તો નાનો ભાઇ પાછો જીવતો ચએલો છે.

માન૦—શું ત્યારે મારો ભાઇ જીવે છે! ત્યારે તો મને ટળવળાવવો મુકી દઇ એકદમ તેની ભેટ કરાવા તું માગે તે આપું.

સખી—ઠીક છે ભેટવું સહેલ છે પણ મુશ્કેલ. ઘડી આગળ જે બને તે ખરૂં પણ મારી વાત તો સાંભળો

કટીબંધની ચાલ વિનય સંઘાતે બોલે વેદર્ભી સુંદરી.

લખ્યું નાને સ્વહાથે, ખરા ક્ષત્રી હો જાતે;
ખરો પ્રેમ હોય હું સાથે, મને તજી જાઓ ખતે.
ન બાળો દેહ મારી, જા ને લેજો વિચારી,
તજી મુજને પધારો, પોતાનું સુખ વધારો.
ગયો વડ ભ્રાત ચાલી, મણી શીર પેચ ઘાલી,
ચંદ્રાવતી રાજ્ય ખાલી, મળ્યુ થયો ભાગ્યશાળી.
રહ્યો વન મધ્ય નાનો, અચેતન શબ સમાનો,
દિનો ત્રણ બાદ આવ્યો, સોદાગર પોઢ લાવ્યો.
સતી કન્યા તે સાથે, વરી શબ સાહ્ય હાથે,
આવ્યો અંધ વિપ્ર, તેને જીવાડયો એ રૂપ જાતે.
તેને નીજ સ્ત્રી બનાવી, ઇચ્છા પુરી પડાવી,
લઇ આજ્ઞા એકલો, વધ્યો વનવાસ છેલો.
આવ્યો ચંદ્રાવતીએ, બંને લખ્યું જે રતીએ,
દરવાને દુષ્ટતઓ હણ્યો, શમશેર ઘાએ.
ભૂષણ લઇ ઉતારી, મુક્યો ખાડે નીવારી;
કુંભારે ઘેર લાવી, દીધો સાજો બનાવી.
બન્યું એક નાવ તેવે, ચાલે બત્રીશે ટેવે,
મળ્યા નહીં અન્ય જેવે, સહું તેનેજ હેવે.
ન વળું વૈશ્યનું જ્યારે, કહ્યું નૃપ પાસ ત્યારે;
નૃપે નિજ સૈન્ય સાથે, સોંપાવ્યો વૈશ્ય હાથે.

માન૦—અરે શું ત્યારે મેં પાપી હાથે કરીનેજ મારા નાનાભાઇને મારવા આપ્યો. ધીકાર ધીકાર! આ જીવિતને, બળો આ રાજપાટ, હવે મોત આવેતો જ ભલુ.

સખી—પુરી વાત સાંભળ્યા પહેલાં આમ ઉશ્કેરાઈ જાઓ ત્યારે તે વાતનો તોલ કેમ થશે? માટે મારી વાત સાવધાનપણે સાંભળો પછી બીજી વાત.

માન૦—હા ત્યારે ચલાવ આગળ.

લાવણી-તેરી તો ઉલ્ફતમેં હુવે બદનામ-એ રાહ.

સુણો મહારાજ કથા મારી, ઉગ્યાં શિર દુઃખનાં તરૂ ભારી,
ગયાં બાંધી સાગર આરે, ચાંડાલ બત્રીસો ધારે.
વદે દુખીઓ નર ત્યારે, ચલાવું નાવ વિના મારે,
કાપ મુકયો નિજ હાથ ઉપરને, છાંટયું લોહી જેમ.
નાવ થયું તે ચાલતું કોઇ વિમાન ઉડે તેમ,
લાધે નત્યુ ચકી ઉગારી, ઉગ્યા શીર.
કહે વાણુક વિસ્મય પામી, ખરા જાદુગર નહીં ખામી.
રખે આ નાવ જાય સ્વામી, બને સહુની ખ્વારી સામી.
લીધો સાથે જોર કરીને, ઉપડયા સફર કાજ,
જાવે બંદર ટુંક મુદતમાં, પહોચ્યા સર્વે ઝાઝ.
રહ્યા સ્થિર ત્યા સાં વપારી, ઉગ્યા શીર,
ગયા દિન થોડા સુખમાંહી, બન્યું કૌતુક રમણીય કાંઇ,
રાજ્ય કન્યાએ ચિત્તચાહી, સ્વયંવર રચના મંડાઇ.
રાજાઓ બહુ ભરત ભુમીના, આવી બેઠા શુર;
વણિક સાથમાં તે દુખીઓ પણ, ગયો વિચારે પુર,
કર્યું પણ હાથણી શણગારી, ઉગ્યા૦
કલશ જે નર ઉપર આવે, રાય નિજ કન્યા પરણાવે.
કરમ સંજોગ ખરો થાવે, વરે કન્યા પુરા ભાવે.
આવી ઢોળ્યો હાથણીએ. કલશ અરજ પર આપ,
પામ્યો રાયની કન્યકા તે, ગયો સકલ પરિતાપ,
મળી ત્યાં રાજ્યની સરદારી. ઉગ્યા૦
થયો સુખીએ દુખથી છુટી, તોપણ ભાગ્ય દશા તુટી,
વણિક સૌકોની મતિ ખુટી, વિચાર્યું સુખ લેવા ઝુંટી.
પાછા તે નિજ દેશ જવાને, નાવ કર્યા તૈયાર.
નાનાને છલ ભેદ કરીને, શીખવ્યો વારંવાર,
ન કિર્તી અહીં રહેતાં તારી. ઉગ્યા૦
કહ્યું નાને રાજા પાસે, હવે મુજથી નહીં રહેવાશે,

જાઉં જનની દર્શન આશે, મને ઇચ્છા અતિ ઉલ્હાસે,
આજ્ઞા આપો શોક તજીને, ભેટું જઇ માબાપ,
રાજાએ ત્યાં પેહેરામણીમાં, આપ્યું વિત્ત અમાપ,
વળાવ્યાં બેઉ નરનારી. ઉગ્યા૦
ચલાવ્યું વાહાણ વણિક સંગે, અધિક ઉત્સાહ ભરિ તરંગે,
મધ્ય દરીએ જ્યાં ઉલ્લંઘે, વણિક મતિ ફરી બુરે ઢંગે,
ઝેર મેળવી અફીણ સાથે, ખવરાવ્યું હરી ચિત્ત.
જો ન ગતારત સખી પ્રિયાની, વાત બનત વિપરીત,
લાધું વિષ બુટીથી ઉતારી. ઉગ્યા૦
છુપાવ્યો ગુપ્ત પેટી અંદર, કર્યું તે મુવો એમ જાહેર,
ધરીને શોક ઢોંગ આખર, રડયા વણિકો લુચ્ચા કાફર.
પછી વણિકો કહે વાહ અમારો, નથી પરણ્યે કોઇ સાથ,
તેની સાથે અમે તમારો, મેળવી દેશું હાથ,
પેરામણી લેશું મનધારી, ઉગ્યા૦

માન—શું એ દુષ્ટ વાણિઆઓ મારા ભાઇને એવી રીતે મારી નાખીને તેની સ્ત્રી જે મારે પુત્રી સમાંન થાય તેનીજ જોડે મને પુરો પાપી બનાવાની ઇચ્છા રાખે છે? હમણાંજ એ સઉનું સત્યાનાશ વાળું છું પણ દાસી ત્યારે હવે મને તે બે ભાઇઓનાં નામ કેમ નથી કહેતી?

સખી—ચેતજો કે મોટો તે માનસીંહ અને નાનો તે અભયસિંહ.

માન૦—ત્યારે તો દેખાડ અને પછી લે તારૂં મોં માગ્યું ઇનામ.

આ પછી તે ચતુર સખીએ માનસિંહનું વચન લઇને પેટીમાં રાખેલા અભયસિંહને બહાર કાઢી બંને ભાઇઓની ભેટ કરાવી આપી. તે જોઇ માનસીંહે અભયસિંહને કહ્યું કે આજ સમાન સુખનો સમય કદીપણ મેં જોયો નથી. તારા વિયોગથી હું જે મહા દુઃખના પહાડની નીચે દબાઇને માહા કષ્ટ ભોગવતો હતો તે સર્વે તારા સંયોગથી નાશ પામ્યાં છે માટે તેની ખુશાલીમાં તારી પ્રીયાની આ સખી જેણે માત્ર ઢોંગથી દાશીનો વેશ ધારણ કર્યો છે તેને મારી પટરાણીનું પદ આપું છું જે તમો બેઉએ કબુલ રાખવું" પોતાના વડીલ બંધુનો આવો આગ્રહ જોઇને અભયસિંહે માનસિંહને કહ્યું કે, "અહો વડીલ બંધુ! ધન્ય છે તમારી વિશાલ બુદ્ધિને! જે રત્ન વડે અમારો પ્રાણ બચ્યો છે, જેની તેજોમય બુદ્ધિના પ્રકાશ વડે જે સુખ સાગ-

રમાં હીલોરા લઇએ છીએ તે રત્નની આપે નિરક્ષા કરીને ગ્રહણ ક- રવાને તત્પર થયા છે તેથી મ રા સુખને સાગર ઉભરાઇ જાય છે.

આ માંગલીક ઉત્સવ સમાપ્ત થયા પછી પોતાના ભાઇ ઉપર જુલમ ગુજારનાર ચોકીવાનોને પકડી મંગાવી તેને માનસિંહે કહ્યું કે અરે ચંડાલો ! તમે મારા ન્યાયવંત રાજ્યને તમારા કુકર્મોથી કલંક લગાડી કાજળથી કાળો ડાઘ લગાડયો છ, રાતના શેહેરમાં પ્રવેશ ન કરી શકનારા અજાણ્યા મુસાફરોને તેની દોલત સારૂ નાશ કરો છો માટે તમને કાંઈ પણ દયા કર્યા વગર એકદમ ફાંસી લટકાવી દેવાને હુકમ કરવામાં આવે છે.

આ ચોકીવાનોને આવી સખ્ત શીક્ષા ન કરવા માટે અભયસિં- હે કહ્યું કે, ભાઇ આજે ઘણે ઘણે વરસે આપણે પરસ્પર કુશળ ભેટયા તેની ખુશાલીને વખતે દેહાંતદંડની શીક્ષા અઘટીત છે.

એટલામાં પહેલા વાણીયાએ આવી નમન કરી ઉભા તેને જોઈ માનસિંહે કહ્યું કે અરે દુરાચારી પાપીએ ! નીચ તરકટીએ ! ધીકાર છે તમારા માતપીતાને અને તમારા ધરમને જેણે પોતાની સત્તાથી જાત્રામાં તમારૂં દાણુ માફ કરાવી મોટા નફો અપાવ્યો તેનેજ ઝેર દઇ મારી નાંખીને તેની પરણેલી સ્ત્રી સાથે મારા વિવાહ કરી મને પાપના અને અપકીર્તિના દરીયામાં હમેશને માટે ડુબાવવા તૈયાર થયા માટે જો કે તમારી પર કાંઇ દયા કરવી વ્યાજબી નથી છતાં આ મારા ભાઇ મને સહીસલામત મળ્યો તેની ખુશાલીમાં તમારૂં માત્ર ઘરબાર અને માલ મિલકત જપ્ત કરીને જનમ દેશનીકાલની સજા કરૂં છું. એ પછી વાણીઆએ તથા ખુની દરવાનીને દેશની હદના બહાર કાઢી મુકયા.

થોડાક સમય વિત્યા બાદ જોધપુરને રાજા અમરસિંહ, લાખો વણઝારો અને તેની પુત્રી રંભાવતી, લાલસિંહ ધુતારો અને તેની પુત્રી ધુતણુા, આ બધાએ માનસિંહના દરબારમાં દાખલ થયા. આ બધાને સત્કાર કરી યોગ્ય આસન આપી માનસિંહે બેસાડયા પછી પોતાના પિતાના ચરણુમાં મસ્તક નમાવી કહ્યું કે, એ અમારા પરમ પુજ્ય તિર્થરૂપ પિતાજી ! આ તમારા ઉભય બાળકોને અજ્ઞાન દ- શામાં થયલો અપરાધ ક્ષમા કરી દયાની નજર કરો. પોતાના પુત્રોની આવી નમ્રવાણી સાંભળીને તેણે કહ્યું કે મારા કુળદીપક કુમારો, ત- મારો બાળપણમાં થયલો અપરાધ લક્ષમાં કરી કહુ છું કે તમારે માટે આતુર થયેલી જોધપુરની પ્રજાને આનંદ આપવા હવે તમે પાછા સ્વદેશ આવા.

મા૦ આ૦—પિતાજી હાલતો આ થોડા દીન અહીં રહો પછી અમે આપની આજ્ઞા મુજબ કરવા તૈયાર છઇયે

અજીત—આ વિદેશવાસીઓ કોણ છે ?

લાલ—મહારાજાધિરાજ ધુતારપણુનો આ લાલસિંહ આપને વિનંતી કરે છે કે મારી પુત્રીને આપના કુંવર માનસિંહજી ગંધર્વ લગ્નથી વરેલા છે તે હવે યથાવિધિ પાણીગ્રહણ કરવા આપ આજ્ઞા આપશો.

લાખો—પૃથ્વિપતિ ભયંકર વનમાં સર્પ દંશથી શબવત થએલા આપના નાના કુંવર અભયસિંહને વરીને આજ સુધી મારી સાથે રહેલી આ પુત્રીનું યથાવિધી પાણીગ્રહણ થવા આજ્ઞા આપશો.

હંસા—પિતાજી સ્વયંવર મંડપમાં અનેક રાજા રાણીઓની મધ્યમાં કુંભાર પુત્ર વણિકના નોકર અને જાદુગર જાણી આપણા નાના પુત્ર સાથે યથાવિધિથી વરેલી આ જાવાની રાજપુત્રીને આપની કુળવધુમાં દાખલ ગણવાની રજા આપશો.

સખી—પિતાજી આપના નાના પુત્રનો પ્રાણ ઉગારી વિયોગી ઉભય બંધુઓનો સંયોગ કરાવવાથી આપના વડીલ પુત્રે વચનથી વરી પટરાણી કરેલી આ હંસાવલી સખીને કુળ વધુમાં લેખી કૃતાર્થ કરશો એવી વિનંતી છે.

રાજા—આહા આજે હર્ષનો સાગર છલક્યો છે. આ બધું વર્ણન સાંભળી હર્ષથી હું ઘેલા જેવો બન્યો છું. મારા પ્યારા પુત્રોના મિલાપની ખુશાલીમાં સર્વની મનેચ્છા પુરી કરવાની હું રજા આપું છું, તેથી આ મારા વડા પુત્રે લાલસિંહની પુત્રીને તથા હંસાવલીની સખીને યથા વિધીથી ગ્રહણ કરી મારૂં અસલનું રાજ્ય સંભાળવા જોધપુર આવવું તેમજ આ મારા નાના પુત્રે વણજારાની પુત્રીને અને જાવાની રાજ કન્યાને વિધિપુર્વક વરી અહીનું રાજ્ય ચલાવવું

આ પછી જોધપુરના રાજા અજીતસિંહે અભયસિંહને રાજ્યાભિષેક કરીને વડીલ પુત્ર માનસિંહને સાથે લઇ વાજતે ગાજતે ધામધુમની સાથે જોધપુરમાં આવ્યા. જોધપુરની પ્રજાએ પુષ્પની વૃષ્ટિ કરી વધાવી લઇ આનંદ રૂપી સાગરમાં ઉછળવા લાગી. અજીતસિંહે જોધપુરનું રાજ્ય માનસિંહને સોંપી પોતે પોતાની બાકી રહેલી જીંદગી ભગવતસ્મરણમાં કાઢવા માટે એકાંતવાસ કીધો.

સમાપ્ત.